

II. RÉSZ

KÁROLY CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY
TRÓNRALÉPÉSÉTŐL
A BÉKEKÖTÉSIG

A HADIHELYZET 1917 ELEJÉN.

Bruszilov tábornok közel négy millió embert hiába dobott újra harcba. Az orosz gőzhengert, Németország és a monarchia Lucknál megállította és az oroszok további előnyomulását végleg megghiúsította.

A Balkánon Sarrail francia tábornok nem tudott komolyabb eredményt felmutatni.

Románia hiába üzent hadat: a németek szégyenletesen megverték.

Az olasz hadszíntéren viszont a monarchia bizonyította be csodálatos tettejét és nem szunnyadó harcrakésztségét.

E nagy sikerek tetőpontján a központi hatalmak elérkezettnek látták az időt a békeajánlat megtételére.

Abban a jegyzékben, amelyet 1916 december 12-én a semleges államoknak — élükön Észak-Amerikának — megküldöttek: a béketárgyalások azonnali megkezdését ajánlották fel.

Berlin és Bécs őszintén óhajtották a békét. Erre minden jogcímük meg is volt.

Minden hadszíntéren győztek. Tudták azt is, hogy a szövetséges országok — elsősorban Oroszország — már meglehetősen kimerültek, tehát az időpont is kedvezőnek látszott.

Oroszország küszöbön álló összeomlásáról bizonytalan hírek érkeztek. A németbarát Stürmer miniszterelnök különbékéről tárgyalt, a cárné, aki Rasputin ördögi befolyása alatt állott, a forradalomtól rettegett.

Asquith lemondott. Helyébe az angol kormány élére Lloyd George került.

A KÖZPONTI HATALMAK MEDDŐ BÉKEAJÁNLATA.

A központi hatalmak békeajánlatának továbbítására, a semleges államok közül, Észak-Amerika vállalkozott.

Az Egyesült Államok nagykövetei, Németország és a monarchia békeajánlatát 1916 december 18-án nyújtották át a szövetségeseknek: Párizsban, Londonban, Rómában és Pétervárott.

A javaslatot Sonnino még ugyanaznap visszautasította. Másnap, december 19-én Briand, Lloyd George és Pokrovszkij ugyanezt tették. Ezzel a békekísérlet megghiúsult.

A szövetséges államok parlamentjeiben elhangzott kormánynyilatkozatok, békülékenység helyett újabb háborús jelszavakkal fűtötték a közhangulatot a küzdelem továbbfolytatása érdekében.

Két nappal az antant elutasító válasza után, vagyis december 20-án, Amerika megbízottai úgy a szövetségeseknek, mint a központi hatalmaknak, jegyzéket nyújtottak át. Ebben a jegyzékben Wilson elnök felszólította az összes hadviselő felek kormányait: közöljék az USA-val háborús céljaikat.

Az amerikai akcióból arra lehetett következtetni, hogy az Egyesült Államok hajlandók támogatni a központi hatalmak békekísérletét.

Hiába csatlakozott Wilson akciójához Svájc, a Vatikán, Spanyolország és a többi semleges hatalom: a jószándékú kísérlet eredménytelen maradt.

Ausztriában Clam-Martinic alakított kormányt, amelyben a külügyi tárcát Burián helyett Czernin gróf vette át. Az újságjelentések mindkettőjüket cseheknek mondták. Ez a hír Oroszországot, de különösen Beneséket kellemetlenül érintette, mert ártott külföldi propagandájuknak. Azt a látszatot keltette, hogy a cseheket kielégíti majd a monarchián belüli önkormányzat. Márpedig a prágai „maffia” erről még csak hallani sem akart...

HOGYAN LETT „A MONARCHIA SZLAVJAI” HELYETT: A „CSEHSZLOVÁKOK” FELSZABADÍTÁSA AZ ANTANT EGYIK HADICÉLJA...

A Cseh Nemzeti Tanács felismerte a veszedelmet és azonnal munkához látott. Benes nyomban felereste a francia külügyminisztériumban bizalmasát: Albert Kammerert — aki Philippe Berthelot, a Quai d’Orsay politikai osztályának főnöke mellé volt beosztva —, panaszt emelt a monarchia ellen és követelte, hogy a szövetségesek, Wilson elnökhöz intézendő válaszjegyzékükben kifejezetten tegyenek említést „a csehek és szlovákok nemzeti követeléseiről...”

Kammerer eleinte szabódott. Húzódozott attól a gondolattól, hogy a szövetségesek, a monarchia nemzeteinek nyilvános ígéretet tegyenek. Egyéb okokat is felhozott állásfoglalásának igazolására. *Kammerer*

szerint a szövetséges hadak „oly messze vannak az osztrák-magyar határoktól, hogy egyszerűen nevetéses volna a Habsburg-birodalom megsemmisítéséről beszélni“.

Benes erre azt válaszolta Kammerernek, hogy Franciaország nem hagyhatja cserben a cseheket, és hogy Ausztriában súlyosabbak a viszonyok, mintsem gondolná.

Végül abban egyeztek meg, hogy Benes fejtegetéseit egy memorandumban foglalja össze, amelyet Berthelot elé terjesztenek.

Két nap múlva — 1916 december 29-én — Benes a memorandumot átadta a Quai d'Orsay-nak. Kammerer ekkor már engedékenyebbnek látszott. Bertartotta ígéretét és az emlékiratot továbbította Berthelothoz, aki fogadta Benest és meghallgatta érveit.

„Látván a hivatalos helyeken felbukkanó nehézségeket — írja Benes a: Nemzetek Forradalma című munkája I. kötetének 50. fejezetében — más támogatás után néztem. Jó ismerősöm, Moysset professzor révén még aznap Leygues-hez, a külügyi bizottság elnökéhez — a későbbi miniszterelnökhöz — jutottam.

Megkértem Leygues-et, támogassa ügyünket. Neki is átnyújtottam az emlékiratot.

Fournol barátom révén kerültem össze: André Tardieuvel, a „Le Temps“ akkori vezércikkírójával. Elmondottam neki mozgalmunk egész történetét és megkértem, írjon rólunk a „Tems“-ban. Tardieu ezt megígérte. A cikk 1917 január 3-án meg is jelent és a politikai körökre nagy hatást gyakorolt.

Ugyanaznap este Sauerweinnal: a „Matin“ politikai főszerkesztőjével is tárgyaltam. A „Matin“ akkoriban nagyon támogatta Briand politikáját.

Sauerweintől megtudtam, hogy memorandum átnyújtása óta a külügyminisztériumban foglalkoznak ugyan kívánságainkkal, de még nem döntöttek véglegesen.

Elvben hajlandók valamilyen említést tenni a „csehszlovákokról“ — mondta Sauerwein —, azonban még sok nehézséget kell majd legyőznünk.“

„Sauerweinnal megállapodtunk egy cikkben a „Matin“ számára, amely újból hangsúlyozná: *mennyire szükséges az osztrák-magyar népek, nevezetesen azonban a csehek és szlovákok ellenállását támogatni. Ez a cikk is január 3-án jelent meg a „Matin“-ban.*

Felkerestem végül régi érdemes barátunkat: Auguste Gauvain-t és az ő támogatását is kértem.

A „*Journal des Débats*“ számára magam szerkesztettem „eredeti osztrák tudósítást“: *legfrissebb prágai jelentéseinkből. Gauvain azután külön vezércikkben foglalkozott ezzel az „eredeti osztrák tudósítással“ és a szövetségek világos nyilatkozatát követelte Ausztria-Magyarország ellen és az elnyomott nemzetek érdekében...*

Más lapok is átvették ezt a „tudósítást“ s ilyenformán szintén hatottak a közvéleményre és a kormánykörökre.

Január 4-én Kammerer hivatott egy utolsó megbeszélésre. Közölte velem, hogy a külügy-

*ben elvben elhatározták: tesznek valamit érde-
künkben, csak még a formáját keresik!*

Eddig a szövetségesek csak abban állapot-
tak meg, hogy a jegyzékben amolyan egyetem-
leges formában leszögezik: „a monarchia szláv-
jait, olaszait, románjait fel kell szabadítani.“

A csehek és szlovákok külön megnevezésé-
nek nehézsége abban van, hogy akkor a dél-
szlávokat kifejezetten meg kellene említeni.
Már pedig ez ellen az olaszok határozottan ál-
lást foglalnak. Én erre mégegyszer nyomatéko-
san hangsúlyoztam, hogy a szlovákokról nem
szabad elfeledkezni és a következő formulát ja-
vasoltam: „Csehország és a vele egységes Szlo-
venszko felszabadítása.“ Vagy ha ez sok:
„A csehszlovákok felszabadítása.“

Január 7-én a külügyminisztérium értesített,
hogy a szövetségesek elfogadták a francia indít-
ványt és az Amerikának küldendő jegyzékben
kifejezetten: „a csehszlovákok felszabadításá-
ról“ is szó lesz.“

„A csehszlovákok“-ról való külön megemlékezés
óriási eredményt jelentett a csehek számára, miután
a szövetségesek egyebekben csupán „Ausztria-
Magyarország: olaszairól, románjairól és szlávjairól“
szóltak. A jugoszlávokat nem említették, csak az
önálló Lengyelországról emlékeztek meg külön.

A jegyzék megjelenése után a jugoszlávok — ért-
hetően — csöppet sem leplezték csalódásukat és fel-
háborodásukat. Olaszország nemkevésbé.

*Masaryk professzor Londonból figyelte a tárgya-
lásokat. A párizsi siker nagy örömmel töltötte el.*

Amikor a jegyzéket január 12-én nyilvánosságra hozták, Masaryk a következő táviratot küldte Benesnek:

„Váratlanul nagy siker! Közölje velem, vajjon Briand-nak köszönhetjük-e? A lapokból ezt most már meg lehet majd állapítani. Az Ön munkáját, amellyel hozzájárult sikerünkhöz, szintén értékelni fogják. Masaryk.“

A szövetségesek elsőízben fogalmazták meg világosan és ünnepélyesen politikai hadicéljaikat.

A csehek ügye pedig már — hála Benes ügyeskedésének — a szövetségesek hadicéljai közé tartozott.

Ünnepélyes nyilatkozat nemzetközi problémává avatta.

Nem lehetett tehát többé a Habsburg-birodalmon belül, egyszerű belpolitikai úton megoldani.

A wilsoni békekezdeményezésre adott válaszjegyzék természetesen óriási lelkesedést váltott ki a cseh kolóniák körében. De az antant publicisztikai és politikai köreire is hatott, hogy a szövetségesek jegyzéke a csehekét és szlovákokat külön kiemeli, holott a délszlávokat nem is említi.

„Rögtön kiolvastam a jegyzék szövegéből — vallja be Masaryk emlékirataiban —, hogy a „csehszlovák“ szót utólag illesztették a már kész szövegbe, amely eredetileg csak a „szlávok“ általános felszabadítását követelte.

Feltevéssem be is igazolódott. Ezt az eredményt kizárólag Benesnek köszönhetjük. Az ő érdeme, hogy Berthelot-t és a többieket sikerült meggyőznie. Pedig: *nagy nehézségekkel kel-*

lett megküzdnie, mert a szövetségesek Ausztria-Magyarország teljes szétrombolására és a népek tökéletes felszabadítására nem akarták magukat kötelezni . . .“

Az első nagy eredmény bekövetkezett és alátámasztotta a csehek nyilvános osztrákellenes mozgalmát. Dr. Kramarz és dr. Rasin prágai letartóztatása és elítéltetése csak fokozta a hangulatkeltést a monarchia ellen. Ferenc József halála óta a hazai cseh képviselők és politikusok is szövetségbe és „Nemzeti Bizottság“-ba kívántak tömörülni.

KÜLÖNBÉKEKISÉRLETEK. — OROSZORSZÁG A ZAVAROSBAN HALASZIK.

A háború tehát megszakítás nélkül tovább folyt...

A szövetségesek részéről leginkább Oroszországnak volt meg minden oka a békekötésre. A korrupció mótelye tovább terjedt és a forradalom előjelei egyre jobban kísértettek.

A haláltusáját vívó cári uralom iparkodott menteni a menthetőt és egy erőszakos lépéssel kísérelte meg megrendült pozíciójának fenntartását.

1917 január első napjaiban történt.

Az orosz kormány arról értesítette a szakadék szélén álló Franciaország vezetőférfiait, hogy a minden fronton győzedelmes Németország különbékeajánlatot terjesztett eléje, amelyben olyan előnyöket biztosított Oroszországnak Közép-Európában, a Balkánon és a Keleten, hogy a cár, valamint polgári és katonai tanácsadói azt mindenképpen elfogadni kénytelenek.

„Mindazoknak, akik annakidején a francia vezetőférfiakkal együtt élték át ezeknek a drámai óráknak

aggodalmaikat, még ma — húsz év elteltével is — elszorul a szívük erre a visszaemlékezésre. Oroszország átpártolása az ellenséghez, Franciaország pusztulását jelentette.¹

Szaszonov a német ajánlat ismertetésével egyidejűleg, tudatta az alkú feltételeit Franciaországgal. Kijelentette, hogy Oroszország hajlandó a szövetségesek oldalán tovább folytatni a háborút — sőt győzelem esetén beleegyezik Elzász-Lotaringia visszacsatolásába és a Rajna balpartjának megszállásába, beleértve Koblenzet, Mainzot és a Pfalz-vidéket. Kiköti azonban az alábbi feltételeket: Franciaország kötelezi magát arra, hogy a béketárgyalásokon — még az angol és olasz szövetségesek akarata ellenére is — biztosítja Oroszországnak a Magyarországhoz tartozó Ruténföldet, az osztrák Galiciát, Konstantinápolyt és a tengerszorosokat, Örményországot, Kis-Ázsiát és a Szentföldet.

E feltételek elfogadása — a többi szövetséggel szemben — az árulással volt egyértelmű és az orosz egyeduralmat szabadította volna rá Európára. Bizonyosra volt vehető, hogyha majd Oroszország — Franciaországgal együttesen — bejelenti ezeket a feltételeket a békekonferenciának: elkerülhetetlenné teszi újabb európai háború kirobbanását.

De Franciaországnak nem volt más kiútja...

Az ajánlat visszautasítása a végleges összeomlást jelentette volna számára...

Izvolszkij kérlelhetetlen volt. Kijelentette: ha Franciaország nem fogadja el a feltételeket — Oroszország átpártol a németekhez.

¹ Henri Pozzi: Századunk bűnösei. Marjay, 1936.

A Briand—Viviani kormány, a hadseregfőparancsnok véleményének meghallgatása után — szenvedélyes viták közepette — elfogadta az orosz ajánlatot. Philippe Berthelot, a külügyminisztérium főtitkára szövegezte meg a választ, amely fenntartás nélküli és beleegyező volt.

Franciaország szentpétervári nagykövete: Maurice Paléologue tiltakozott az eljárás ellen és a leghatározottabban megtagadta a szerződés átadását.

„Franciaország — sürgönyözte Paléologue — nem hódító háborút visel, hanem felszabadító háborút, amely a jog és az igazság nevében fogott fegyvert... Angol és olasz szövetségeseink sohasem fog beleegyezni abba, hogy az orosz hatalom a Földközi-tengerig és a Suez-csatornáig terjedjen...”

Alexandre Ribot volt miniszterelnököt kérték fel ezután a nehéz feladat teljesítésére — de ő elhárította magától...

Végül is Gaston Doumergue gyarmatügyi miniszter kénytelen volt a felsőbb utasításnak engedni és így elvállalta, hogy a szégyenteljes okiratot átadja II. Miklós cárnak.

A cár és Szaszonov egy nappal később, hogy Doumergue Szent-Pétervárra érkezett, aláírták — a francia kormány által már előzetesen parafált — szerződést, amelynek értelmében:

„Elszász-Lotaringia feltétel nélkül francia uralom alá kerül. Határai a régi — 1790-es határok lesznek, nem pedig azok, amelyeket a bécsi

kongresszus szabott meg. A régi lotaringiai hercegség kiterjedését alapul véve, a francia kormány, tetszése szerint úgy vonhatja meg a határvonalat, hogy az egész terület vasiparát, valamint a Saar-vidék szénbányáit visszakebelezze... A jelenleg német uralom alatt álló és a Rajna balpartján fekvő területek közül azokból, amelyeket Franciaország nem kebelez be: semleges ütközőállamot kell teremteni.“

Franciaország a maga részéről viszont biztosította Oroszországot, hogy a békekonferencián mindent megkap, amit kíván: a Ruténföldet—Galiciát—európai Törökországot—Konstantinápolyt—a tengersizorszokat—Örményországot—Perzsiát—Kis-Ázsiát és a Szentföldet.

A zsarolás sikerült... Oroszország — miután Franciaország megfizette a kívánt árat — nagykegyesen elállott attól, hogy hátulról, orozva döfje le háborús szövetségését...

És Gaston Doumergue 1917 március 5-én — amidőn visszatért Szent-Pétervárról — megállotta, hogy elmosolyodás nélkül ezt válaszolja az őt meginterjúvoló újságíróknak:

„Az antant szilárdabb és bensőbb, mint valaha volt! Az orosz együttműködés nem bukott meg és sohasem fog megbukni!“¹

* * *

A francia kormány biztos forrásból tudta ugyanis, hogy Németország háromízben — először már 1914

¹ Henri Pozzi: Századunk bűnösei.

novemberében — felajánlotta Oroszországnak Konstantinápolyt és a tengerszorosokat: amennyiben magukra hagyják a franciákat.

Ezek a német ajánlatok heves vitákra szolgáltatottak okot a legfelsőbb orosz haditanácsban: Szaszonov, Miklós nagyherceg, Januskievics és Danilov tábornokok, valamint Nenyukov admirális között. A tárgyalások végül is azzal fejeződtek be — 1915 februárjában — hogy Oroszország elfogadja a németek ajánlatát...

Amikor Paléologue érdeklődött a szentpétervári kormányznál aziránt, van-e komoly alapja a német ajánlatról terjesztett híreknek: Szaszonov megcáfolta azokat. Ma már hiteles okmányokból¹ a legapróbb részletekig ismerjük ennek a német ajánlatnak a történetét.

Franciaországnak nagy áldozatot kellett hoznia csak azért, hogy a szemérmetlenül zsaroló oroszok a háború legkritikusabb pillanatában — különbékét ne kössenek a németekkel.

TISZA ISTVAN BÉKEAKCIÓJA 1917 ELEJÉN.

Tisza Istvánról a háború után nemcsak az derült ki, hogy — a róla terjesztett célzatos hírekkel ellentétben — a háború kitörését teljes eréllyel, az utolsó pillanatig elhárítani igyekezett.

¹ Henri Pozzi: Századunk bűnösei, 1936.

Vörös levéltár: XXVI., XXVII., XXVIII.

D. S. Szaszonov: Végzetes évek, Budapest, Génus.

André Pierre: Revue d'Histoire de la guerre mondiale, 1930.

Az alábbiakban látni fogjuk azt is, hogy Tisza — mindaddig, amíg felelős állásban volt — minden lehető elkövetett a béke előkészítése érdekében.

Tizenöt esztendőnek kellett elmulnia az utolsó ágyúlövés óta, hogy Tisza teljes ártatlansága — a bécsi és szentpétervári levéltárak adatain kívül — más oldalról is megvilágítást nyerjen.

Az amerikai külügyi hivatal titkos aktái alapján ugyanis nyilvánosságra jutott, hogy Tisza István már 1915 december 4-én, Ferenc József császárhoz levelet intézett, amelyben az uralkodót arra kérte, hogy a háborúnak vessen véget.

Ferenc József halála után — ugyancsak a mielőbbi béke érdekében — tiltakozott a buvárhajóharc kiterjesztése ellen. Végül pedig a Wilson egyik nyilatkozata által adott alkalmat ragadta meg a közvetlen fellépésre.

Amikor Wilson 1917 január 22-én a szenátusban kijelentette, hogy béke csak úgy lehetséges, ha minden népnek megadják az egyéni és társadalmi fejlődéshez szükséges szabadságot, Tisza január 25-én interpellációt intéztetett magához. Az erre adott válaszában kijelentette, hogy Magyarország a léteért folytatott harcra kizárólag azért kényszerül, mert ellenségeinek célja nemcsak a központi hatalmak megalázása, hanem megcsonkítása, sőt feldarabolása is.

Az Egyesült Államok bécsi nagykövete, Tisza nyilatkozatának tartalmát még aznap megsürgönyözte Amerikába.

Január 27-én újabb táviratot küldött Washingtonba, mert levelet kapott Tiszától. Ebben a levélben

a magyar miniszterelnök felhívta a követ figyelmét a vegyes lakosságú államok állapotára. Tisza szerint a kis népek szabadságának, egyéni és társadalmi fejlődésének biztosítékait a vegyeslakosságú államokban — különösen Európa délkeleti részében — eszményileg legtökéletesebben a kettős monarchia rendszere közelíti meg.

Wilson, Tisza fenti nyilatkozata alapján csatlakozott Lloyd George ama felfogásához, melynek értelmében a monarchiát nem szabad feldarabolni. Különbéke útján kell Németországtól elválasztani.¹

A továbbiakban majd látni fogjuk, hogy a csehek ügyes propagandája következtében, a könnyen befolyásolható amerikai elnök, hogyan változtatta meg mindjobban e kérdésben vallott eredeti nézetét.

NYILT BÜVARHAJÓ HARC. — AMERIKA MEGSZAKÍTTJA A DIPLOMACIAI VISZONYT.

A szövetségeseknek Wilson jegyzékére adott válasza érthető fölháborodást váltott ki a központi hatalmaknál, — főleg Németországban.

Wilson elnök a szenátusban január 22-én tartott beszédében visszatért 1916 nyarán kifejtett eszméjéhez, mely szerint a világbéke Népszövetség útján volna biztosítható. Hangsúlyozta, hogy az eljövendő békének „győzelem nélküli békének“ kell lennie.

¹ Dr. Horváth Jenő: „Tisza István gróf 1917-ben békeakciót indított...“ — Budapesti Hírlap cikke 1932 január 24-ről.

A német külügyi államtitkár nyolc napra rá már válaszolt Wilsonnak egy jegyzékben, amelyet a berlini amerikai nagykövetnek nyújtott át. Ebben a jegyzékben Zimmermann államtitkár üdvözli Wilson állásfoglalását a nemzetek függetlensége mellett, azonban a tengerek szabadsága kérdésében megvádolja Angliát, hogy a tengeri hajózást korlátozza. Együttal bejelenti, hogy Németország Anglia ellen tengeri zárlatot rendel el. 1917 február 1-től kezdve pedig minden hajózást megtilt az angol, francia, olasz és Földközi-tengeri vizeken. Ez a merész nyilatkozat tudtára adta a világnak, hogy a németek minden hajót, amely e tilalmat megszegi, előzetes figyelmeztetés nélkül elsüllyesztenek.

Február 1-én Bethmann-Hollweg a birodalmi gyűlésen nyilvánosan is bejelentette a tengeralattjáró-harc megkezdését.

Ezt a nyilatkozatot január 9-én a Pless-kastélyban lezajlott német koronatanács előzte meg. A döntés Ausztria-Magyarország megkérdezése nélkül történt.

Február 3-án Wilson elnök egy ünnepélyes nyilatkozatban a tengeralattjáró-harc miatt megszakította a diplomáciai érintkezést Németországgal és Bernstorff gróf német nagykövetnek átadta útlevelét. Ez az Egyesült Államok háborús beavatkozását jelentette, Ugyanekkor kiderült, hogy Németország már január közepe táján szövetségre törekedett Mexikóval, az Egyesült Államokkal való háború esetére és ennek ellenében Mexikónak nagy területeket ígért Amerika testéből.

Ezek után semmi remény sem volt többé a békés kiegyezésre!

„A történelem kevés olyan példáról tud, amelyben valamely nagy állam és nagy nép államférfiai és hadvezérei oly végzetes hibát követtek volna el, mint ebben az esetben Németország vezető tényezői. Aki azonban a német uralkodóosztály eszmetanának fejlődését figyelemmel kísérte, megérti ezt és természetesnek találja. A német vezetőség azzal az anyagelvű fölfogással ment a háborúba, hogy eszme és érv csak az erő és hatalom szolgája.“¹ — Állítja Benes.

Ausztria-Magyarországnak Wilson egyelőre nem üzent hadat. Úgy tűnt, hogy a monarchiával szemben enyhébb álláspontra kíván helyezkedni és lényegében osztja Franciaország és Anglia nézetét: Ausztria-Magyarországot el kell választani Németországtól.

Wilson erkölcsi világtekintélyre tett szert!

A háború megizenése Amerika részéről biztos volt. Most már csak addig kellett várni, amíg az Egyesült Államok befejezik előkészületeiket.

„Ismertük az antant-országok osztrák-magyar-barát köreit. Úgyeltünk rájuk és gyakran össze is csaptunk velük. Tudtuk, hogy nem egy helyütt befolyással bírnak.“² — Állapítja meg Benes.

Ez nagy baj volt a csehek szempontjából, mert a szövetségesek katonai körei is Németországot akar-

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek forradalma. I. kötet, 57. fejezet.

² Dr. Benes Edvárd: Nemzetek forradalma. II. kötet, 86. fejezet.

ták elszigetelni. Elsősorban Ausztria-Magyarországtól való elszakítására törekedtek.

A hagyományos német-Habsburg ellentétre építettek és úgy vélték, hogy a Habsburg-birodalmat Közép-Európában Németország ellensúlyozására fönn kell tartani.

Benesék tudták, hogy Ausztria-Magyarországnak sok barátja és jóakarója van. A konzervatív és katolikus pártokban található nyílt osztrákbarátokon és az arisztokrácián kívül, a fölötte befolyásos vatikáni politika szintén a Habsburg-birodalom fönntartására törekedett.

Benes aggodalmára jellemző a Nemzetek Forradalma című munkája II. kötetéből vett alábbi idézet:

„A nemzetközi pacifisták és egyes liberális elemek is a háború hamaros befejezését sürgették. Ugyancsak a pénz nemzetközi hatalmasai, az „haute finance“ is.

Nehéz harcot vívtunk...

Minden erőnket megfeszítettük e hatalmas, gyakran mértékadó tényezők egymásbafonódó munkája ellen. Mindezek a körök tudatában voltak annak, micsoda elvi érveink szólnak a kettős monarchia ellen. Ismerték az elnyomott nemzetek panaszait is. Amde az osztrák-magyar problémát föderatív alapon szerették volna megoldani. Az államszövetségi terv megvalósítása érdekében szívesen vették volna a velünk való együttműködést. A politikájuk és akciójuk ellen vezetett harcunk ezért csak annál nehezebb volt...“

Tetézte a nehézségeket, hogy Károly császár trónralépésekor az antant kormányai és mértékadó politikai körei hivatalosan is bizonyos jóindulattal kezelték a Habsburg-birodalom ügyét.

Tudták, hogy a császárné, sőt maga a császár is: poroszellenesen gondolkozik. Viszont Franciaországgal szemben nem viseltetik ellenségesen.

A császárné családjának háborúelőtti kapcsolatai a Vatikánnal nagyon szorosak voltak. Az új uralkodó trónralépte Bécsben is bizonyos politikai fordulatot idézett elő.

„Károly császár magáévá tette Ferenc Ferdinánd eszméit — írja Benes — és lassankint olyan politikusokkal vette magát körül, akik a megölt trónörökös környezetéhez tartoztak. Úgy látszik, egész őszintén hajlott arra a felfogásra, hogy Ausztria-Magyarországot csak akkor lehet megmenteni, ha áttér a föderalizmus bizonyos válfajára és Károly tett is néhány intézkedést ebben az irányban.“¹

Ezek a tények a szövetséges országoknak ama köreiben, amelyek a háborút hamarosan be akarták fejezni és igyekeztek Ausztria-Magyarországot Berlin-től elszakítani: örömet keltek.

Párizsban még mindig úgy képzelték, hogy Franciaországnak érdekében áll a Habsburg-birodalom fenntartása.

A nemzetek föderalizálása tehát a monarchia keretén belül valósult volna meg.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek forradalma. II. kötet, 87. fejezet.

Lesújtó hatással volt Benesre az a nyilatkozat is, melyet Izvolszkij Szvatkovszky előtt a monarchiáról tett:

„Önök csehek nem hátrálhatnak meg. Egyenesen és radikálisan Ausztria szétrombolására kell törekedniök. *Az antantnak és Oroszországnak azonban meg kell kísérelnie egy különbéke megkötését a monarchiával. Ausztria-Magyarország felosztását tehát el kell halasztaniok húsz-harminc esztendővel!*“¹

A csehek elégedetlenségére jellemző volt még az Oroszországban megjelenő „Cechoslovak“ akkoriban érkezett (79.) száma is, melyet Sychrava dr, mutatott meg Szvatkovszkynak. Ez állott benne:

„A szláv Oroszország közvéleményének kellene minden szláv kérdésben, tehát a csehszlovák kérdésben is: a kezdeményezést vállalnia. *Oroszország azonban, sajnos, mindig hátul kullog.*“

A „Matin“ is hirtelen irányt változtatott és gyanúsan osztrákbarát cikkeket kezdett közölni. Ezek a cikkek éppen akkor láttak napvilágot, amikor Bourbon Sixtus herceg akciója kezdődött...

A csehek tehát aggódtak!

Amit az egyik oldalon nyertek, azt a másikon könnyen elveszíthették...

Igaz, hogy — hála Benes energiájának — a szövetségesek Wilsonnak adott válaszjegyzéke óta, „a csehszlovákok függetlensége“ már az antant „hadi-

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek forradalma. II. kötet, 87. fejezet.

céljai“ közé tartozott. De a monarchia egyelőre még állott!

Sőt: fiatal uralkodója éppen most készült különbékét kötni az ellenséggel.

Benes ideges volt, fokozottan résen kellett lennie...

KAROLY CSASZAR KÜLÖNBÉKEAJANLATA.
SIXTUS HERCEG SZEREPE.

Az új császárra a központi hatalmak nyílt békeajánlatának teljes kudarca nyomasztóan hatott. Károly a béketerv megghiúsulásába nem tudott beletörődni. Feleségének, Zita királynénak az unszolására elhatározta, hogy titokban — a kulisszák mögött — különbékeajánlatot tesz. Úgy vélte, hogy a titkos tárgyalások célravezetőbbek lesznek...

Bourbon Sixtus herceg, aki a belga hadsereg tisztje volt, — édesanyja: a páрмаi hercegasszony felkérésére — vállalkozott a közvetítésre. 1917 február első napjaiban igen óvatos formában és bizalmasan tolmácsolta Károly császár békekészségét Párizsban. Jules Cambon nagykövet — a francia külügyminiszter állandó helyettese — fogadta és ismertette vele a francia hivatalos körök erre vonatkozó felfogását.

Sixtus Svájcba utazott és a választ közölte sógorával: Károly császárral.

* * *

A fiatal uralkodó bizalmasát: gróf Erdödy csendőrszázadost azonnal Svájcba küldte. A gróf 1917 február 13-án már Neuchâtelben volt és nyomban felkereste a páрмаi hercegek főtitkárának házában Zita császárné fivérét.

Sixtus, — öccse Xavér herceg társaságában — fogadta Erdődyt, aki átnyújtotta neki a császár levelét.

A hercegek előbb mohón átfutották az átadott papírlapot, majd egyenkint végigtanulmányozták az egyes pontokat.

„Titkos fegyverszünet Oroszországgal...

A tengerszorosok kérdése és Konstantinápoly elfoglalása ügyében kölcsönös semlegességi biztosítékok.

Belgium feltámasztása.

Elszász-Lotaringia átengedése Franciaországnak, az 1914-es határok szerint“... — mindez elfogadható — izeni Károly.

„De Szerbia teljes helyreállítása, a Karagyorgyevics-dinasztia megerősítése: ez lehetetlen kívánság!

Ausztria nem kívánja Szerbiát feldarabolni. Ellenkezőleg!

Egy nagy délszláv királyságot akar megteremteni: Szerbia-Bosznia-Hercegovina-Montenegró és Albánia összevonásával.

De csakis egy osztrák főherceg uralma alatt...”

A pármái hercegek ajkukat biggyesztik. Ezeket a föltételeket nem terjeszthetik elő Párizsban.

Sixtus szerette volna ezt személyesen megmagyarázni sógorának, de egyelőre beéri azzal, hogy levelet ír neki.

Erdődy még ugyanaznap este egy vastag borítékot rejt a kabátja zsebébe és visszautazik Bécsbe.

De nyolc nappal később ismét ott állt a Rue de Pommier hetes számú házban. Czerninnek egy különjegyzékét hozta magával, Károly megjegyzéseivel.

Sixtus feszült figyelemmel olvasta:

„Az Osztrák-Magyar Monarchia, Németország, Törökország és Bulgária szövetsége felbonthatatlan.

A szerb uralkodóház kérdése egyelőre kikapcsolható.

Elszász-Lotaringiát illetőleg a monarchia „nem gördít akadályt átadása elé — amennyiben Németország erről a tartományról lemondani hajlandó!” (?)

Belgium feltámasztásában valamennyi hadviselő államnak — tehát az antantnak is — részt kell vennie.“

Kezeírásával — többek között — ez a széljegyzet állott:

„Franciaországot támogatni fogjuk és igyekszünk majd Németországra nyomást gyakorolni ...“

„Ausztria-Magyarország — írja tovább Czernin — csupán védőháborút folytat ...“

„A monarchia területén egyes nemzeti kisebbségek nem élveznek kiváltságos jogokat ...“

„A szlávok tökéletesen ugyanabban az elbánásban részesülnek, mint a németek.“

„Külföldön tévesen ítélik meg a szlávok hangulatát, amely birodalom- és császárhű.“

„A monarchia: területi integritásának biztosítására Szerbiától és Romániától garanciát kér.“

Ez a jegyzék sem kecsegtethetett nagy eredményekkel — Sixtus mégis megkísérelte a feltételek előterjesztését Párizsban.

1917 március 5-én látogatást tett Poincarénál, aki kijelentette, hogy Czernin nyolc pontja a semminél is

kevesebb. Egyedül a császár széljegyzeteiben lát némi kevés tárgyalási alapot, amennyiben osztrák részről hajlandók komoly ajánlatot tenni.

A páрмаi herceg tehát annyit legalább mégis ért, hogy a beszélgetések fonala nem szakadt meg végkép.

Svájcbra visszatérve elhatározta, hogy öccsével, Xavérral együtt eleget tesz Károly és Zita meghívásának és meglátogatja őket Bécsben.

A hercegek teljes inkognitóban indultak útnak, de — mint az ellenséges hatalom tisztjei — még így is kissé elfogódottan lépték át a határt.

Szerencsére azonban minden simán ment.

Sixtus és Xavér 1917 március 23-án: a laxenburgi kastélyban találkoztak a császárral. Eleinte négy szemközt, majd Czernin bevonásával tanácskoztak.

Sixtus közölte sógorával, hogy Párizsban vele — mint a monarchia uralkodójával — hajlandók tárgyalni. Németországgal nem!

Ezért nem köthet Ausztria-Magyarország más békét, mint különbékét.

Czernin ellentmondott...

Váltig hangoztatta, hogy más eszközök is vannak még, amelyek segítségével Németország a tárgyalásokba bevonható volna!

Másnap, március 24-én, Czernin már nem vett részt a tárgyalásokon.

A Pármák — Zita császárnéval együtt — végül is megállapodtak a császárral abban a szövegben, melyet Károly sógorához intéz.

A levél szövege a következő:

„— Kedves Sixtus!

Végéhez közeledik a háború harmadik éve, amely annyi gyászt és fájdalmat hozott a világra. Birodalmam valamennyi népe, ma jobban, mint valaha, egyesült abban a közös akaratban, hogy a monarchia sértetlenségét, ha kell, a legnagyobb áldozatok árán is megőrizze. Hála ennek az összeforrottságnak és áldozatkész együttműködésnek, amely birodalmam valamennyi nemzetét egyesítette, a monarchia közel három éven át ellenállást tudott tanúsítani minden támadással szemben.

Senki sem tagadhatja azokat a hadisikereket, amelyeket csapataim, főképp a balkáni harctéren, kivívtak. Franciaország, a maga részéről viszont nagy ellenállóerőt és pompás lendületet tanúsított. Valamennyien fenntartás nélkül csodáljuk hadseregének példaadó, hagyományos hősiességét és a francia nép áldozatkészességét. Különösen örvendetes a számomra azt látnom, hogy semmiféle tényleges ellentét nem választja el birodalmamat Franciaországtól, ha ezidőszerint egymással szembenálló felek vagyunk is még. Feljogosítva érzem tehát magam arra a reményre, hogy Franciaország iránt táplált élénk rokonszenvem, valamint birodalmam népeinek szimpátiája a jövőben végkép elhárítja majd annak a veszedelmét, hogy valaha is visszatérhessen közénk a hadiállapot, amelyért különben sem engem terhel felelősség.

E célból és hogy igaz érzéseimről számotadjak, kérlek, titokban és nem hivatalosan, add tudtára Poincaré úrnak, a francia köztársaság el-

*nökének: minden eszközzel és személyes befolyásom teljes latbavetésével azon leszek, hogy támogassam szövetségesemnél Franciaország jogos követeléseit Elzász-Lotaringiát illetően.*¹

A végzetes gyengéje ennek a „Sixtus-levél“-nek az volt, hogy az osztrák császár Olaszországot és annak követeléseit még csak meg sem említette.

Amikor — a levél megszövegezésekor — ebben a kényes kérdésben a Pármák és Károly között komoly vita támadt a fiatal császár így válaszolt:

„Áldozatot hozunk a békéért. Engedékenyek leszünk a lengyel kérdésben. Csak Olaszországgal szemben nem vagyunk hajlandók semilyen áldozatra. Inkább feláldozzuk Galiciát.”

A levél az idézett sorokon kívül még azt követelte, hogy Szerbia köteleztessék nacionalista szervezeteinek felosztatására. Adjon biztosítékokat arra vonatkozólag, hogy minden olyan törekvést elnyom, amely a „monarchia szétdarabolását célozná...”

A hercegek átvették a császár levelét és ugyanolyan rangrejtve, ahogyan érkeztek, távoztak is.

Sixtus pár nap múlva már Párizsba utazott és március 31-én beszámolt Poincarénak azokról a tárgyalásokról, amelyeket Ausztria császárával folytatott. Egyben átadta a köztársaság elnökének Károly „titkos és nemhivatalos” levelét.

* * *

Időközben Czernin rávette az uralkodót, hogy keressék fel hármásban Vilmos császárt. Értessék

¹ Graf Demblin: Czernin und die Sixtus-Affaire, 1920.

Sixte Bourbon-Parme: Offre de paix séparée de l'Autriche. — Paris, 1920.

meg vele, hogy a monarchiának békére van szüksége. Egyben kísérelje meg engedékenységre bírni Elzász-Lotaringia átengedésének kérdésében.

Vilmos császár Homburgban, a német főhadiszálláson fogadta vendégeit.

Mialatt a császári fenségek reggeliztek, Czernin előadta Ludendorffnak az okokat, amelyek miatt a „monarchia elcsigázott népeinek“ mielőbbi békére van szüksége...

Az osztrák külügyminiszter kitért arra a veszedelemre is, amelyet az orosz forradalom hatása a monarchia szláv népeire gyakorolt.

A németek nehezen értették meg, miért kelljen nekik Elzász-Lotaringiáról lemondaniok csak azért, mert a monarchia egysége ingadozik.

Hiába utalt Czernin Amerika háborús készülődéseire is.

Pedig ez a veszedelem: Bécsre és Berlinre egyaránt fenyegető lidércként nehezedett.

A német vezérkar sehogysen tudta megérteni Ausztria-Magyarország „határozatlanságát“. Nem méltányolta kellően a veszélyt, amely az egységes német birodalmat és a széteső monarchiát fenyegetni látszott.

A német császár Károly érveléseit: „gyengeségnek“ tekintette. Pedig a monarchia vezetőit akkor már a kétségbeesés tette ingadozóvá...

AZ OROSZ FORRADALOM.

Az orosz forradalom tíz nappal előzte meg Sixtus hercegnek és Károly császárnak a laxenburgi kastélyban történt találkozását.

Bármennyire is nagy eseménynek számított a cári trón megingása, a politikai világ beavatottjai már hetek óta számoltak ezzel a lehetőséggel.

Szocialista körökben mindenütt megerősítették a párizsi orosz forradalmárok ama állítását, hogy a forradalom elkerülhetetlen.

London, Párizs és Berlin utcáin egyaránt széltében-hosszában a Rasputin-botrányról beszéltek.

Köztudomású volt, hogy a cárné révén az egész orosz udvar Rasputinnak — az álmisszticizmus szakállas pópakalandorának — befolyása alá került.

A cárné babonássága egész környezetére átragadt és magát a cárt is rabul ejtette.

Rasputin garázdálkodásáról, az udvarnál folytatott féktelen, züllött életmódról megdöbbentő hírek érkeztek.

Magától értetődik, hogy Rasputin káros és kétségbeejtő befolyása nemcsak az egész orosz birodalom sorsának intézése körül érvényesült, hanem hatása a hadsereg irányítására is kiterjedt.

Az elkeseredés Oroszországban oly méreteket öltött, hogy már a cár élete is veszélyben forgott. El akarták tenni láb alól.

Alexejev tábornok viszont a cárnét akarta letartóztatni. De mindez már mit sem használt volna.

Az orosz forradalom feltartóztathatatlanul közelgett... Rasputint Juszipov herceg 1916 végén meggyilkolta.

Trepov miniszterelnök helyére a gyengekezű és tehetetlen Galicyn herceg került, akinek rövid két-hónapos kormánya már csak a forradalmat készítette elő.

A Dumában minden oldalról hevesen támadták a kormányt. Sorsát pedig megpecsételte a március 9-én kitört élelmezési válság.

Az éhségzendülés Pétervárott és a nagyobb városokban valóságos utcai harcokká fajult. Protopopov belügyminiszter viszont oly erőszakosan fojtotta el a zavargásokat, hogy a helyzetet végkép elmérgesítette.

A hadsereg körében is a lázadás jelei mutatkoztak.

1917 március 14-én forradalmi parlamenti bizottság alakult: Lvov herceggel és Rodzjankoval az élén, akikhez a liberális pártok és a pétervári helyőrség is csatlakozott.

A cár két nap mulva lemondott trónjáról...

* * *

Az orosz forradalom új helyzet elé állította a szövetséges hatalmak kormányait. Komoly aggodalmat okozott számukra az a veszedelem, hogy a világháború leghosszabb arcvonala esetleg felbomlik és ezáltal a központi hatalmak egész haderejüket a francia és az olasz hadszíntérre összpontosíthatják.

Ez pillanatnyilag nem következett be. Az orosz forradalmi kormány hadserege egyelőre tovább harcolt...

A NÉMET BÚVARHAJÓHARC IS EREDMÉNYTELEN MARADT.

Az 1917 február 1-én megindult korlátlan tengeralattjáró-háború Angliára nézve hétről-hétre veszedelmesebb arányokat öltött. Sőt nemcsak Anglia sorsa forgott kockán, hanem már az antant vereségének rémképe is kísértett.

A német tengeralattjárók rövid pár hónap alatt ötmillió bruttó-regisztertonnan felüli antant-hajót süllyesztettek el. Az Egyesült Államok viszont azért nem üzenhettek hadat Németországnak, mert háborús készülődésüket még nem fejezték be.

Az antant-hatalmak azonban e kritikus helyzet ellenére sem adták fel a küzdelmet.

A veszedelem hatása alatt elhatározták, hogy a németek flandriai bűvárhajóállomásai ellen összpontosítják támadásaikat.

1917 tavaszán tehát megkezdődött a nyolc hónapig tartó flandriai háború, amely végül is a német bűvárhajóharc jelentőségének elsőkélyesedéséhez vezetett.

A SAINT-JEAN DE MAURIENNE-I KONFERENCIA.
A SZÖVETSÉGESEK VISSZAUTASÍTIK AZ OSZTRAK
CSÁSZAR BÉKEAJANLATAT.

Poincaré — miután Sixtus herceg 1917 március 31-én bemutatta neki a Károly császártól kapott levelet — beavatta a tárgyalásokba az új francia miniszterelnököt: Alexandre Ribot-t is.

Ribot miniszterelnöksége a nagy kilátásokkal kecsegtető Sixtus-i békeakcióra nézve végzetes volt, mert az öreg politikus kezdettől fogva ellenezte az Ausztriával kötendő különbékét.

Briand alatt Sixtusnak komoly esélyei voltak a sikerre.

De Briand, sajnos, éppen a döntő pillanatban megbukott.

Ribot azonnal értesítette a szövetségeket is. Mindenekelőtt Lloyd George-ot, aki nagy örömmel fogadta a hírt. Azonnal meg is beszélte Ribot-val, hogy Saint-Jean de Maurienne-ban ezt az ügyet is

megtárgyalják. Ebben a savoyai kis városban ültek ugyanis össze 1917. április 19-én a szövetségesek képviselői; a felosztandó török birodalomból Olaszországnak kijutó rész megbeszélésére.

Az értekezleten: Ribot—Lloyd George—Sonnino—Barrère római francia nagykövet és Boselli, az olasz kamara elnöke vettek részt.

A konferencia meglehetősen kínos légkörben zajlott le, mert az olasz külügyminiszter felháborodott azon, hogy a monarchia nem elsősorban Olaszországot kereste fel ajánlatával.

Sonnino hallani sem akart arról, hogy Trieszt és Dalmácia helyett esetleg kisázsiai török területeket fogadjon el. Szigorúan ragaszkodott a londoni szerződésben Itáliának biztosított összes előnyökhöz. Ezekből egy jöttát sem engedett, holott a Sixtus-levél Olaszországot úgyszólván teljesen mellőzte.

Ezek után nyilvánvaló volt a konferencia teljes eredménytelensége.

A tárgyalás folyamán élénk vita fejlődött ki Lloyd George és Sonnino között. Az olasz külügyminiszter erélyesen tiltakozott az ellen, hogy a szövetségesek mindig csak Németországot tekintsék az egyetlen ellenségnek.

„Olaszországnak — mondotta — csak egy igazi ellensége van és az: Ausztria. Az a Habsburg-monarchia, amely mindig akadályozta az olasz királyság egyesülését.“

Sonnino jól tudta, mit cselekszik. Az orosz forradalom, a német bűvárhajóharc és a központi hatalmak fölénye a hadszíntereken alapos figyelmeztető volt az antant számára, hogy most, e válságos pillanatban olasz szövetségesét el ne veszítse.

Amerika már beavatkozott ugyan a háborúba, de készülődését még korántsem fejezte be.

A flandriai csaták hosszú sora csak most indult meg nyugaton. A szövetségesek sorsa pedig ekkor még nagyonis bizonytalan volt. Épp olyan könnyen el is veszhették volna a háborút, mint amilyen biztosra vették a győzelmet!

Sidney Sonnino, nem hiába volt Olaszország legerősebb egyénisége a világháború alatt. Merev ellenállásával szinte megdermesztette a vért szövetséges kollégáinak ereiben.

Inkább tisztességesen betartani a londoni szerződést — gondolták magukban —, mintsem magunkra maradni...

Elveszíteni Olaszországot?...

Most?...

Mielőtt Amerika beavatkozásának látható jelei volnának?

És mindezt egy Bourbon herceg miatt?...

Soha!

A Saint-Jean de Maurienne-i konferencia ünnepelesen jegyzőkönyvbe foglalta tehát, hogy a jövőben mindennemű osztrák ajánlatot kereken visszautasít...

Két nap mulva pedig Bourbon Sixtus páрмаi herceg lehajtott fővel és sápadtan távozott a francia külügyminisztérium állandó helyettesének: Jules Cambonnak tágas fogadóterméből...

Károly császár önfeláldozó sógorának nyíltan a szemébe mondták Párizsban:

„Olaszország hozzájárulása nélkül minden további tárgyalás reménytelen...”

„Márpedig mindaddig, amíg a monarchia legalább ugyanazokat a feltételeket — melyeket a szövetségesek a londoni szerződésben Itáliának garantáltak — nem teljesíti: osztrák különbékére még csak gondolni is felesleges...“

A herceg, pusztá lelkiismeretességéből, mégis folytatta a meddő küzdelmet. Bécs kérésére — 1917 május 8-án — másodszor is felkereste a laxenburgi kastélyt és tudomásul vette, hogy az engedékenységre hajló Károly császár most már hajlandó volna színtiszta olasz területeket is átengedni.

Czernin azonban ismét ellentmondott és megszkott konokságával a monarchia integritásához ragaszkodott.

Amikor Sixtus herceg — Károly császár újabb semmitmondó levelével a kezében — május 20-án másodszor jelentkezett Poincarénál, az ősz Ribot hangsúlyozta, hogy a szövetségesek most már Olaszországon kívül kénytelenek Szerbiát és Romániát is egy ilyen „kényes tárgyalásba“ bevonni.

Ribot újból értesítette Lloyd George-ot és Sonninot. A hajthatatlan olasz külügyminiszter azonban nem is reagált az erőltetett francia közvetítésre. Egyszerűen nem válaszolt a francia miniszterelnöknek.

Igy vált Zita császárné fivérének közvetítése végleg tárgyalanná.

AZ ÓVATOS MASARYK...

Az orosz forradalom legközelebbről a cseheket érintette. Ők vállalták 1917 március 16-ig: a cári uralom bukásáig, a szláv előörsök szerepét Közép-Európában.

Ha nem is rokonszenveztek minden tekintetben a cári Oroszországgal, mégis úgy tettek, mintha az Atyuska: „hű alattvalói“ volnának. Ennek a „biztos kapcsolat“-nak az elvesztésekor az első pillanatban kissé bizonytalan érzés szállta meg őket. De csakhamar magukhoz tértek és „szívvel-lélekkel“ borultak az orosz „forradalmi testvérek“ nyakába...

Masaryk a nagy fordulatról így emlékezik meg:

„Az orosz forradalomról szóló első jelentések még nagyon bizonytalanok voltak és hitelt sem igen érdemeltek. Kezdetől fogva vártam a híreket és mikor megjöttek, mégis megleptek. — Kellemetlenül leptek meg. Vajjon milyen következményei lesznek a szövetségesekre és a hadvezetésre? — Miután azonban sikerült néhány pontos információt beszerezniem és már félig-meddig tájékozódtam a helyzetről: *március 18-án táviratot küldtem Miljukovnak és Rodziankonak, amelyben a változás feletti megelégedésemet fejeztem ki. Hangsúlyoztam a szláv programot, ami sem Oroszországgal, sem a nyugatiakkal szemben nem volt fölösleges.*

A szövetségesek tervéről: a kis nemzetek felszabadításáról mindaddig nem nagyon beszélhettem, amíg tudtam, hogy a cári Oroszországnak nem kenyerere sem a demokrácia, sem a szabadság. *Most azonban, a forradalom kitörése után, minden fenntartás nélkül kijelenthettem, hogy a szabad Oroszország teljes joggal hirdetheti a szlávok fölszabadítását. A szláv program lényege pedig: a csehek és a szlovákok felszabadítása és egyesítése.*“¹

¹ Masaryk T. G.: Emlékek, gondolatok, 1914—1918, 43. fejezet.

A CSEHEK UJJONGVA ÜDVÖZLIK AZ OROSZ FORRADALMAT.

„Az orosz forradalmat Nyugat-Európa örömmel, de egyszersmind aggodalommal is fogadta. Örömmel, mert egy csapásra megszűnt az a súlyos eszmei ellentét, amely Franciaország, Olaszország, Anglia és az Egyesült Államok demokratikus rendszerét elválasztotta az orosz abszolútizmustól.

Azonban a forradalomkeltette aggodalmak sem voltak csekélyek. Mindenekelőtt fölmerült a kérdés, milyen hatással lesz a forradalom a hadseregre és vajjon Oroszország katonailag alkalmas lesz-e a háború folytatására? Akik ismerték az orosz viszonyokat a régi uralom utolsó hónapjaiban és tájékozva voltak egyrészt a hadsereg, a közigazgatás és a közellátás reménytelenül züllött állapotáról, másrészt pedig a reakciós körök különbéke-törekvéseiről: a forradalomtól csak a helyzet javulását remélhették s ezért ebből a szempontból is üdvösnek tartották a történeteket.

Akik azonban nem voltak tisztában az orosz viszonyokkal, attól rettegetek, hogy a forradalom szétzülleszti a hadsereget, megtöri Oroszország katonai erejét és a központi hatalmakat új, nagy sikerekhez segíti hozzá” — írja Benes a Nemzetek Forradalma I. kötetének 62. fejezetében, majd így folytatja:

„A forradalomba vetett első örömteljes reményeinknek, lapjainkban: a „Ceskoslovenska Samostatnost“-ban és a „Nation Tchèque“-ben, valamint Prágában és a szövetséges országokban élő kolóniáinknak küldött üzeneteinkben adtunk kifejezést.

Miljukov lett az orosz külügyminiszter. Ez még növelte reményeinket, hiszen személyes kapcsolatai voltak Masarykhoz és egész akciónkhoz. *Arra számítottunk tehát, hogy a forradalmi Oroszország most fogja csak igazán és őszintén felkarolni ügyünket. Az orosz ideiglenes kormány első intézkedései valóban feljogosítottak minket erre a reménykedésre.*

Március 18-án Masaryk üdvözölte a forradalom győzelmét.

Kifejezte továbbá ama reményét, hogy az orosz forradalom győzelemre vezeti hadseregét, elősegíti a lengyelek, jugoszlávok és csehszlovákok egyesülését, önálló államaik kiépülését s Oroszországot és általában a szlávokat szóhoz juttatja a világpolitikában. A szabad Oroszország Ausztria-Magyarország bukását jelenti és annak biztosítékát nyújtja, hogy a békekötés kérdéseit a többi nagyhatalommal egyetértésben, igazságosan fogják megoldani.“

Miljukov miniszter nyomban válaszolt Masaryk táviratára s válaszában nyomatékosan leszögezte a következőket:

„Teljesen osztom felfogását azokról a kilátásokról, amelyeket a szabad Oroszország a civilizált nemzetek nagy családjának nyújt Közép- és Délkelet-Európa végleges átalakítására.“

Ugyanakkor az orosz sajtóiroda Miljukov egy nyilatkozatát hozta, amelyet az orosz külügyminiszter a sajtó képviselői előtt tett s amelyben részletesen kifejtette Ausztria-Magyarország felosztásának programját:

„A csehszlovák állam megalapításával gátat vetünk a szláv országok ellen irányuló német hódító törekvéseknek. Német-Ausztriát és Magyarországot néprajzi határaik közé kell szorítani. Az olaszokat Olaszországgal, a románokat Romániával, az ukrán területeket a mi Ukrajnával kell egyesíteni. A történelemadta természetes megoldás valamennyi délszláv ország egyesítését is megköveteli.“¹

Az OROSZ HADVEZETŐSÉG „BIZALMATLANSÁGÁNAK” OKAI A „CSEH DANDÁR“-RAL SZEMBEN.

Masarykék abban bíztak, hogy az „új Oroszország” „szabadabb szelleme” majd nagyobb tekintélyt szerez a „gyenge cseh dandár“-nak.

Tudnunk kell ugyanis, hogy a cári orosz hadvezetőségnek, ezzel a külföldön olyannyira hangoztatott: „oroszlásági cseh hadsereg“-gel rengeteg baja és kellemetlensége volt. Hogy ez mennyire igaz, arra a legjellemzőbb, ha magát Masarykot idézzük.

„A cári Oroszország polgári és katonai hatóságai megígérték ugyan hadseregünk megszervezését, de a valóságban nem teljesítették. Volt egy jóváhagyott tervünk, amelynek kivitele azonban mindenütt s főleg a főhadiszálláson állandó nehézségekbe ütközött. Egyre halasztották a terv keresztülvitelét és egyre újabb nehézségeket támasztottak.

A dolog ilyenén való állása egyenes következménye volt a hivatalos Oroszország igazi lényének és alkotóelemeinek: az abszolutizmus-

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek forradalma. I. kötet, 62. fejezet.

nak, az ortodoxiának és a hivatalos orosz nacionalizmusnak. *Mi a cári Oroszországnak csak másodrendű testvérei voltunk. Csak másodrendű szlávoknak számítottunk.*

Minden elképzelhető és elképzelhetetlen polgári és katonai hatóságnál történt megszámlálhatatlan közbenjárásom alkalmával napról-napra erősebben éreztem e cári abszolútizmus nehéz terhét.

Megvolt hadseregünk megszervezéséhez az engedélyezett szabályzatunk. Ezenkívül ígéreteket is kaptunk bőven, de a kivitel mégis mindig megfeneklett és egész nyilvánvalóan éppen a főhadiszálláson talált a legnagyobb ellenállásra.

Egyes emberek folytonos ígéretekkel biztattak, de sohasem tartották meg szavukat. A legmagasabb és legbefolyásosabb személyiségekkel, Kornilovval, utána Bruszilovval rengeteget tárgyaltam. *Mindannyian megígérték segítségüket, de a hadsereg megvalósulása hónapról-hónapra eltolódott.*

Bizalmatlanságot és megnemértést tapasztaltam minden vonalon. A katonai hatóságoknak elég bajuk volt abban az időben a saját hadseregükkel. Nagy felestegük volt a legénységben s azért egy cseh hadseregnek nem tulajdonítottak értéket.

CSEH KATONASDI-JATEK...

Azt nem említi Masaryk, hogy ennek a „bizalmatlanság“-nak és „megnemértésnek“ egyéb oka is volt. A „gyenge“ cseh dandárt ugyanis az orosz hadsereg alkatrészének tekintették. A cseh katonák

Oroszországnak esküdtek hűséget és így természetesen az oroszok oldalán kellett volna harcolniok... *De nem harcoltak s így ezt a hírhedt „cseh dandárt“ sehol sem tudták használni. Az orosz tábornokok örültek, ha a cseh „csapatok“ az arcvonal mögött maradtak, mert hamarosan rájöttek, hogy ahol a „cseh dandár“ „harcolt“, ott az ellenség feltétlen áttörte a frontot...*

„Meg kell még említenem — folytatja Masaryk emlékirataiban —, hogy *honfitársaink viszálykodása, kölcsönös árulkodásaik és panaszkodásaik mennyire lehangolták az orosz katonai köröket.*

Voltak a hadseregnek tagjai, akiknek nem tetszett e katonásdi-játék.

De az hangolta legjobban ellenünk az orosz polgári és katonai hatóságokat, hogy *saját embereink is húzódoztak egy nagyobb hadsereg felállításától. Alexejev tábornok és mások állandóan erről beszéltek előttem.*

A cseh „Szövetség“ vezetője közölte velem, hogy 1916 őszén, amikor a hadsereg felállításáról tárgyalt, maga is kifejezetten kis hadsereget kívánt. *Attól félt, túlsok embert veszíthetünk!*“

A „DRUZZINABÓL“ NEHEZEN LESZ „CSEH HADSEREG“...

A csehek között dúló folytonos viszálykodás és marakodás rendkívül kedvezőtlen benyomást tett az oroszokra.

¹ Masaryk T. G.: Világforradalom, 50. fejezet.

Az a határtalan lelkesedés, amellyel az orosz ezredek 1914-ben a Duklánál átszökött cseh hadtestet fogadták, már régen lelohadt.

Az orosz hadvezetőség két éven át — 1914—15-ben — szigorúan kitartott ama álláspontja mellett, hogy a Druzsina maradjon polgári alakulat. A csehek túlságosan fegyelmezetlenek voltak ahhoz, semhogy az orosz hadsereg tagjaivá lehessenek.

Hallgassuk meg erre vonatkozólag a leghitelesebb tanút, magát Masarykot:

„Rövidesen kiderült, hogy az orosz katonai hatóság nem akar semmiféle nagyobb idegen hadseregalakulatot támogatni.

1916 januárjában sikerült mindazonáltal a Druzsinából csehszlovák lövészezredet alakítani és májusban engedélyt szerezni egy dandár felállítására. *A legénység száma nagyon kicsi volt ugyan, de minthogy főleg címről volt csak szó, kezdetnek ez is elég volt!*

Ezidőben Stefanik már Oroszországban tartózkodott és befolyásával nagyban hozzájárult az eredeti Druzsínának — egyelőre csak ily formászerű — kiépítéséhez. Októberben — nehezen bár — egy hadosztály alakításához is engedélyt adtak, de ezt rövidesen újra visszavonták.“

„Egyenletlenség támadt — előbb Pétervár és Kiev között —, majd a kievi kolóniánál. Ez utóbbi egy külön „Csehszlovák Egyesület“ alapított, amely megtámadta a „Szövetséget“ és mindenkit sorra feljelentgetett, többek közt engem is beárult állítólagos nyugatiasságomért.

E feljelentéseket, lódításokat és hazugságokat az orosz miniszterek és katonai hatóságok egyenesen pártfogolták. Ennek azután az volt a következménye, hogy az ilyen besúgások az orosz külügyminisztériumban is meghallgatásra találtak.“

„Nem akarom e rémes és lehetetlen dolgokat úgy leírni, ahogyan azt az orosz hatóság festette le előttem. A szlávság cégére alatt a „feketeszázak“ eszmeköre és politikai rövidlátása valóságos orgiákat rendezett. „Hadseregünkbe“ mégis egyre több hadifoglyunk lépett be és a forradalom végül mégis leküzdötte az orosz nevelés e káros hatásait. Szomorú tény azonban, hogy az orosz cári uralom politikai analfabétizmusa és megvesztegethetősége nemcsak az orosz társadalomra hatott bomlasztólag, hanem, sajnos, számos honfitársunkat is megrontotta!“¹

Láthatjuk mindebből, hogy az oroszoknak a könnyelműen befogadott: „szláv testvérek“ meglehetősen sok gondot okoztak. Viselkedésük korántsem volt megnyerő. „Az oroszországi cseh hadsereg“ megalkotása tehát csak óriási nehézségekkel és emberfeletti megerőltetéssel sikerült.

A szüntelen egyenetlenkedés készítette elsősorban Masarykot oroszországi útjára. Egyedül az ő tekintélye volt alkalmas arra, hogy az elmérgesedett helyzeten — amennyire az egyáltalán lehetséges volt — változtasson.

¹ Masaryk G. T.: Világforradalom, 47. fejezet.

Amerika hadbaszállása és az orosz forradalom ki-
törése óta a „cseh szövetség“ nagyobb reményekkel
tekinthetett az otthoni politikusok felé is. Ennek tu-
lajdonítható, hogy 1917 április elején Benes, Masaryk-
kal együtt — aki éppen oroszországi útja előtt állott
— üzenetet küldött Prágába.

Híre járt ugyanis, hogy Ausztriában egybehívják
a parlamentet s így az osztrák birodalmi gyűlés cseh
képviselőinek magatartását irányítani kellett.

Az üzenet így szólt:

„Ama sikerekre hivatkozva, amelyekre itt a
Wilson elnöknek küldött jegyzékekkel, orosz-
országi munkánk révén Miljukovnál, továbbá
olaszországi és amerikai tevékenységünk révén,
szert tettünk, nyomatékosan figyelmeztetünk
rá: *Ausztria most megfeszíti minden erejét,
hogy megmeneküljön. A cselszövészek napiren-
den vannak és igen veszedelmesek. Szinte tehe-
tetlenek vagyunk velük szemben. Franciaország-
nak elvégre mégis csak Németország a főellen-
sege s oly nagyok a franciák áldozatai, hogy rá-
vehetők Ausztria-Magyarországnak Német-
országtól való elválasztására, ha a háború ezáltal
korábban befejeződnek.*

*De a ti ellenállástok megmenthet bennünket,
mert a nemzetek önrendelkezéséről szóló elvet
mégsem lehet elejteni. Ha az osztrákok arra hi-
vatkozhatnának, hogy joguk van a ti nevetekben
beszélni — amennyiben lojális nyilatkozatot ten-
nétek és nem juttatnátok világosan kifejezésre,
hogy Ausztria ellen vagytok —, akkor ezzel az*

utolsó fegyvert is kiütitek a kezünkből és feljogosítjátok az antantot, hogy az osztrák dinasztiával különbékét kössön, amelybe nekünk többé nem lehetne beleszólásunk. A mai helyzetben arról van szó, hogy meg kell mutatni, kinek van joga Ausztria nemzetei nevében beszélni, vajjon az uralkodó háznak és a diplomáciának-e, vagy pedig a nemzeteknek.

Ha ti most világosan meg nem mutatjátok, hogy a dinasztiának és a diplomáciának ehhez nincs joga, elvesztünk.

Ügyünk teljesen a ti kezetekben van.

Nyomatékosan figyelmeztetünk rá, hogy még nem nyertük meg teljesen a csatát! Tévedés volna azt hinni, hogy Ausztriát magátólértedően felosztják és titeket felszabadítanak...

Még mindig akadnak erős ellenfeleink, akik itt azzal érvelnek, hogy Ausztria nemzetei nem is óhajtják felszabadításukat. Azonkívül itt olvassák és idézik a „Právo Lidu“-t is. E lapra hivatkoznak, amikor azt bizonyítgatják, hogy nincs jogunk honfitársaink nevében beszélni, mert hiszen a mieink tulajdonképpen Ausztria föderalizálását kívánják.

Útött a döntés órája!

Mivel most döntő jellegű, végtelenül fontos bizonyosságot kell tenni arról, hogy az uralkodóháznak nincs joga a cseh nemzet nevében beszélni, feltétlenül a következőket várjuk el tőletek:

1. *Sem a háborút, sem a költségvetést, sem a katonaillesztést nem szabad megszavaznotok, általában a 14. paragrafus egyetlen rendelkezését*

sem. Azonkívül ne fogadjatok el semmi olyat, ami a további hadviselést szolgálja.

2. Követeljétek a letartóztatott képviselők szabadonbocsátását, a szólásszabadságot számkra, a hazaárulási pörök beszüntetését, a sajtószabadságot. Ezzel a taktikával akadályozhatjátok meg leginkább a parlament összehívását.

3. Követeljétek, hogy néhányan közületek velünk és Masaryk professzorral semleges területen találkozhassanak és megbeszélhessék az általános politikai helyzetet. Masaryk semmiesetre sem fog visszatérni Csehországba és a parlamentbe.

4. Semmi áron sem szabad akciónkat: a Nemzeti Tanács mozgalmát meghazudtolnotok.

5. Követelnetek kell a leghatározottabban a történelmi államjogot, a nélkül, hogy elzárjátok Szlovenszko csatlakozásának lehetőségét és a nélkül, hogy Ausztria fenntartása mellett kötnétek le magatokat.

6. Semmi esetre sem szabad megtörténni, hogy valamennyi képviselőnk megjelenjék a parlamentben!

Legalább a cseh és morva radikálisok maradjanak távol. Idekint nem lehetne megmagyarázni, mint van az, hogy a mieink ott vannak a képviselőházban és mégsem kerül sor obstrukcióra, lármára és dühödt harcokra.

7. Végezetül pedig: föl kell vetnetek a cseh állam problémáját. Nem szabad részt vennetek a császár eskütételén és hűségnyilatkozatokat se tegyetek. Majd mi gondoskodunk róla, hogy odakint ennek a magatartásnak kellő hatása legyen.

Senkinek közületek nem szabad Ausztria fennállását védeni. Gondoljatok arra, hogy Oroszországban forradalom van s hogy Oroszország köztársasággá alakul át.

Ha a szláv ezredek az olasz fronton megállnák helyüket, azt Ausztria életképességének bizonyítéka gyanánt fognák fel. Ez pedig ügyünknek ugyancsak ártalmára volna. Tegyetek meg ebben a dologban mindent, amit csak tudtok.“

Ez az okmány kellően megvilágítja akkori helyzetünket, aggodalmainkat, kívánságainkat, nézeteinket.“¹

A CSEH ÍRÓK „KIALTVANYA“.

Ugyancsak 1917 tavaszán tették közzé a cseh írók is nyilatkozatukat, amely a cseh nép tömegeinek igazi, forradalmi hangulatát tükrözte.

Az írók deklarációját Alois Jirasek, a nemzeti irányú történelmi regények szerzője juttatta el a prágai szerkesztőségekhez. A nyilatkozat jóformán minden kiváló cseh író — öregje s fiatalja egyaránt — aláírását viselte s a következőképpen szólt:

„A birodalmi gyűlés cseh képviselőihez!

Nemzeti életünk egyik nagyjelentőségű időpontjában fordulunk önökhöz, olyan időpontban, amelyért majd évszázadoknak tartozunk számadással. Önökhöz, a cseh nép képviselőihez fordulunk, abban a tudatban, hogy nekünk, cseh íróknak, nyilvánosan tevékeny és ismert szemé-

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek forradalma, II. kötet, 93. fejt.

lyiségeknek, nemcsak jogunk, hanem kötelességünk is a cseh szellemi és kultúrvilág, sőt a nemzet nevében szólanunk, amikor a nemzetnek magának nincs módjában megszólalnia.

Nemsokára összeül a birodalmi gyűlés és a cseh nemzet politikai képviselőtének a parlament nyilvánossága előtt elsőízben lesz alkalma a háború kitörése óta mindazt kinyilatkoztatni, amit eddig sem a sajtó útján, sem pedig más módon, a közvélemény előtt el nem mondhatott. Természetesen sajnáljuk, hogy ez a szószék nem Csehország híres-nevezetes tartománygyűlésének szószéke. Cseh tartománygyűlés azonban jelenleg, sajnos, nincsen. A cseh képviselők egyedüli szabad fóruma egyelőre csak a bécsi birodalmi gyűlés lehet. Legyenek tehát legalább ott nemzetünk igaz szószólói.

Most, amikor kitárulnak az osztrák parlament kapui: a nemzetek politikai képviselői számára először nyílik alkalom szabadon szólni és cselekedni.

Nemzetünk programját saját története alapozta meg. A mai idők arra kényszerítene, hogy programunkat a végsőkig védelmezzük és teljes érvényrejutását keresztülvigyük.¹

MASARYK OROSZORSZAGI ÚTJA.

Ez történt Prágában, mialatt Masaryk elindult.

„Oroszországi utamat — írja Masaryk — a nyugati főhadszíntéren 1917-ben kifejlődő komoly helyzet is siettetette. Úgy számítottam, hogy

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 94. fej.

csak néhány hétig maradok Oroszországban. Londonban minden fontos dolgot elintéztem. Beszéltem többek között az oroszországi hivatalos missziójából nemrég hazatért Lord Millnerrel is, az ottani viszonyokról.

Angol útlevéllal indultam útnak 1917 április 16-án.

A német tengeralattjárók elkeseredett harca az Anglia és Oroszország közti útra is kiterjedt. Április 17-én a kis Amble kikötőből kellett volna elindulnom, de hiába vártuk a hajót — útközben elsüllyedt. Vártam egy napig, két napig s ekkor Londonból táviratot kaptam, hogy Stefanik visszatért Oroszországból. Egyidejűleg küldönc érkezett azzal a felszólítással, hogy utazzam vissza Londonba.

Visszaindultam . . .

A hajószerecséltenségnek megvolt az az előnye, hogy a személyes találkozás folytán Stefanik részletesen közölhette velem az oroszországi dolgok állását.

A forradalommal kapcsolatban Stefanik elsőrangú orosz katonai erők véleményét osztotta. Ezek szerint: *az orosz hadsereg ezentúl élénkebb és eredményesebb harcot fog a németek ellen folytathatni, mert megszabadult a germanofil befolyástól.* Miután a hadsereg számos vezetőrangban levő tisztje előmozdította a forradalmat, az új kormány remélte, hogy a köztársaság vívmányait harctéri győzelmekkel biztosíthatja majd.

Benes is megjött Párizsból s így Stefanik hírei alapján még egyszer alapos tanácskozást folytat-

hattunk oroszországi akciónkról és további európai munkánkról.

Más hajót kerestem ki magamnak és május 5-én Aberdeenbe utaztam. Hajónk két torpedózúzó kíséretében szállott tengerre. Szerencsésen elértem Bergent.

Éjjel kis híja, hogy ellenséges aknára nem futottunk. A kapitány az utolsó pillanatban gyors oldaltfordulással kerülte el a veszedelmet. Erről csak reggel értesültem.

Bergenben rövid időt töltöttem. A városon mindenfelé látszott, hogy Norvégia a szövetségeseikkel rokonszenvezik.

Bergenből Stockholmba utaztam.

A svéd fővárosban Pavlu szerkesztő várt. Éppen a II. Internacionálé gyűlését készítették elő. Az Internacionáléban erjedés volt észlelhető: április folyamán ugyanis Gothában a német szocialisták két táborra szakadtak és megalakították a „független szocialista pártot“.

Lenin április 4-én érkezett Oroszországba. Működésének hatása Németországban is érezhetővé vált. Legjobb bizonyíték erre a német szélsőséges szocialista párt hirtelen megalakulása.¹

HOGYAN TAMOGATTA A II. INTERNACIONALÉ A CSEHEK IGÉNYEIT?...

1917 elején a II. Internacionálé végrehajtóbizottságának maradványaiból a svédek, dánok, hollandusok és Huysmans belga képviselő bevonásával megalakí-

¹ Masaryk G. T.: Világforradalom, 43. fejezet.

tották: a Holland-Skandináv Szocialista Bizottságot, amely azt a célt tűzte maga elé, hogy a háború gyors befejezésére törekszik majd.

Párisban a cseh Nemzeti Tanács és a cseh szocialisták: „Rovnost“-egyesületében elhatározták, hogy a Holland-Skandináv Bizottság akcióját ők is kihasználják. Fölszólították tehát szocialistáikat, hogy mindazok, akik — Amerikában, Oroszországban, Londonban, Párisban — résztvettek a szabadságmozgalmakban, forduljanak legalább emlékirattal a konferenciához. Ezt az emlékiratot el is küldték Stockholmba. A bizottság aztán eljuttatta valamennyi, az értekezleten résztvevő szocialista párthoz.

A Nemzeti Tanács pétervári fiókja még eredményesebb munkát végzett. Bohdan Pavlu szerkesztő már májusban Stockholmba utazott. Ott találkozott Masaryk professzorral, aki — mint föntebb láttuk — Londonból jövet éppen útban volt Pétervár felé. Nemsokára Maxa professzor is megérkezett és húzamosabb időt töltött Stockholmban.

A cseh kiküldöttek Masaryk utasításai alapján a konferencia számos résztvevőjével tárgyaltak. Fölvilágosították őket a cseh célokról.

A Csehszlovák Autonomista Szociáldemokrata Párt kiküldöttei: A. Nemeč és G. Habrman is megérkeztek Stockholmba. Smeral dr. szintén a delegációhoz tartozott.

Dr. Smeral körülbelül ezeket mondotta el a bizottság előtt:

„A csehszlovák nemzet abban a hitben és meggyőződésben él, hogy a háború Ausztria-Magyarország felosztására, a csehszlovákok felszabadítására, önálló cseh vagy csehszlovák állam alakítására fog vezetni.

A lakosság kilencvenöt százaléka hazaáruló módon gondolkodik.

Ausztria és a Habsburgok pusztulását, a központi hatalmak vereségét kívánja. A Habsburguralom összeomlásától várja kívánságainak teljesülését.

A cseh nép e kilencvenöt százaléka izzó fanatizmussal azt hiszi, hogy a központi hatalmak végül is elvesztik a háborút, az antant győz és győzelmével végrehajtja Közép-Európának a cseh nép eszményeit megvalósító újjászervezését.

Ez a hit oly sziklaszilárd, hogy a nemzet tömegei a hivatalos hadijelentések egyetlen betűjének sem hisznek.

Ha a hadszíntérről azt jelentik, hogy az antant-csapatok három kilométerrel jutottak előbbre, akkor mindenki meg van győződve róla, hogy az antant-csapatok előnyomulása többszáz kilométert tesz ki, csak éppen elhallgatják az igazságot.

Viszont, ha hivatalosan azt közlik, hogy a központi hatalmak csapatai többszáz kilométerrel jutottak előbbre, csak nevetnek a jelentésen és mindenki meg van győződve arról, hogy a központi hatalmak csapatainak tán csakugyan sikerült három kilométerrel előnyomulniok.¹

Ez a nyilatkozat Maxa professzor révén az antant-sajtóba is bekerült.

„Ezzel újabb bizonyítékát szolgáltatottuk annak, — jegyzi meg Benes — hogyan érez és gon-

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 100. fejezet.

dolkodik a csehszlovák lakosság és megcáfoltuk a német és magyar propaganda híreszteléseit, amelyek a hangulatot úgy tüntették fel, mintha a cseh nép a Habsburg-monarchia megmaradását kívánná.“

„Smeral nyilatkozata ugyancsak hasznára vált mozgalmunknak az antant-országok közvéleményében. Hiszen annak a szájából hangzott el, aki akkoriban a csehek sorában az osztrák politika leglojálisabb híve volt. Ezért ennek a nyilatkozatnak hitelt adtak.

Habrman fejtegetéseiben nyíltan a csehszlovák forradalom álláspontjára helyezkedett, független csehszlovák államot követelt. Azt is felhozta, hogy a Habsburgok mindig szószegők voltak és most is azok, amikor az államszövetségi tervet ígéretik.“

„A monarchia nemzeteinek érdekében áll, — mondotta Smeral — hogy ne tőrjék tovább a Habsburgok uralmát és új államokat teremtsenek a császárság területén.“

„Stockholmi sikerünk oroszánrésze Habrmannt illeti meg. Amikor a bécsi parlament Cseh Szövetségében beszámolt Stockholmról, jelentésének oly nagy hatása volt, hogy képviselőink nem vettek részt az alkotmányjogi bizottság munkálataiban és megtagadták az osztrák alkotmány megváltoztatásában való közreműködésüket. — Ha u. i. résztvettek volna a bizottság munkálataiban, úgy azt olyképp magyarázták volna, hogy a cseh nép törvényes képviselői Ausztria-Magyarország fennmaradását kívánják.“

„Habrman Stockholmban következetesen, radikálisan, bátran lépett fel. Különben is a háború első percétől kezdve velünk együtt forradalmi álláspontot képviselt és a szerint cselekedett is mindig. Stockholmban elhatározta, hogy künnmarad külföldön és együtt dolgozik velünk. De Masaryk kívánságára, aki úgy vélte, hogy nagyobb szükség van rá odahaza, Habrman mégis visszatért Prágába. Magatartása a háború végéig változatlan maradt.“

MASARYK OROSZORSZÁGBAN. — A KAPCSOLATOK KIÉPÍTÉSE.

„Május 16-án Haparandán át érkeztem Pétervárra. Amikor a pályaudvarról elhajtattam, a levegőn varjúcsapat fekete felhője szállott át. Az ezelőtti években alig vettem volna észre.

Megérkezésem után azonnal felkerestem Miljukovot, aki éppen akkoriban határozta el, hogy kilép a kormányból. Kellemetlen meglepetés volt, ám az ideiglenes kormány többi tagjával, Lvov herceg miniszterelnökkel, Terescsenkóval és másokkal mégis rövidesen összekötésbe kerültem.

Pétervárott az akkori, nyilvánvalóan felkészületlen és gyenge kormány mellett a szövetségesek képviselőiteihez való viszonyom volt főleg hasznos.

A pétervári francia katonai missziót említtem legelőször: Niessel generálist és Lavergne ezre-

¹ Dr. Benes Edvárd: *Nemzetek Forradalma*, II. kötet, 98. és 100. fejezet.

dest. A főhadiszálláson Buchsenshultz őrnagyot és Janin tábornokot, aki később a mi — cseh — hadsereg-főparancsnokunk lett.

Kievben Tabouis generális, Jassyban Berthelot tábornok voltak szolgálatrakész, őszinte barátaim.

A — monarchiabarát — francia nagykövet, Maurice Paléologue szerencsémre akkoriban utazott el Pétervárról — vonataink valószínűleg keresztezték egymást. — Helyette az ügyünk iránt barátságos érzületű Albert Thomas maradt Pétervárott. Paléologue-gal nem rokonszenveztem, mert osztrákbarát volt. Thomas titkárja — Comert szerkesztő, — jó barátja volt Steednek.

Az angol nagykövet, Sir George Williams Buchanan helyén maradt és nagyon készségesnek látszott. Mint az ideiglenes kormány és a liberális körök lojális barátja, nagy befolyásnak örvendett akkoriban Pétervárott. A konzervatívok és reakcionáriusok bebizonyíthatóan valótlán pletykákat terjesztettek róla, így például azt, hogy ő készítette elő a forradalmat s más efféle ostobaságot.

Nagyon szoros összeköttetésben álltam az olasz nagykövettel: Carlotti marcheseval, aki kormányánál erősen támogatta egy olasz foglyainkból alakítandó légió tervét. S végül sűrűn érintkeztem a szerb követtel, Spalajkovicssal is és Diamandi román követtel.

Akkoriban jött Pétervárra Root szenátor vezetése alatt egy amerikai misszió. Vele jött régi barátom, Charles Crane, dr. John R. Mott és mások. A szlávista Harper professzor — akinek atyja a chicagói egyetemen volt, mikor én

ott előadásokat tartottam —, volt hozzájuk beosztva.“

„Megjött Voska úr is, akit az amerikai kormány azzal a fontos megbizatással küldött Pétervárra, hogy ott megfelelő hírszolgálatot szervezzen. Megérkezése után nyomban meg is nyitotta tudakozó-irodáját, amelynek híreket kellett szállítania Washingtonba. Egyúttal megalapította a „Slav Press Bureau“-t, amelynek honfitársaink közül Koukol, Martinek szerkesztő és Svarc urak voltak munkatársai.

Voska az amerikai külügyminisztériumtól az Egyesült Államok összes oroszországi diplomáciai és kereskedelmi képviselőihez, valamint az amerikai Vöröskereszthez kitűnő ajánlólevelet kapott.

Ezek révén sikerült megnyernünk oroszországi propagandánk számára az amerikaiak segítségét.“

Az angol munkásság vezetője: Henderson is megérkezett Pétervárra. Az angol kormány küldte ki, hogy az orosz viszonyokról tájékoztassák. Vandervelde is itt volt, akivel már régebben irodalmi összeköttetésben állottunk, de személyesen csak az aberdeeni áthajózásnál találkoztunk.

Mint mindenütt, Pétervárott is egy-kettőre nekiláttam, hogy a fontosabb politikai körök és irányzatok képviselőivel kapcsolatot teremtsék. Miljukovot már említettem. Megismerkedtem Struveval és a kadettpárt más tagjaival is. A szocialisták közül Plechanovval — akit utoljára Genfben láttam — elevenítettem fel ismeretsé-

gemet és felkerestem Gorkijt is, aki akkoriban napilapot adott ki.

Nemcsak politikai ismeretségekre szorítkoztam, de megújítottam az egyetemi és akadémiai körökkel való kapcsolataimat is.“

A PARIZSI NEMZETI TANÁCS FIÓKJANAK FELÁLLÍTÁSA OROSZORSZÁGBAN.

A csehek is elsajátították az oroszok bürokratizmusát s így az egyes alakulatokkal való érintkezés nehézkes és körülményes volt.

Masaryk tehát megállapodott Benessel, hogy a párizsi Nemzeti Tanács „fiókot“ állít fel Oroszországban. Ennek főcélja a decentralizáció megszüntetése volt. Az Oroszországban működő „Szövetségek“ — az „Egyesületek“ és Dürich kormányhű „Nemzeti Tanácsa“, — valamint a „Druzsina“ sokszor valóságos harcot folytattak egymás ellen.

A párizsi központi „Nemzeti Tanács“ oroszországi fiókjának felállításával a helyzet egyszerűbbé vált.

„Megérkezésemmel egyidejűleg a központi szervezeti szabályzat értelmében én lettem a „Fiók“ feje — állapítja meg Masaryk. — Nagyobb rendet és egységesebb munkát teremttem s ezzel némileg megnyertem az oroszok és az antant képviselőinek a bizalmát.

A „Fiókot“ kibővítettük és a munkát felosztottuk. Főfeladatunk természetesen a hadsereg kibővítése volt. *Rengeteg levelezést folytattunk hadifoglyainkkal és egész táborokkal.*

A „Fiók“ tagjainak kellett e táborokat meglátogatni és ahol lehetett, a sorozást irányítani.

Rövidesen anyagi gondjaink támadtak, melyeken nemzeti kölcsön kibocsátásával enyhítettünk.

A szervező munkában nagy segítségemre volt: Jiri Klecsanda, ügyünknek fáradhatatlan és szolgálatkész munkatársa. — Ő vezette a háború elején — a reakciós és cárhű Konicseken kívül — az első orosz küldöttséget a cárhoz.

Klecsandát neveztem ki a „Fiók“ tikárává. Magántitkárként pedig a fiatal Papousek történetét alkalmaztam.

Többszöri kérésemre az orosz kormány „hadseregünk“ megszervezésével a cseh születésű: Cservinka tábornokot bízta meg.

Legfőbb feladatunk az volt, hogy hadseregünket kiépítsük, azaz az eredeti Druzsinából, amely előbb lövész-ezreddé, majd dandárrá alakult: hadosztályt — vagy ahogy Oroszországban mondják — „korpust“ alakítsunk.

Ott folytattam, ahol Stefanik abbahagyta.

Stefanik eltökélt szándéka volt, hogy — az oroszok tiltakozása ellenére — külön propaganda- és külön politikai hadsereget kell felállítanunk.¹

Masaryk addig nem nyugodott, amíg két „korpust“, vagyis egy cseh hadtestet össze nem hozott.

Erre az oroszországi cseh hadseregre kizárólag azért volt szükség, mert Masaryk és Benes közös megállapodása alapján a Franciaországban felállítandó önálló csehszlovák hadsereghez emberanyagra volt szükség. Márpedig a legtöbb cseh hadifogoly az

¹ G. T. Masaryk: La résurrection d'un état, 51. fejezet.

oroszl hadszintéren adta meg magát s így Masaryknak onnan kellett a leendő „csehszlovák hadsereget“ menél előbb összetoboroznia.

Ebből is tisztán láthatjuk, hogy a nagynehezen összetoborozott „cseh dandár“ — utóbb hadosztály, — majd „cseh hadtest“ távolról sem azért alakult, hogy „az orosz testvérekkel“ együtt a hadszintéren ontsa a vérét.

Miközben Benes Párizsban előkészítette a talajt és szállást csinált a leendő csehszlovák állam önálló hadseregének, azalatt felülmúlhatatlan munkatársa, Masaryk azon fáradozott, hogy az Oroszországban — ezernyi helyről — összetoborozott „cseh hadsereget“: Párizsba szállítsa . . .

A SZALONIKII PER.

DIMITRIJEVICS-APIS EZREDES — A „FEKETE KÉZ“
VEZETŐJÉNEK — KIVÉGZÉSE.

1917 nyarán a szaloniki-i hadbíróóság előtt egy hazaárulási pert folytattak le, amelynek vádlottjai, Dragutin Dimitrijevics-Apis ezredes, Vulovics őrnagy és egy Malobabics nevű civil voltak.

Mindhárman a „Fekete Kéz“ titkos társaságához tartoztak.

Még nem is olyan régen, korlátlan hatalommal rendelkeztek és megdöbentő vakmerőséggel készítették elő a szarajevói gyilkosságot.

A világháború kitörésének ez a titkos társaság volt az okozója.

Mi volt Dimitrijevics-Apis ezredes, a trónörökös-pár meggyilkolása előtt?

Egy alárendelt.

Mégis sikerült neki Pasics miniszterelnök tudtán kívül előkészíteni és megszervezni a merényletet. Szolgálati viszonyából következő alárendeltsége nem akadályozta meg abban, hogy a merénylőknek revol- vereket és bombákat adasson az állami fegyvertár- ból. Odáig merészkedett, hogy a merénylő Csabrino- vicsot és Gavrilo Princip diákot, saját embereivel képezte ki és taníttatta célba löni.

Pasics miniszterelnök sejtette, hogy készül valami és 1914 nyarán mindent elkövetett, hogy a szerb tit- kos egyesületeket valamilyen meggondolatlan lépés- től visszatartsa.

De beleütközött egy nála is hatalmasabb, nála is erősebben dolgozó láthatatlan erőbe.

Pasics, tragikus vallomását egy, alig néhány hét- tel a szarajevói dráma előtt, Putnik vojvodához — a szerb hadsereg főparancsnokához — intézett ba- ráti levelében örökítette meg.¹ *Ebben a levélben Pa- sics sürgősen felhívta Putnik tábornagy figyelmét a Dimitrijevics ezredes és a bosnyák forradalmárok között fennálló összeköttetésekre. Hangsúlyozta, hogy ezeknek az üzelmeknek: „veszedelmes követ- kezményei támadhatnak...”*

Putnik nyomban intézkedett is, de a tények azt bizonyítják, hogy sem a szerb miniszterelnök, sem a hadsereg főparancsnokának közbelépése, Dimitri-jevics ezredes tevékenységét nem gátolhatta meg.

A sors könyvébe be volt írva a készülő tragédia és a végzetet semilyen hatalom megállítani nem tudta...

¹ D. A. Bogisevics: *Kriegserinnerungen und Dokumente* Wien 1925

A „Fekete Kéz“ titkos társaság már 1916 végén nyílt összeütközésbe került Pasic miniszterelnökkel, akit különböző vádakkal illetett. Többek között azzal, hogy „a pánszerb eszmék lerombolására törekszik.“

A Korfuban tartózkodó szerb kormány végül is erélyes lépésre határozta el magát.

A „Fekete Kéz“ vezetői vád alá kerültek. Pasic hadbíróság elé állíttatta őket. A vádirat szerint lázadás büntettét követték el.

Szaloniki városparancsnoka — felsőbb utasításra —, Dimitrijevic-Apis lakásán házkutatást rendelt el és az ezredest, aki akkoriban a Szalonikiban állomásozó harmadik hadsereg törzskari főnökhelyettese volt: letartóztatta.

Apis iratai között egy levelet találtak, amelyben a tiszteket a kormány ellen bujtogatja. Egyben felszólítja őket, hogy a Karagyorgyevics dinasztiával szemben tagadják meg az engedelmességet.

A hadbíróság ezért Dimitrijevic-Apis ezredest, Vulovic őrnagyot és a polgári foglalkozású Malobacicot lázadás büntettében bűnösnek mondotta ki és mindhármukat halálra ítélte.

Az ítélet indokolásában többek között ezeket olvashatjuk:

„A vádlottak egy hazafias mezbe burkolt terrorista szervezetet alapítottak, amelynek szabályai megengedték, hogy bírói ítélet nélkül fosztogathassanak, gyilkolhassanak, államtitkokat szolgáltassanak ki, terrorista büntettekkel más államok ügyeibe avatkozzanak és így fölötte veszélyes politikai bonyodalmakat idézzenek elő.

Az „Egyesülés, vagy Halál“ szervezet tagadta az állam létét, valamint az alkotmányt, a törvényt, az egyéni jogokat és a nép szabadságát.

Olyan reakciós uralmat készített elő, amely a korlátlan hatalmat az egyesület elnökére ruházta át. Az egyesület azzal dicsekedett, hogy a kormányra rá tudja kényszeríteni akaratát és az alkotmányt erőszakos eszközökkel megsemmisíti, majd kikiáltja a diktatúrát.

A megtartott titkos összejövetelek célja az volt, hogy a helyőrségeket lázadásra bujtsák fel, a hatalmat ragadják magukhoz és az uralkodót bírják rá, hogy az ő csatlósaikat tegye meg miniszterekké.

A szervezet ezzel a magatartásával súlyos és hosszantartó belpolitikai válságot idézett elő...¹

* * *

1916-ban dr. Benes Edvárd tollából megjelent Párizsban egy füzet...

Ennek a hazug röpiratnak a nyomán — „Détruisez l'Autriche-Hongrie“ — az egész világ átkát szórta a magyar miniszterelnökre, mert Benes azt állította hírhedt röpiratában Tisza István grófról, hogy „ő volt az, aki az 1914 évi július 8-i osztrák koronatanácson a háborút követelte és sürgette.“

Ezzel szemben Dragutin Dimitrijevic-Apis ezredes, a szerb vezérkar hírszolgálati osztályának egykori főnöke, szalonikii zárkájában, kivégzése előtt, a következő őszinte vallomást tette:

¹ „A szalonikii per“ — a Korfuban megjelenő szerb sajtó tudósításai nyomán megjelent közlemények 1917 június havából.

„A szarajevói merényletet én készítettem elő, én csináltam... Dicsekszem vele és büszke vagyok rá, mert azt akartam, hogy elpusztuljon Ausztria...“

Néhány nappal később, 1917 június 27-ének korahajnalán Pasics óhaja teljesült: egy kar lendült a magasba, egy tiszt kardja villant meg. Kurta vezényszó hallatszott. Aztán eldördült a sortűz, a puskák ropogtak és Dragutin Dimitrijevic-Apis vértől borítottan, holtan rogyott össze.

Gavrilo Princip diák és Csabrinovics felbujtóját, Ő felsége I. Péter szerb király nevében, mint lázadót és hazaárulót kivégeztették bírái.

De az ítélet későn érkezett...

A szarajevói tragédia óta pontosan három esztendő telt el. Olyan három esztendő, amelynek szörnyű véraldozatát semmiféle utólagos kivégzéssel nem lehetett többé jóvátenni...

A KORFUI EGYEZMÉNY.

Mialatt derék magyar honvédjeinket a Doberdó karsztos fennsíkján idegen érdekekért küldték rohamra, a monarchia „belső ellenségei“ már két évvel a háború befejezése előtt osztozkodtak a bekötött-szemű Magyarország véres testén.

* * *

Nemcsak a csehek gondoskodtak magukról...

Raymond Poincaré, a francia köztársaság elnöke: 1917 augusztus 12-én egy lepecsételt nagy borítékot vett át Veznic párizsi szerb követ kezéből. Az átadott boríték az 1917 július 27-én aláírt: „korfui

egyezmény“ eredeti okmányának hiteles másolatát tartalmazta.

Ez az egyezmény emelte Szerbiát a nagy államok sorába.

A csehek mintájára a monarchia délszláv nemzeti-ségei is megmozdultak és szükségesnek vélték álláspontjukat, hovatarozandóságukat illetően leszögezni.

„A korfui egyezmény“ szolgáltatta a szövetséges kormányok és a leendő békekonferencia előtt a döntő bizonyítékot ahhoz, hogy a monarchia uralma alatt élő délszlávok Szerbiával kívánnak egyesülni.

Tény azonban az, hogy Korfuban — akkoriban a szerb kormány hivatalos székhelyén — nem a monarchia „elnyomott délszláv kisebbség“ének vezetői tárgyalták le ezt a csatlakozási szándékot.

Az egyezményt három magánember: Wickham Steed — a „Times“ külpolitikai rovatvezetője —, Seton Watson — a londoni szláv propaganda végrehajtóbizottságának kiküldöttje — és dr. Ante Trumbics — Zara dalmát város menekült polgármestere — tárgyalta le.

A „jugoszlávok“ nevében Trumbics, Szerbia nevében Pasics írta alá . . .

A szerb kormány nevében az öreg Pasics állapodott meg Trumbicscsal, aki a „horvát külügyi bizottságot képviselte“. Az egyezmény értelmében a délszlávok: „Szerbia-Horvátország-Szlovénia királysága“ címmel egyesülnek a Karagyorgyevics dinasztia jogara alatt.

A háború után általános választójoggal megválasztandó alkotmányozó gyűlésnek kell majd az alkotmányt kidolgoznia és azt elfogadtatnia.

A szerződés előzményei a következők: Wickham Steed és Seton Watson, Pasics meghívására érkeztek 1917 július 23-án Korfuba.

Szomorú híreket hoztak.

Értesülésük szerint, Lloyd George nem járult hozzá Ausztria-Magyarország megsemmisítéséhez. Ezt a nézetet Painlevé és Viviani is osztották. Az ő felfogásuk szerint az európai egyensúly szempontjából okvetlen szükséges egy „germán-szláv ütköző állam“, amely független úgy Németországtól, mint Oroszországtól.

A két angol azt is közölte, hogy a monarchia horvát és szlovén lakossága között erős mozgalom támadt. A mozgalom hívei egy független és minden szerb befolyástól mentes: „Jugoszláv állam“ megteremtésén fáradoznak.

Múlhatatlanul szükségesnek bizonyult tehát, hogy a szerbek — a horvátokat és szlovénokat megelőzendő —: Londont és Párizst befejezett tények elé állítsák. Ehhez azonban szükség volt valakire, aki az osztrák-magyar uralom alatt élő szlávok képviselőiben hivatalosan beszéljen és cselekedjék.

A londoni és párizsi szláv komité és a szerb kormány úgy határozott, hogy erre a szerepre Trumbics dr. a legalkalmasabb. Jugoszláv is — osztrák-magyar száműzött is. A szövetséges kormányok előtt tehát nagy tekintélynek örvendhet majd.

Trumbics elfogadta a megbízást, miután a szerb sajtóiroda főnöke megmutatta neki mindazokat a sürgönyöket, amelyeket ebben az ügyben Pasics miniszterelnök és Veznic párizsi szerb követ váltottak egymással.

Mindketten egyetértettek abban, hogy a népakaratnak hivatalosan és egyhangúlag a „jugoszláv egy-

ség“ mellett kell állástfoglalnia. Csak így lehetett megbuktatni Lloyd George és a hozzácsatlakozott néhány francia politikus osztrákbarát politikáját. Ezeket befejezett tények elé kellett állítani, nehogy a szerbellenes jugoszláv mozgalom időelőtt győzedelmeskedjék.

Seton Watson átadott Trumbicsnak egy tervezetet, amelyről azt állította, hogy Sándor régens herceg, Pasics, a francia miniszterelnök és Sir Edward Grey már jóváhagyták.

Trumbicsnak arra a kérdésére, hogy az olaszok tudnak-e erről a tervezetről, *Seton Watson azt felelte: „Olaszországgal nem kell sokat törödni, mert az olaszok a szlávok legnagyobb ellenségei...“*

Róma — a béke megkötésekor — természetesen mindent el fog követni, hogy a szerb terjeszkedéseknek az Adria mentén határt szabjon. Meg kell majd elégednie azzal, amit kaphat. Franciaország a maga részéről elhatározta ugyanis, hogy nem tesz eleget a londoni szerződésben vállalt kötelezettségeinek. Az pedig valószínűtlen, hogy Anglia — a leendő békekonferencián — függetlenül magát Franciaországtól.

Pasics joggal remélhette, hogy a korfui egyezmény segítségével sikerül majd megakadályozni a szerbektől független és önálló jugoszláv állam megalakulását, annak ellenére, hogy ez az egyezmény lényeges pontjaiban kifejezetten ellentétben állott a londoni szerződéssel. Azzal a titkos megállapodással, amelyet Franciaország, Anglia és Oroszország kötöttek Londonban: Itáliával 1915 április 26-án.

A Trumbics által igényelt területek egy részét ugyanis a szövetségesek már odaígérték Olaszországnak: annak jutalmául, hogy a központi hatalmak ellen avatkozott be a háborúba.

Miután tehát a korfui egyezmény és a londoni szerződés lényeges pontjaikban ellentmondanak egymásnak, azt hihetnénk, hogy Wickham Steed, Seton Watson, Trumbics és a szerb kormány hallatlanul könnyelműen jártak el...

De Wickham Steed és Seton Watson — akik a korfui egyezményt létrehozták —: mindenképpen jobban ismerték mindazokat a körülményeket, amelyekkel számolniok kellett.

Jól tudták, hogy a korfui egyezmény „nemzeti” követeléseibe beleütköznek a londoni szerződés pontjaiba. Éppen ezért minden elképzelhető visszahatás eshetőségeit figyelembe vették és a legaprólékosabb részletekig meghányták-vetették a dolgot. Alaposan felkészültek az esetleges harcra és biztosra vették, hogy ez a korfui „egyezmény” a békekonferencián, igen hasznos fegyver lesz a kezükben.

A főcél az volt, hogy Olaszországnak az adriai partvidékre vonatkozó követeléseit hatálytalanítsák.

Elhatározták, hogy a londoni szerződéssel szemben, a korfui „egyezmény”: a „népek önrendelkezési jogát” fogja képviselni.

Ennek pedig a szerződés aláírói — köztük az olaszok is — mindig bátor harcosai voltak.

A békekonferencián az egész világ közvéleménye előtt a nemzetek érdekét fogják majd hangoztatni a kormányok érdekeivel szemben...

Szükséges volt tehát, hogy a korfui egyezmény békülékeny szellemről tanúskodjék. Kerülni kellett minden olyan intézkedést, amely túlságosan élesen

ellentétben állana Párizsnak és Londonnak: Olaszországgal szemben vállalt kötelezettségeivel.

Résen kellett állani, nehogy Olaszország a háború befejezése előtt bármit is megneszeljen. Híre járt u. i., hogy a jól informált olasz kormány, szövetségeseitől — az 1915-ben tett ígéreteik betartására — újabb biztosítékokat követel majd.

Márpedig egy idejében történő olasz közbelépés mindent elronthatott volna...

Nehogy Olaszország a jól előkészített terv sikerének útját állhassa, a korfui intézőbizottság éberem ügyelt arra, hogy az „egyezményt“ csak a békekonferencián fedjék fel. Akkor pedig már:

„Franciaország és Anglia fütyülni fog az olaszokra“... — gondolták magukban.

A korfui intézőbizottság a franciák hangulatát illetőleg jól számított. Clemenceau egyáltalában nem titkolta olaszellenes érzelmeit. Foch tábornagy hasonlóan viselkedett.

TOVABBI BÉKEKÍSÉRLETEK.

A monarchia részéről Sixtus hercegen kívül még három békekísérlet történt. Az egyik gróf Mensdorff-Pouilly, a másik a pápa, a harmadik Revertera gróf közbenjárásával történt.

1917 március havában a svájci osztrák-magyar követ arról értesítette Czernin külügyminisztert, hogy francia részről szeretnének egy osztrák bizalmi férfivel az esetleges békekötésről magánbeszélgetést folytatni.

Czernin rokonszenvezett a lehetőséggel és Mensdorff-Pouilly grófot küldte ki Svájcba. Egyúttal a német külügyi államtitkárt is tájékoztatta a dologról.

De Zimmermannak nem tetszett ez az akció és csak azzal a feltétellel vette tudomásul az osztrák kiküldött félhivatalos megbízatását, ha Czernin ígéretet tesz, hogy svájci tárgyaláson Elzász-Lotaringia átadásának kérdése még csak szóba sem kerül.

Csak a végén derült ki az ügy komolytalansága, amidőn az állítólagos francia kiküldött a tárgyalásokra nem is jelentkezett.

Ennek ellenére egy másik kísérlet is történt még Mensdorff nagykövettel. Ezúttal a monarchia hollandiai követe igyekezett különféle kapcsolatokat teremteni az angolokkal. Mensdorff Hollandiába is kiutazott, de itt sem jutott semmire az állítólagos angol közvetítőkkel.

Ezeknél a részleges kísérletezéseknél sokkal nagyobb jelentősége volt a pápa békeakciójának.

A Vatikánt az orosz forradalom, Amerika beavatkozása a háborúba és a monarchia felosztásáról keringő bizalmas értesülések, módfelett nyugtalanították. Kellemetlenül érintette a Szentszéket a szocialisták 1917 tavaszán megindult békemozgalma is. Ez utóbbi azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy mindenütt megerősíti a nemzetközi radikalizmust és az egyházellenes irányzatot.

Ezért intézett XV. Benedek pápa augusztus 1-én „a hadviselő nemzetek államfőjéhez“ oly békejegyzéket, amelyben azt hangoztatta, hogy nem politikai célokat akar követni, hanem pusztán az emberiség javát kívánja szolgálni.

Bécsben a jegyzék nagy és kedvező hatást váltott ki. Berlinben tartózkodóan fogadták. A szövetségesek pedig azonnal elutasító álláspontra helyezkedtek.

Elsőnek Wilson elnök válaszolt.

Az Egyesült Államok nevében Lansing külügyi államtitkár hangsúlyozta, hogy minden becsületes ember osztozik a Vatikánnak mielőbbi békekötésre irányuló békeóhajában. A pápa béketerve azonban túlságosan konzervatív és nem egyéb, mint a háborúelőtti állapothoz való visszatérés. Márpedig az új békének „valamenyi nemzet szabadságjogán“ kell alapulnia. Végül bizalmatlanságát fejezte ki Lansing Vilmos császár iránt.

Anglia csatlakozott Wilson elnök válaszához. Olaszország ugyancsak elutasítóan nyilatkozott a jegyzékről, Franciaország pedig érdemben nem is válaszolt.

A pápa jegyzéke sem vezetett tehát eredményre.

A harmadik békekísérlet 1917 nyarán történt. Az erre vonatkozó tárgyalás gróf Revertera osztrák diplomata és gróf Armand francia őrnagy — a francia hadügyminisztérium megbízottja — között ugyancsak Svájcban folyt le. Tekintettel arra, hogy ennek a tárgyalásnak néhány hónappal később folytatása lett, erről a továbbiakban még beszélünk.

A HADIHELYZET 1917 VÉGÉN.

A FLANDRIAI CSATA.

1917 tavaszán a német hadvezetőség elhatározta, hogy az Arras, a Somme-folyó és Soissons között elterülő állásokat — amelyek az ellenség által könnyen oldalbefoghatók — kiüríti. A német erők tehát a rossz időjárás miatt az amúgyis erősen megrongált árkokból visszavonultak az időközben tökéletesen kiépített „Siegfried-állásba“. Ez az önkéntes visszavonulás egyúttal azt a célt is szolgálta, hogy a szövetségesek által az eredeti arcvonallal szemközt ösz-

szehordott igen nagy mennyiségű harcieszköz és hadianyag hatását gyengítse.

A németek intézkedése az ellenségnél nagy meglepetést keltett. Az antant katonai vezetősége azonban hamarosan felismerte a helyzetet, módosította támadási haditervét és elhatározta, hogy Arrasnál és Reimsnél támadja meg a németeket.

A döntés kierőszakolását elsősorban az angolok sürgették: főleg a korlátlan német bűvárhajóharc következtében a tengeren elszenvedett rendkívüli veszteségeik miatt.

Az Arras-körüli csatát is az angolok vívták meg — 1917 április 2-től május 20-ig. — A hat hétig tartó nehéz küzdelemben mindkét harcoló fél óriási veszteségeket szenvedett. A németek 85.000, az angolok 180.000 embert vesztek. A 28 km széles arcvonalon az angolok viszont csak kb. 6 km-nyire jutottak előbbre s így a németek védelmi vonalát áttörni nem tudták.

Reimsnél a franciák támadtak és sikerült is borzalmas vérvesztéssel az első német védelmi állásokat elfoglalniok. De már három hét után mindenütt megtorpantak. Hasonló kudarccal végződtek a május közepe táján megismételt támadásaik is.

Nivelle tábornok ekkor oly kíméletlenül vetette harcba seregteteit, hogy ezekben a szörnyű csatákban jóformán az egész francia hadsereg felörlődött. A győzelmet mégsem sikerült a németekkel szemben kicsikarnia. Az irtózatos vérvesztés viszont annyira elkésérite a francia közvéleményt, hogy Nivelle-t, a: „vérszopó“-t meneszteni kellett. Utóda Pétain, ennek vezérkari főnöke pedig Foch lett.

Az arrasi és reimsi csatákban a francia hadsereg annyira kimerült, hogy teljes felváltásra szorult.

A döntés kieroszakolása tehát ismét az angolokra hárult, akik igen kemény, szívós ellenfélnek bizonyultak és a nagy tusában támadásaikat mindenkor irtózatos pergőtüzekkel vezették be.

Az yperni félkör ellen két hónapon át intézett hatalmas támadásokat azonban a ruganyos és mozgóharcra áttért német arcvonalakon mindig visszaverték.

Az angolokat a németek ellenállása nem befolyásolta ama elhatározásukban, hogy a németek flandriai bűvárhajóállomásait elfoglalják. A romboló hatású német bűvárhajóháborúnak ugyanis mindenáron véget akartak vetni.

De hiába támadtak a Chemin des Dames-nál, Verdun alatt és Arrasnál, — hiába vetettek harcba a flandria csatákban egymillió embert, — a németeket megverniök nem sikerült. A belga tengerpartot sem hódították meg s így a német bűvárhajók hadműveleti gócpontjait nem foglalhatták el.

„A CAPORETTOI CSODA.”

Az olasz hadszíntéren a 11. isonzói csata nagyon kimerítette a hónapokon keresztül támadó olasz se-regtesteket. Az osztrák-magyar hadvezetőség ekkor elérkezettnek látta az időt arra, hogy támadásba menjen át. Miután azonban a megsemmisítő támadáshoz szükséges erőket a monarchia egymaga összehordani képtelen volt, Németország segítségéhez fordult.

1917 szeptember 8-án elhatározta a legfelsőbb német hadvezetőség, hogy a közösen végrehajtandó támadáshoz hét gyaloghadosztályt bocsát rendelkezésére.

A támadás megindításának helyéül az Isonzo felső folyása mentén, a Tolmein és Flitsch közötti területet szemelték ki.

Az olasz arcvonal ugyanis ezen a szakaszon volt a leggyöngébb. Az áttörésnek az volt a célja, hogy az olasz síkságra hirtelen kijutó seregtettek az Isonzo középső és alsó folyása hosszában álló olasz haderőt hátba támadhassák. Ehhez persze a megrohanásnak tökéletesen sikerülnie kellett.

A támadásban hét német és hat osztrák-magyar hadosztály vett részt Below német tábornok vezetése alatt. Az áttörés tökéletesen sikerült.

A központi hatalmaknak óriási lendülettel támadásra rohanó seregtestei a főtámadást nem a magas hegységek gerincein, hanem a völgyben hajtották végre.

A hatalmas áttörésből az olasz haderő adriamelléki részének átkarolása is kifejlődött.

A támadás tüneményes sikere folytán a német és osztrák-magyar hadosztályok most már nem állottak meg a Tagliamento-folyó hosszában, hanem a Tirolban álló erők megindításával a Piave-folyó mögé visszaszorították az olaszokat. Elégtelen erők miatt azonban a tiroli haderők Treviso—Velenice felé előretörni nem tudtak s így Olaszországot igen nagy vereség érte, de le nem győzetett.

Az olaszok tökéletes meglepése végleges győzelmet jelentett volna...

Ez a haditerv csak azért nem sikerült teljesen, mert néhány cseh tartalékos tiszt átszökött az olaszokhoz és elárulta a támadást.

De még így is csodálatraméltó az elért siker.

A csatát az olaszok: „a caporettoi csodának” nevezik. Krauss osztrák gyalogsági tábornok — aki

a csatában az I. cs. és kir. hadtestet vezette — a diadalt: a német csapatok legnagyobb diadalának és a német nép soraiból kikerült vezetők soha el nem vitatható kiválóságának tulajdonítja.¹

A ZBOROVI ATTÖRÉS.

A szövetségesek az orosz forradalom kitörésekor mindent elkövettek, hogy az orosz fegyveres erőt továbbra is eszközül felhasználhassák. A nagyszámú antantiszt erélyes közbelépésével fegyelemre szorította az orosz csapatokat. 1917 nyarán pedig már nagy támadásra készítették elő az orosz seregetesteket a központi hatalmak déli arcvonala ellen.

Június havában Kerenszki — mint hadügyminiszter — korlátlan hatalommal ideiglenesen magához ragadta a kormány gyeplőit és az antant támogatásával nagy hévvel támadásra készítette hadseregét.

A harctéri tevékenység megélénkülése a keleti fronton kapóra jött az antantnak, mert a flandriai harcok és az isonzo-i csaták akkor éppen teljesen lekötötték a központi hatalmak haderejét.

A Kerenszki-féle támadás nagyszabású terv alapján épült fel. Rigától a Fekete-tengerig terjedő egész vonalon készült visszaszorítani a központi hatalmakat.

Az oroszok célja az volt, hogy Lemberg felé áttörik az arcvonalat és a német bűváráhajóharc szempontjából igen fontos drohobici olajforrásokat elfoglalják.

Bruszilov fővezérlete alatt óriási erőket összpontosítottak főleg a Kárpátok és a Dnyeszter között elterülő arcvonalon. Június utolsó napjaiban erős

¹ Pilch Jenő: A világháború története.

tüzérségi harccal indult meg az orosz támadás Brzezany—Konijuchy és Svinijuchy irányában a II. osztrák-magyar és a német déli hadsereg ellen. A huszonötösoros hullámokkal rohamozó orosz tömegtámadásnak Konijuchynál sikerült elfoglalni a központi hatalmak állásait.

Zlocsovnál éppúgy, mint Konijuchynál, a csehek árulásának volt köszönhető az áttörés. A Kárpátok és a Dnyeszter között a III. osztrák-magyar hadsereg is kénytelen volt a Lomnica-folyó mögé visszavonulni. Ekkor érkeztek meg a nyugati hadszíntérről hirtelen elvont német segítőhadosztályok és Zlocsov alól máris előretörték Tarnopol felé. *A nagy lendülettel végrehajtott német ellentámadás, a már különben is rendkívül kimerült orosz seregtesteket szétrobbantotta és így megingatta az oroszoknak a Kárpátokig terjedő arcvonalát.*

Ezáltal Galícia és Bukovina ismét fölszabadult az orosz betörés veszedelme alól.

A központi hatalmak erőinek elégtelensége miatt azonban előnyomulásra már nem kerülhetett sor.

A ZBOROVI CSEH „HÖSTETT”.

Nem szeretném szó nélkül hagyni a csehek „zborovi hőstettéről” szóló legendát. Magyar szempontból ugyanis nem közömbös, hogy a világ közvéleménye ne csupán a cseh irodalom megállapításaiból ismerje meg a valódi tényállást.

A Zborov—Konjuchi-i ütközet cseh vonatkozásairól pontos képet kapunk, ha átlapozzuk az erre vonatkozó szakirodalmat. Az egyik hadtörténeti szempontból érdekes munkában a csehek „zborovi győzelméről” a következőket olvashatjuk:

„Az orosz hadvezetőség az antant erélyes sürgetésére kénytelen volt támadó hadműveleteket tervbe venni és ennek végrehajtására a galíciái vonalat szemelte ki.

A bomladozó hadseregben azonban először rendet kellett teremteni. Kerenszki, a szélső pacifistából a legvéresebb szájú háborús uszítóvá vedlett népvezér, a fegyelem megszilárdítása céljából visszaállította az általa eltörölt halálbüntetést. Propagandautat tett a hadseregek körzetében és a katonákat új harcokra buzdította. Ezzel népszerűsége alaposan megcsappant. A tömegek ez időtől kezdve ellene fordultak és nyíltan hangoztatták, hogy óriási összegeket kapott az antanttól, mert „eladta az orosz katonák vérért.”

— A szökések még jobban szaporodtak, úgyannyira, hogy egyes kötelékek teljesen felbomlottak, legfeljebb a tisztikar egy része és a katonatanács maradt meg. Főképpen a színorosz csapatok züllöttek szét, ezért tehát Bruszilov a tervezett áttöréshez nemzetiségi csapatokat is igénybevett. Feltételezte, hogy az eddig szétszórtan működő cseh dandár, ha nem is elsőrangú harci érték, de szelleménél fogva megbízható és jól használható: *más csapatrészek közé beosztva...*

* * *

„A cseh dandár összpontosítását Jezierna mellett rendelték el. Itt három cseh ezred gyülekezett — az időközben már szervezésben lévő negyedik ezred még nem volt fel. — Ez volt a csehszlovák csapatok első megalakulása és sze-

replése dandárkötelékben. Létszámuk meghaladta a 3500 főt. Fölszerelésüket gyorsan kiegészítették és iparkodtak a dandárt minden szükségességgel ellátni.

A zborovi arcvonalra osztották be őket a 11. orosz hadsereg XLIX. hadtest kötelékébe. *Zborovnál tulajdonképpen csak tüntetniök kellett volna és ezáltal az ellenség figyelmét a fő-támadási irányról: a brzezany-i szakaszcól elvonniok.*

Június 22. és 25. között vonult föl a dandár közvetlenül a harcizóna mögötti területre. *Még az első vonalba való bevonulásuk előtt megkezdtek földérítő és propaganda tevékenységüket és: megállapították az osztrák-magyar csapatok elhelyezkedését, azoknak összetételét, sőt, hangulatát is.*

Az osztrák-magyar 19. gyaloghadosztály 37. dandárának két cseh ezrede: a pilseni 35. és a neuhausi 75. cs. és kir. gyalogezredek Zborovtól délre voltak állásban. Északi sávhatár: Lavrykovce község déli sarka a 394. magassági alappont és keletre Olszamazur község irányában húzódott!

Déli sávhatár: Rozhadow község közepétől keletnek Augusztovka déli szegélye felé.

A csehszlovák dandár úgy helyezkedett el, hogy majdnem éppen szembekerült a két cseh ezreddel. A jobbszárny azonban kissé túlhaladta északnak a hírhedt 35-ösöket, úgy hogy egy része már a horvát-magyar legénységű 86. gyalogezred elé jutott. Északabbra a 4. finn lövészdandár állt, míg dél felé a csehszlovák dandár balszárnya Jozefovka községnél csatlako-

zott a 6. finn lövészadosztályhoz, melynek északi része a neuhausi 75. cseh gyalogezred déli osztagaival került szembe. *Az egymással szembenálló csehek gyorsan megértették egymást.* Július 2-án kellett megindulni a támadó hadműveleteknek az orosz XLIX. hadtest egész arcvonalán, amelynek közepén a csehszlovák dandár állott. A jobbszárnyon álló 4. finn lövészadosztálynak Zborovtól nyugatra a Mogila-magaslat ellen, a déli szárnyat képező 6. finn lövészadosztálynak pedig az Augusztovka községtől nyugatra húzódó osztrák-magyar állások ellen kellett előnyomulni.

Július 2-án reggel megkezdődött a finn szárnyadosztályok támadása, amely azonban Zborovnál egyáltalában nem sikerült. Az előnyomulás pedig Augusztovkától nyugatra, annak ellenére, hogy a neuhausi 75. cseh ezred részei tétlenek maradtak, majd siettek magukat megadni: egyes magyar és német tartalékosztagok ellenállása folytán nehezen haladt előre.

Ekkor kezdődött a cseh dandár szerepe. Előre megállapított jelzéseket használva, óvatosan előnyomult és megközelítette fajtestvéreit. A pilseni 35. cs. és kir. gyalogezred cseh legénysége azonnal megadta magát. *Az ezredhez tartozó csekélyszámú magyar és német katona azonban elkeseredetten védekezett a túlerő ellen is.*

A csehek — egyelőre alig találván ellenállásra — rövid idő alatt 2—3 kilométert haladtak előre és két vonalat is elfoglaltak. A harmadik vonalban azonban már magyar és német tartalékok föltartóztatták őket.

A csehek északi szárnya, melyet Csecsek hadnagy vezetett, sehogysem birt előrejutni a 86. magyar-horvát legénységű gyalogezreddel szemben.

A zborovi ütközetről szóló cseh leírások ezzel szemben a „*cseh centrum mindent elsöprő elemi erejű rohamáról*“ beszélnek. De azt nem mondják meg, hogy ez a „roham“ tulajdonképpen kik ellen irányult? Azt tudniillik maguk is elismerik, hogy a középpel szembenálló pilseni ezred cseh legénysége azonnal és a legnagyobb készséggel megadta magát. A 86. gyalogezred ellenállását pedig csak úgy sikerült leküzdeni, hogy a mélységi övben előnyomuló finn és cseh csapatok oldalba és hátbatámadták a Mogila-magaslaton a végsőkig ellenálló magyarokat, akiknek vitézségét egyébként maguk a csehek is elismerik.

A megerősített Mogila-magaslat elfoglalásával az elért sikereket egyelőre biztosították, annál is inkább, mert a kissé megkésve beérkező német és osztrák-magyar tartalékok már csak jelentéktelen mértékben avatkozhattak be a harcba és pillanatnyilag nem változtattak a helyzeten.

A csehszlovák dandárt még július 2-án este és az éj folyamán sürgősen fölváltották s helyüket orosz csapatok foglalták el.“

* * *

„Az ütközetnek nagy cseh irodalma van, mert ezt a „győzelmet“ nagy diadalként könyvelték el, ami teljességgel érthetetlen. Igaz, hogy több mint 4000 foglyot ejtettek, de azt

maguk is elismerik, hogy ezek túlnyomórészen az átpártolt 35. és 75. cseh gyalogezredek-ből kerültek ki és így különösnek hangzik az a dicsekedés is, hogy kétszeres túlerő ellen küzdöttek.

A valóság az, hogyha az áruló cseh ezredek becsülettel harcoltak volna az utolsó emberig, a cs. és kir. 19. hadosztály akkor is számbeli kisebbségben lett volna a 6. finn lövészhadosztállal, a cseh dandárral és a 82. orosz gyaloghadosztálynak otlévő részeivel szemben.

A csehszlovák dandár veszteségei — az áru-lás ellenére — aránylag elég tekintélyesek voltak. 200 fő elesett, 700 megsebesült, valameny-nyen majdnem kizárólag a Mogila-magaslatért vívott küzdelemben.

Említésre méltó még az, — amiről a cseh krónikák nem igen szólnak, — hogy: a 2. cseh ezred kötelékében harcoló oroszországi származású csehek közül számosan megszöktek. Ezeknek helyét azután a zborovi ütközetben átpártolt cseh katonákkal pótolták, akik ugyancsak nem szívesen harcoltak és alkalomadtán elmenekültek a harcok színteréről.

Az orosz nagyvezérkar sietett az elért kis sikert, mint buzdító példát kiemelni és július 3-ról szóló jelentésében megdicséri a két támadó finn hadosztállal együtt a cseh dandárt is.

Néhány napig Jeziernától északra rendezkedtek be, majd a magyar-osztrák-német had-erők előretörése után föladatuk az volt, hogy a visszavonuló oroszok seregcsoportját fedezzék. Az általános kavarodásban és menekülésben ők

is menekültek és csupán néhány jelentéktelen utóvédharcot vívtak. Ezidőben ismét sokan megszöktek.“

Az idézett rész egyezik hadilevéltárunk följegyzéseivel is s így kellőképen ellensúlyozza a csehek egyoldalú állításait.

AZ ELSŐ ANGOL TANKCSATA.

A három fronton is győzedelmeskedő központi hatalmak harckészségük csodálatos tanújelét adták.

A nyugati fronton a Siegfried-állások bevehetetlenek voltak.

Galíciában Kerenszki támadása összeomlott.

A tolmeini áttörésnél az olaszoknak 800.000 főnyi veszteségük volt, amire — ideszámítva a halottakon és sebesülteken kívül az igen nagyszámú szétugrasztott csapatokat is —, nem volt példa a világháborúban.

De fönt északon, Rigánál is a németek uralták a harctéri helyzetet.

A flandriai nagy csaták és véres veszteségeik után a szövetséges hatalmakat nyomasztó érzés ülte meg.

Ekkor készítettek elő az angolok nagy titokban olyan támadást, amellyel valóban meglepték a németeket.

És ez a meglepetés váltotta ki azt a kezdeti sikert, amely végül is az antanthatalmak győzelméhez vezetett...

A meglepetés az volt, hogy az angol gyalogság támadását nem előzte meg a megszokott tüzérségi előkészítés, amely az ellenfelet mindig már jóelőre figyelmeztette a közelgő támadásra.

A tüzérségi előkészítés elmaradt... E helyett nagymennyiségű tank vonult fel a német állások ellen. A harckocsikat gyalogsági rohamok támogatták és csak a támadás sikere után lépett közbe a tüzérség. E csatában tizenhárom angol gyalog- és öt lovas-hadosztály vett részt háromszázhatvan harckocsival és ezer ágyúval.

A harckocsiknak nagymennyiségben való alkalmazása legelőször ezúttal történt a világháborúban.

Az angoloknak sikerült a német védelmi vonalat áttörniök és Cambrai városa felé előnyomulniok. A németek — miután az óriási meglepetésből fölocsudtak —, ellentámadásba mentek át és a legtöbb helyen visszafoglalták eredeti állásaikat.

Az angol támadás kudarcának kizárólag az volt az oka, hogy a hadvezetőség aránylag elégtelen erőket vetett harcba. Ellenkező esetben nem kerülhetett volna sor a németek sikeres ellentámadására. De még így is olyan alakulatban vonultak a harckocsik a német vonalak felé, hogy a roham kifejlődésekor az összes tankok egyvonalba fejlődtek és valóságos tüzetokádó acélfalat alkottak.

A harckocsi-zászlóaljok egy része elpusztította az ellenséges akadályokat. A többiek a védelmi vonal támpontjait és géppuskafészeket rohanták meg. Majd megálltak és saját gyalogságuk előnyomulását segítették elő. Az ágyúikból és géppuskáikból tüzelő félelmetes új harcieszközök, nemcsak az akadályövezetet gázolták le, hanem áthaladtak az árkokon és a gránáttölcsér-mezőkön is. Bár ez az első nagy harckocsi-támadás a németek soraiban aránylag nem okozott nagy veszteségeket, erkölcsi hatása annál nagyobbak bizonyult.

A szövetségesekre nézve a Cambrai-i csata azzal a jelentős tanulsággal végződött, hogy végre megtalálták azt a harci eszközt, amelynek tömeges alkalmazása az ellenséges védelmi vonal áttörésére a legalkalmasabb.¹

BENES MEGEGYEZIK FRANCIAORSZAGGAL AZ ÖNALLÓ
CSEH NEMZETI HADSEREG FELÁLLÍTÁSÁRA
VONATKOZÓLAG.

Benes a párizsi Nemzeti Tanácsban lázas tevékenységet fejtett ki az önálló csehszlovák hadsereg megszervezése és felállítása érdekében.

1917 júniusa óta az önálló cseh hadsereg ügye befejezett ténynek számított.

A hadifoglyokat országonként csoportosították. A franciaországi hadifoglyokat a csehszlovák táborokban összpontosították. Ugyanez történt Olaszországban is.

Oroszországból pedig jelentette Masaryk, hogy 1917 június derekán, a Nemzeti Tanács nevében — Pétervárott Albert Thomas-szal — a francia kormány lőszerügyi miniszterével — egyezményt kötött az oroszországi cseh önkénteseknek és lőszergyári munkásoknak Franciaországba való szállításáról.

A párizsi Nemzeti Tanács 1917 június 20-án kezdte meg tárgyalásait a francia hadügyminisztériummal. A megbeszélések augusztus 4-én már be is fejeződtek.

Painlevé — a francia hadügyminiszter — Vidalon tábornokot és Cros alezredest bizta meg a cseh katonai ügy intézésével. A két úr mellé még Dresch őrnagyot osztották be.

¹ Julier Ferenc: 1914—1918. A világháború magyar szemmel, 228—30. l.

A külügyminisztériumban De Margerie politikai államtitkár és Laroche osztályfőnök kapott felhatalmazást a csehekkel való tárgyalásokra.

Most pedig adjuk át a szót magának Benesnek!

„A Vidalon tábornokkal folytatott első tárgyalásokon a következő kérdéseket beszéltük meg részletesen:

1. Mi legyen a csehszlovák nemzeti hadsereg viszonya a francia kormányhoz, a francia hadsereghez és a csehszlovák Nemzeti Tanácshoz?

2. A hadsereg nemzeti jellegét meghatározó zászlók, egyenruhák, jelvények kérdését.

3. A csehszlovák katonák sorozását.

4. Tisztek kinevezését és fölvételét.

5. A cseh nyelv szerepét a vezényletben és a katonai irodai szolgálatban.

6. A hadsereg pénzügyeinek kérdését és a csehszlovák katonáknak a francia katonákhoz viszonyított zsoldját.

7. Milyen föltételek között veszik igénybe hadseregünket a fronton?

8. Mi történjék azokkal a hadifoglyokkal, akik nem lépnek be a hadseregbe, hanem löszermunkára jelentkeznek? Mi lesz a rokkantakkal és azokkal, akiket a hadsereg kötelékéből elbocsátanak?

Első pillanatra látszik, mekkora politikai és katonai hordereje volt minden egyes kérdésnek.

Az első és egyúttal legfontosabb pont körül nagy nehézségekre bukkantunk. Ezek az akadályok nagyobbak voltak, mint Oroszországban, mert eleinte sem a hadügyminisztérium, sem a külügy nem gondolt a csehszlovák hadsereg nagyobb mérvű önállóságára.

A már fennálló lengyel hadsereg példája is kedvezőtlen volt számunkra. A lengyel nemzeti bizottság ugyanis beleegyezett abba, hogy franciaországi hadserege élén egy „commission militaire francopolonaise“ álljon, amelyet egy francia tábornok vezetett és a két nemzet tisztjei vegyesen foglaltak helyet benne. Ennek kezébe tették le a lengyel hadsereg szervezését és vezetését. Ez volt egyúttal az összekötő szerv a francia kormány és a lengyel bizottság között.

A hadügyminisztérium nekem is ezt a megoldást ajánlotta. De én határozottan ellene voltam. Nem akartuk, hogy közvetítő szerv ékeledjék a Nemzeti Tanács és a hadsereg közé.

A hadsereg legyen egyedül a miénk. Politikai irányítása egyedül minket illessen meg: a nemzeti szuverénitás képviselőit. A francia kormány pedig elégedjék meg annak ellenőrzésével, hogy minden, a Nemzeti Tanáccsal kötött ideiglenes megegyezése betartatik-e. A hadügyminisztérium fenntartja ugyan magának a szakszerű vezetést, de csak tisztán szervezeti kérdésekben.

Ezért a felfogásomért küzdöttem és követelésünket a következő formába öntöttem: *A csehszlovák nemzeti hadsereget, mint a fran-*

*cia hadsereg autonóm csapattestét: a francia köztársasági elnök dekrétuma állítja föl. Egyébként azonban ez a hadsereg a csehszlovák Nemzeti Tanács, a csehszlovák nemzet képviselőinek legfőbb politikai vezetése alatt áll.*¹

* * *

„Ezt az elvet végre is elfogadták.

A hadügyminisztérium ugyan nem szívesen vált meg a „francia-csehszlovák bizottság“ gondolatától, mert ezzel el kellett ejtenie a lengyel analógiát. De aztán látva erőszakosságunkat, mégis beleegyezett.

Ezután elfogadták a csehszlovák zászlót is és a külön nemzeti jelvényt az egyenruhán, meg a barétet.

Az elvi jellegű vívmányok közé tartozott az is, hogy katonáink fölesküdhettek a csehszlovák nemzetre. A sorozást a háború egész folyamán — meggyezésünk értelmében — a Nemzeti Tanács volt hivatott megejteni.

A párizsi tárgyalások során biztosítottuk a hadsereg önkormányzatát és a Nemzeti Tanács politikai fennhatóságát, — ezzel a francia kormány kifejezetten elismerte a csehszlovák Nemzeti Tanácsot nemzeti képviselőnknek. Az a tény, hogy katonáink fölesküdhettek a csehszlovák nemzetre, abban az időben nagy politikai és erkölcsi siker volt.

*Egész Franciaország önállóságunk kezdeteit látta benne.*²

Benes a külügyminisztériummal folytatott tárgyalásait 1917 augusztus 4-én fejezte be.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, I. kötet, 73. fej.

² Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, I. kötet, 74. fej.

Benes a franciaországi tárgyalások befejezése után minden igyekezetével azon volt, hogy az olasz kormányt is megnyerje katonai tervei számára.

Köztudomású, hogy első római útja alkalmával — 1917 elején — hiába teremtett élénk kapcsolatot bizonyos olaszországi újságírókkal, a „Dante Alighieritársasággal“ és Bissolati szocialista miniszterrel, valamint Salvenini professzor körével és Torre képviselővel: az eredmény mégis meglehetősen sivárnak bizonyult.

Salveniniék ugyanis — ellentétben a kormány fel fogásával — Olaszországnak ahhoz az elenyésző kisebbségéhez tartoztak, amely nem értett egyet Dalmácia bekebelezésének gondolatával s így az olasz kormányral homlokegyenest ellentétes politikát folytatott. Márpedig a kormány azokat a külföldieket egyáltalán nem nézte jó szemmel, akik a dalmátbarát olaszokkal érintkeztek.

Benes, az újonnan szerzett barátok segítségével, ennek ellenére bejutott a külügyminisztériumba, ahol Demartino főtitkár nagynehezen fogadta is.

Amikor azonban Benes előadta Demartinonak, hogy az „önálló Csehszlovákia“ milyen jelentőséggel bírhat a háború utáni Olaszország szempontjából, az olasz külügyminisztérium diplomatikusan tartózkodó főtitkára úgyszólván válasz nélkül hagyta. Kijelentette, hogy: „számára az olasz-jugoszláv ellentét a legfontosabb probléma“. — *A szlávok ügye vajmi kevéssé érdekli.*

„E beszélgetés — vallja be Benes őszintén — föltárta előttem azokat a nehézségeket, amelye-

ket az olasz diplomácia a jugoszláv kérdésben támaszt és még támasztani fog.

Demartino világosan megértette velem, hogy ellene van a jugoszláv egyesülésnek... Határozottan éreztem azt is, hogy szavai a külügyminisztérium hivatalos felfogását fejezik ki.¹

Az olaszországi cseh hadifoglyok ügyében csak annyit sikerült elérnie, hogy a Nemzeti Tanács Párizsban tegyen előterjesztést a franciaországi olasz nagykövetnek, aki majd továbbítja kívánságaikat Rómába.

* * *

Benes első olaszországi útja óta szüntelenül levelezett római barátjaival. Ezenkívül pontosan betartotta a kapott utasítást és állandó összeköttetést tartott fenn a párizsi olasz nagykövetséggel. Olaszországot akkoriban Tittoni — a későbbi szenátor — képviselte. De szorosabb barátságba csak a katonai attaséval: herceg Brancaccio vezérkari ezredessel került. Előtte Benes nem győzte hangoztatni Masaryk megegyezését az oroszországi cseh hadifoglyok ügyében és saját kedvező tárgyalásait a párizsi kormánnyal.

Olaszországban lassanként 14.000-re emelkedett a cseh hadifoglyok száma. Ezeket feltétlenül hasznosítani kellett a cseh ügy számára.

Benes tehát 1917 augusztus végén másodszor is elutazott Rómába. Brancaccio egy sereg ajánlólevelet adott számára hivatalos személyekhez. Többek között a katonai hírszerző csoport főnökéhez: Garruccio tábornokhoz.

¹ Dr. Benes Edvárd: *Nemzetek Forradalma*, I. kötet, 55. feje.

Benes már két hete tartózkodott Rómában, amikor végre bejutott Sonninohoz, akivel közölte a Franciaországgal éppen akkor megkötött hadsereg-egyezmény tartalmát. Erre a nagy eredményre való hivatkozással az alábbi kívánságokat terjesztette Sonnino elé:

a) *„Az olasz kormány ismerje el a cseh Nemzeti Tanácsot az olaszországi csehszlovák érdekek illetékes képviselőjének. Ezentúl tehát csak a Nemzeti Tanáccsal érintkezzék csehszlovák ügyekben.*

b) *Ismerje el a cseheket és szlovákokat baráti nemzetnek és ennek következtében bocsássa szabadon az olasz földön internált cseh állampolgárokat.*

c) *Engedje meg, hogy a cseh hadifoglyok lépjenek be a csehszlovák hadseregbe, miértis egyezzék bele Franciaországba való átszállításukba, miként Oroszország is beleegyezett.*“

„Nem kívántam akkor még semmiféle olaszországi csehszlovák hadsereg szervezésének engedélyezését.

Az olasz kormány ezt már a jugoszlávoknak is megtagadta és Brancaccio ezredes figyelmeztetett rá, hogy ezt aligha érhetjük el...

Sonnino eddigi eljárása alapján amúgyis azon a véleményen voltam, hogy: ez a követelésünk túlságosan vakmerő volna.“¹

Az olasz külügyminiszter az a) és b) alatti kívánságok teljesítését rögtön megígérte. A c) pont alatti kérdésben azonban a legtartózkodóbb álláspontra

¹ Dr. Benes Edvárd: *Nemzetek Forradalma*, I. kötet, 78. fej.

helyezkedett. Kijelentette, hogy nem szeretné a cseh hadifoglyokat felhasználni. Kiadatásukba nem egyezhetik bele. Franciaországba való szállításukat nem engedheti meg.

Amikor Benes látta, hogy ezen a ponton semmikép sem tud Sonninoval megegyezni, megváltoztatta tervét és arra kérte a külügyminisztert, egyezzen bele a cseh nemzeti hadseregnek olasz földön történő megszervezésébe.

Sonnino nem zárkózott el véglegesen. Arra hivatkozott, hogy a kérdés jogi oldalát meg kell vizsgálnia.

Az audiencia azzal ért véget, hogy Sonnino, Benest: Demartino főtitkárhoz utasította, a továbbiak megbeszélése céljából.

Benes másnap fölkereste a külügyminisztérium főtitkárát és megismételte előtte kívánságait.

Demartino, diplomata fölényével ismét csak hűvösen és kimérten válaszolgatott látogatójának.

Az olasz diplomata Pucsalka kapitány esetére hivatkozott. — Ezt a cseh tisztet az oroszországi csehek és szerbek küldték ki Olaszországba, hogy a balkáni frontra indulni szándékozó csehszlovák-szerb hadifoglyosereg fölállítása körül tevékenykedjék.

„Olaszországtól azt kívánni, hogy — a jugoszlávokkal való leghevesebb súrlódások és az orosz front összeomlása idején — hadifoglyait kiadja a szerbeknek és oroszoknak egy balkáni akció céljaira: politikai naivitás“ ... — mondotta Demartino Benesnek.

„Ez is hozzájárult ahhoz — állapítja meg Benes —, hogy az olasz kormány ellenszegült

hadifoglyaink Franciaországba történő átszállításának.“

„Demartino kereken kijelentette, hogy a balkáni harctér számára Olaszország egyetlen katonát sem ígért és hogy a cseh hadifoglyokat semmikép sem fogják a szaloniki front számára fölszabadítani.“¹

A külügyminisztérium főtitékára ezzel a hasonlattal érzékeltetni akarta úgy Sonnínónak, mint az egész olasz kormánynak azt az álláspontját, hogy a csehek elszállításáról nem lehet szó.

Az olasz hadügyminisztérium sem rokonszenvezett a cseh akcióval. Benes ugyan engedélyt kapott a nagyobb olaszországi hadifogoly-táborok meglátogatására, de lényeges eredményt elérni nem tudott. A hadifogoly-hivatal parancsnoka: Spingardi tábornok, ahol csak tehetette, elgáncsolta a cseh ügyeskedéseket.

* * *

Benes azonban nem az az ember, akit csak úgy egyikkönnyen le lehet rázni...

Nyomban fölkeresi Barrère francia, Rodd angol, Giers orosz nagyköveteket, valamint Sir Samuel Hoare-t, aki akkoriban a római angol katonai hírszolgálati misszió főnöke volt. — Hoare azelőtt ugyanilyen minőségben Oroszországban járt, ahol Masarykkal is összejött.

„Rómában ugyanabban a szállóban laktunk, — írja Benes —, olaszországi tartózkodásom idején, de még később is információkkal szolgál-

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, I. kötet, 80. feje.

tam angol barátunknak, akinek emlékiratot adtam át ügyünk állásáról és Ausztria-Magyarország helyzetéről.

Sir Samuel Hoare a tölem kapott értesítéseket megbeszélte a nagykövettel, majd mindketten állandóan értesítették a londoni külügyminisztériumot.

Az angol diplomata révén megpróbáltam Rómából a londoni kormány beleegyezését katonai vállalkozásunkhoz megszerezni. Hoare fölszólított, utazzam Londonba. Masaryknak Oroszországba küldött távirati jelentéseimet az angol hatóságokon keresztül ugyancsak ő közvetítette.¹

Benes október közepén visszautazott Párizsba és a Rómában fölállított „fiók” vezetését Hlavacsek nevű barátjára bízta.

A CLEMENCEAU-KORMÁNY ÉLETBELEP ÉS KIBOCSATJA A FRANCIAORSZAGI CSEH HADSEREG MEGALAKÍTÁSÁRA VONATKOZÓ RENDELETET.

A tengeralattjáró-háború, az oroszországi bolsevizmus kitörése, a caporettói vereség: arra készítette a francia kormányt, hogy a politikai ingadozás, tétovázás és idegesség időszakát az erős kéz politikájával váltsa fel.

A szövetségeseknek nagyobb szükségük volt a kinttartásra és a „jó idegek”-re, mint valaha.

Az antanthatalmak kormányai közül mindegyik tisztában volt azzal, hogy *Amerika hadbaszállása új erőket: hadianyagpótlást, korlátlan mennyiségű élel-*

¹ Dr. Benes Edvárd: *Nemzetek Forradalma*, I. kötet, 81. fejt.

met és teljesen friss emberanyagot jelent a szövetségesek hadviselése számára.

De tisztában volt az antant azzal is, hogy a központi hatalmak minden hadisikerük ellenére sem vehetik föl a versenyt azokkal a mérhetetlen előnyökkel, amelyeket Amerika nyújt a szövetségeseknek.

Minden csak azon múlt, hogy időt nyerjenek, amíg Amerika anyagi és katonai erővel az óceánon keresztül fölvonulhat a szárazföldön.

Az egyetlen veszély csupán az volt, hogy a németek, valamelyik arcvonalon esetleg döntő győzelmet aratnak, mielőtt az amerikai utánpótlás megérkezik. Már pedig ezt a veszélyt másképp elhárítani nem lehetett, mint kitartással.

Ezért volt szükség főleg Franciaországban az erőszak és a vaskéz kormányára. Franciaország ezt az erélyes kezét Clemenceau személyében találta meg.

Az „erős kéz kormánya“: 1917 november 15-én alakult meg.

És ezzel a világháború a végső szakaszába lépett ...

Clemenceau — már egy hónappal miniszterelnöki hivatalbalépése után — aláírta azt a hadseregegyezményt, amelyet a cseh Nemzeti Tanács 1917 június 20-án a francia hadügyminisztériummal, augusztus 4-én pedig a külügyminisztériummal letárgyalt.

A külügyminisztériummal történt megegyezés alapján, a hadseregről szóló megállapodást a kormányelnöknek és a Nemzeti Tanács képviselőjének kellett aláírnia.

Az aláírás — jegyzi meg Benes —, a rendelet végleges szövegének megállapítása miatt húzódott el. De késleltette az okirat megjelenését a kormányváltás és Clemenceau hivatalbalépése is.

A kötelező diplomáciai okmány jellegével bíró rendelet, a szabályzat legfontosabb elveit foglalta magában és így hangzott: „*Dekrétum a franciaországi csehszlovák hadsereg megalakításáról.*”

1. cikkely. *Az önálló hadseregben megszerzett és katonai szempontból a francia főparancsnokság vezényletét elismerő csehszlovákok saját zászlajuk alatt küzdenek a központi hatalmak ellen.*

2. cikkely. *E nemzeti hadsereg politikai irányításának joga a cseh és szlovák országok Párizsban székelő Nemzeti Tanácsát illeti meg.*

3. cikkely: *A csehszlovák hadsereg fölszereléséről, további harcképességéről a francia kormány gondoskodik.*

4. cikkely. *A szervezetre, előléptetésre, igazgatásra és katonai bírásokodásra vonatkozólag a francia hadsereg fennálló rendelkezései érvényesek.*

5. cikkely. *Az önálló csehszlovák hadsereg a következő elemekből alakul meg:*

a) *A francia hadseregben szolgáló csehszlovákokból.*

b) *Más csehszlovákokból, amennyiben engedélyt nyernek a csehszlovák hadseregbe való átlépésre, továbbá önkéntesekből, akik a háború tartamára lépnek be a hadseregbe.*

6. cikkely. *E rendelet később kiadandó miniszteri utasítások értelmében hajtandó végre.*

7. cikkely. *A miniszterelnök, a hadügyminiszter és a külügyminiszter megbíztatnak, hogy ezt a rendeletet, — amely a francia köztársaság*

*hivatalos lapjában és a törvénytárban, közzété-
tetik, — a maguk hatáskörében végrehajtsák.*

Párizsban, 1917 december 16-án.

Georges Clemenceau,
miniszterelnök
és hadügyminiszter.

R. Poincaré,
a köztársaság elnöke.
Stephen Pichon,
külügyminiszter.⁴¹

OLASZ KATONAI VÉLEMÉNY 1917—18-BÓL:
A CSEHEK FRONTSZOLGALATRA KEVÉSBBÉ
ALKALMASAK, DE KÉMKEDÉSRE ELSŐRANGÚAK...

A második római út már nem volt teljesen ered-
ménytelen. Az olaszok a Nemzeti Tanácsot elismer-
ték, sőt később engedélyt adtak félig-katonai: front-
mögötti munkákra szánt hadifogoly-osztagok alakí-
tására.

Közben a Rómában felállított „fiók“ érdemdús
tevékenységet fejtett ki.

Az olasz sajtó akkoriban azon volt, hogy a capo-
rettoi vereség nyomán lehangolt közvéleményt fel-
rázza. Szívesen közölt tehát mindent, ami a Habs-
burg-birodalom ziláltságáról szólt.

Benes azonnal kihasználta a jó alkalmat.

*„A kormány — jegyzi meg —, szívesen vette
sajtó- és propagandahadjárataikat, amely ártott
Ausztria-Magyarországnak és segített az olasz
közvélemény harci szellemét szítani.*

*Igy aztán egész sereg publicista bukkant föl
és hol irodánkkal együtt dolgozott, hol pedig —
és ez még fontosabb volt — teljes önszántából*

⁴¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, I. kötet, 75. fejr.

foglalkozott ügyünkkel, mozgalmunkkal. A parlamenti akciónak szüksége volt reánk az új irány támogatása érdekében, esetleg Sonnino ellenében is, hogy rajtunk keresztül közelíthesse meg a jugoszláv kérdést.

Ilyenformán számunkra egyszerre olyan kedvező helyzet támadt Olaszországban, mint soha azelőtt.

Miután a franciaországi cseh hadsereg felállításáról szóló rendelet 1918 elején megjelent, a Nemzeti Tanács fokozta olaszországi tevékenységét. A római „fiók” jelentéseiből Benes az alábbiakat tudta meg:

„Az olasz hadseregparancsnokságok látták, hogy a csehszlovák katonák milyen „önfeláldozóan küzdenek” a Habsburg-birodalom ellen. Szökevényeink milyen „értékes és megbízható” híreket hoznak, „hogyan demoralizálják átszőkésükkel” az osztrák-magyar frontot és „bontják a fegyelmet még más nemzetiségű ezredekben is”, ha azokba csak szórványosan osztották is be őket.

Amikor pedig az olaszok hírszerző szolgálataira használták szökevényeinket, ezek pontosan leírták az ellenséges hadállásokat, azonkívül még új cseh-szlovák szökevényekkel tértek vissza! Ezért az olasz parancsnokságok azt kívánták, állítsanak fel az egész front hosszában ilyen cseh hírszerző-osztagokat, mert ezeknek hasznát vehetik.

Az olasz parancsnokságok tehát azt kívánták, engedélyezzék a csehszlovák hadsereget, de aztán szórják szét végig a fronton hírszerző osztagok formájában.

*Mi azonban, miként Oroszországban, most is elleneztük ezt az intézkedést, mert nem volt politikai jelentőségű megoldás.*¹

1918 január 27-én Hlavacsek — a római iroda igazgatója — azt jelentette Rómából, hogy a hadifogolytáborok parancsnoka felszólította: azonnal kezdje meg a frontmögötti munkásosztagok szervezését. A kormány ugyanis rendeletet adott ki, melynek értelmében az összes hadifoglyokat sürgős munkára kell fogniok és két hónap leforgása alatt kénytelen lesz a csehszlovák hadifoglyokat is munkába küldeni.

Hlavacsek a munkásosztagokat elhamarkodva, kellő válogatás és felvilágosítás nélkül állította össze, amiből különféle zavarok támadtak és Hlavacsek végülis otthagya a római fiókot.

Ekkor vette át a vezetést: Stefanik. *Neki is nagy nehézségekkel kellett még megküzdenie, mert Sonnino rendületlenül ellenállt a csehek követeléseinek.*

Csak 1918 március végén enyhült a helyzet, amikor az olasz kormány végül mégis hajlandó volt a csehek álláspontját elfogadni. Egy hónappal később már az olaszországi cseh hadsereg is megalakult. Az előzetes munkákban nagy része volt Seba századosnak, aki Stefanik mellett, mint katonai tanácsadó szerepelt.

NINCSEN ÖRÖM ÜRÖM NÉLKÜL.
ELÉGULETLENSÉG A COGNACI HELYŐRSÉGBEN.

A francia katonai hatóságok a cseh nemzeti hadsereg toborzóhelyül a Bordeauxtól délre fekvő cog-

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 122. fej.

naci helyőrséget jelölték ki. Homokos, kellemetlen vidék, melynek táborában: négerék és bolsevizált orosz katonák szomszédságában kellett a cseh hadsereg szervezését megkezdeni.

A cognaci állapotok megvilágítása céljából, adjuk át a szót magának Benesnek:

„A dekrétum kihirdetésének napja Párizsban is, Cognacban is ünnepnapunk volt. Fiaink jogilag és hivatalosan katonákká váltak: cseh-szlovák katonákká. Lelkesedéssel olvasták a rendeletet és az új hadseregről szóló ujságcikkeket. Büszkén dicsekedtek azzal, hogy Franciaországnak és a szövetségeseknek segítségére siethetnek majd. A tisztek örömmel és lendülettel láttak hozzá a szervezéshez. De már a frontszolgálatra való kiképzés is nehézségekbe ütközött. A szabályzat utasításai értelmében ugyanis meg kellett előbb tanulniok a francia szervezést, kiképzést és vezénylest.

1918 január 10-én velük együtt utaztam el Cognacba.

Embereink, különösen a tisztek, nyomott és elégedetlen hangulatban voltak. A bizonytalanság valamennyiükre demoralizálóan hatott. A rendezetlen pénzügyi viszonyok és a tisztek túl nagy száma sem kelthettek soraikban rózsás reményeket. Oroszországból 120 tiszt és hadapród érkezett, akik kötelezték magukat, hogy közemberként szolgálnak mindaddig, amíg kinevezésükre sor kerülhet. Mindehhez újabb csalódás járult. A hadügyminisztérium francia tisztekre bízta a parancsnokságot. A cseh tiszteket részben segédszolgálatra, részben tiszti isko-

lákba osztották be — a francia kiképzés elsajátítása céljából.

A Szerbiából újabban érkezett tisztjeink csak gyarapították az elégedetlenek amúgyis nagy számát. A kinevezések körül is zavarok támadtak, mert a franciáknál az előléptetés sokkal nehezebb és szigorúbb volt, mint az oroszoknál.

Tetézte az izgalmat az a hír is, hogy a franciák, az Oroszországban elért rangfokozatokat érvényteleníteni szándékoznak.

A mieink látták, hogy még soká nem ők lesznek az urak századaikban, zászlóaljaikban, ezredeikben. A hadügyminisztériumnak ugyanis az volt az álláspontja, hogy a keleti fronton egész más a harcviselési mód, mint Franciaországban. A franciák azt állították, hogy tisztjeink a nyugati front hadviselési módszereit nem ismerik. Mindent előlről kell tehát tanulniok és ezért francia tisztek vezénylete alá kerülnek, amíg lassanként önllesságra nem tesznek szert.

Ez robbanásig fütötte a kedélyeket.

A Nemzeti Tanács viszont, mint politikai szerv, kénytelen volt elfogadni a hadügyminisztérium álláspontját.

Tisztjeink azonban ebből — a Nemzeti Tanácsra nézve csöppet sem hízelgő módon — azt a következtetést vonták le, hogy franciaországi független csehszlovák hadsereg tulajdonképpen nincs is. Ez aztán az elégedetlenek fegyvert adott a kezébe. A Nemzeti Tanács ellen izgattak és bizalmatlanságot keltettek a politikai vezetőség iránt.

Nehéz órákat értem meg Cognacban.

Hosszú előadásokat kellett tartanom a franciaországi különleges helyzetről. *Folytonos nyilatkozatokkal és személyes befolyásom teljes latbavetésével sikerült csak a rendet fenntartanom.*

Háromnapig fáradozás után végre elértem, hogy tisztjeink belenyugodtak a megváltoztatatlanba és az új rendszernek alávetették magukat. De még soká haragudtak Párizsra. Egyre a szememre hányták, hogy nincs is önálló hadseregünk. Azt állították, hogy csapataink ügyében önkényesen járok el és kíméletlenül azt csinálom velük, amit a franciák akarnak. E miatt nagyon nehezteltek rám.

Mindezt tudomásul vettem, de nem hátráltam meg. Meg voltam győződve arról, hogy embereinknek magasabb céljaink érdekében ki kell állniuk ezt a megpróbáltatást. Az ügy érdekében én magam is vállaltam a népszerűtlenséget.

Nehéz helyzetemet súlyosbította az a körülmény, hogy a francia katonai hatóságok eleinte ferde szemmel nézték az Oroszországból hozott szokásokat és mindent, ami onnan jött, bolsevizmusnak tartottak. Hadseregünkben nem szívesen látták a testvériségi szellemet, a tegeződést, a barátkozást.

De a nagyhorderejű politikai döntések órája közeledett. Hadseregünk magatartásától függött, hogy a francia kormány miként fogja értékelni nemzetünket.

Ezért kérlelhetetlen voltam tisztjeinkkel szemben. Megkivántam tőlük, hogy mindennek,

*ami Párizsból jön, feltétlenül alávessék magukat. Különösen azt nem engedtem meg, hogy politizáljanak, mert a francia hadügyminisztérium e tekintetben volt a legkényesebb.*¹

* * *

A franciaországi hadsereg vezetői 1918 januárjában a Rue Bonaparte egyik épületének irodáiban kezdték meg működésüket. A hadsereget — Stefanik közbenjárására — Maurice Janin tábornok szervezte meg.

A vezérkar eleinte francia tisztekből alakult meg. Csak később osztottak be cseh tiszteket is.

Benes — saját bevallása szerint — naponta érintkezett Janin tábornokkal és a vezérkar tagjaival. A főparancsnokság a Nemzeti Tanáccsal egyetértésben gondoskodott arról, hogy a Cognacban állomásozó cseh ezredeket mindennel ellássa.

KITÖR A BOLSEVIZMUS.

AZ OROSZORSZÁGI CSEH CSAPATOK SZIBÉRIAN AT MEGINDULNAK FRANCIAORSZÁG FELÉ.

Masaryk és Benes 1917 júniusa óta azon fáradoztak, hogy a cseh hadifoglyok mielőbb elhagyhassák Oroszországot.

Masaryk Szent-Pétervárott 1917 június 13-án a Nemzeti Tanács nevében egyezményt kötött az oroszokkal és Albert Thomas-szal — a francia kormány lőszerügyi miniszterével. — A megegyezés értelmében úgy a francia, mint az orosz kormány hozzájá-

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 117. fej.

rult a cseh önkéntesek és lőszergyári munkások Franciaországba való átszállításához.

1917 őszén azonban újabb esemény rázkodtatta meg Oroszországot.

A gyengekező Kerenszki hiába vette át személyesen a forradalmi kormány vezetését. Leninék kommunista propagandájával szemben tehetetlennek bizonyult.

1917 november 7-én kitört a bolsevizmus. Papírvárként elseperte a siralmas báb szerepét játszó Kerenszki-kormányt.

Masaryk minden figyelmét arra összpontosította, hogy a nagyszámú cseh hadsereg most már mennél előbb Franciaországba kerüljön. A bolsevik forradalom kitörése óta a fegyelem meglazulásától kellett tartani.

Élelmezési zavarok is felléptek. Sietni kellett...

40.000 cseh katona a leendő cseh állam szempontjából nagy értéket képviselt, nem hiába tömörültek a légióba, amely már két „korpust“, vagyis egy hadtestet alkotott.

„A légióbalépés Ausztriától is megvédte katonáinkat — siet megjegyezni Masaryk.

Mennyit rontott volna helyzetünkön, ha fiaink hazatérnek... Beosztották volna őket az osztrák hadseregbe. És mennyivel több emberéletet veszítettünk volna az osztrákok oldalán...“¹

Ezt a cseh hadtestet mindenáron meg kellett menteni. „Minden percnyi várást végzetes könnyelműségnek tartottam“, mondja Masaryk, aki az események forgatagában maga is ideges lett. Az a veszély

¹ Masaryk G. T.: Világforradalom, 53. fejezet.

fenyegette ugyanis, hogy a bolsevizmus szétzüllesztí a légió sorait s akkor vége a nagy tervnek.

A hadifoglyok egy része — orosz mintára — már meg is alakította a „cseh munkás- és katonatanácsot“, mely elszakadt a légiótól.

Amikor azután a bolsevisták tárgyalni kezdtek a németekkel, nyilvánvaló volt, hogy a cseh hadseregnek nincs többé semmi keresnivalója Oroszországban.

Masaryk kiadta az általános jelszót: „El Szibériába... Föl Franciaországba!“

Ez az elvonulás azonban hosszú hónapok nehéz munkájába került.

AZ AMERIKAI CSEH KATONAI AKCIÓ KEZDETE. STEFANIK KÜLDETÉSE.

Az oroszországi cseh hadtestnek Szibéria felé való útnakindítását megelőző hetekben, tehát már 1917 nyarán, elhatározta a párizsi Nemzeti Tanács, hogy az Egyesült Államokban is megkezdí a cseh önkéntesek megszervezését.

Benes arra kéri a francia hatóságokat, bízzák meg Stefanikot, hogy az amerikai illetékes körökkel tárgyalásokat folytathasson az ottani cseheknek és szlovákoknak a franciaországi cseh hadsereg számára történő toborzása tárgyában.

A Quai d'Orsay mindenható főtitkára: Berthelot, kieszközli Ribot külügyminiszter hozzájárulását. A francia kormány beleegyezését tulajdonképen Stefanik szerzi meg egy ügyesen megfogalmazott emlékirattal, amelyben annak a lehetőségéről beszélt, hogy Amerikában legalább 20.000 katonát lehet majd toborozni.

„Ez a szám akkoriban Franciaország szempontjából politikailag és katonailag igen komoly érdeklődésre tarthatott igényt.

Ez egy okkal több volt — jegyzi meg Benes —, hogy amerikai tervünk megvalósítására oly gyorsan befolyásos segítőtársakat és barátokat találtunk.“¹

A francia kormány úgy döntött, hogy a siker érdekében külön politikai missziót küld ki Amerikába és annak élére Franklin Bouillon minisztert állítja.

A misszió kifejezetten azt a megbízást kapta: „szerezzen az Egyesült Államok kormányától engedélyt arra, hogy az amerikai bevándorlók között önkénteseket toborozhasson a franciaországi cseh nemzeti hadsereg számára.“

Benesnek minden vállalkozását valóban szerencse kísérte. Sikeréhez azonban az az elismerés is hozzájárult, amellyel Franciaország politikai tényezői a csehek nemzeti függetlenségi harca iránt viseltettek.

Az amerikai francia missziónak óriási politikai jelentőséget adott az, hogy Franklin Bouillon kapott hivatalos megbízást.

A háború kellős közepén, a francia kormány aktív tagja és egyúttal nagytekintélyű politikusa, hivatalos kiküldetésben azért jár Amerikában, hogy az ellenséges Osztrák-Magyar Monarchia testéhez tartozó nép számára önálló hadsereget toborozzon...

Képzeljük csak el, mekkora hatással lehetett az Egyesült Államok elnökére és kormányára a szövetséges Franciaország ilyen nyílt kiállása a csehek pártján. Nem fér kétség ahhoz, hogy a franciák misz-

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek. Forradalma, I. kötet. 69. fejt.

sziója — súlyánál fogva — a cseh ügynek Amerikában felbecsülhetetlen szolgálatot tett.

Franklin Bouillon 1917 augusztus 10-én utazott el Amerikába.

A franciák azonban hatalmas tekintélyük ellenére sem érték el azt az eredményt, amelyre kezdetben számítottak. Az amerikai katonatoborzás ugyanis akadályokba ütközött. A felmerült nehézségekről Benes a következőket mondja:

„Az Egyesült Államok kormánya komoly kifogást emelt önkéntes akciónk ellen. Elsősorban attól tartott, hogy saját, alakulóban levő amerikai hadseregét veszélyeztetné, ha engedélyt adna területén élő lakosainak valamely idegen hadseregbe való belépésre. Azonkívül pedig az USA háborús politikájának egyik legkomolyabb célja az volt, hogy valamennyi amerikai állampolgárt — bármilyen nemzetiségűek legyenek is — egyesítsen és ezáltal az amerikai nemzeteket egymáshoz közelebb hozza.“

De a csehek mindig résen voltak és nagyszerűen értettek az alkalmazkodáshoz...

„*Stefaniknak, Franklin Bouillon, Jusserand nagykövet és Tardieu révén mégis sikerült a kormánytól engedélyt szereznie, hogy azok a csehszlovákok, akik nem esnek az amerikai sor-kötelezettség alá, önkéntesekként beléphessenek a csehszlovák nemzeti hadseregbe.*“¹

Stefanik, a francia kormánynak ígért 20.000 cseh önkéntes helyett, egy teljes év leforgása alatt sem

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, I. kötet, 69. fejt.

tudott 2500 honfitársánál többet Franciaországba átküldeni. *De annyit elért, hogy egész Amerika felfigyelt a csehekre!* Az Egyesült Államok kormánya már csak azért is a legbarátibb viszonyt kívánta fenntartani a csehek képviselőivel, mert a történelemben alig volt rá példa, hogy egy kis nemzet érdekéért, oly hatalmas protektor, mint a háború alatti Franciaország, ilyen mértékben szállt volna síkra.

LLOYD GEORGE KÜLÖNBÉKEKISÉRLETE A MONARCHIA MEGMENTÉSE ÉRDEKÉBEN.

A svájci osztrák-magyar követség 1917 végén bizalmasan értesítette Czernin külügyminisztert, hogy az angol kormány hajlandó volna megbízottat kiküldeni, aki egy semmire sem kötelező eszmecserére jönne össze a monarchia delegátusával.

Czernin ismét Mensdorff-Pouilly grófot küldte Svájcba. *A nagykövet Genfben találkozott Smuts angol tábornokkal.*

Ezen a bizalmas megbeszélésen Smuts tábornok nemcsak a monarchia fenntartásáról tett említést, amennyiben Ausztria-Magyarország olyan államszövetséget létesítene, amely tágkeretű önkormányzatot biztosít a területén élő nemzetiségeknek. Szó volt arról is, hogy Ausztria-Magyarország az újonnan megalkotandó Lengyelországgal perszonál-unióba léphetne, ha Lengyelország — mint a jövő államszövetség egyik tagja — Galiciát bekebelezhetné.

A monarchia számíthatna Anglia támogatására, feltéve, hogy Németországot magára hagyja.

Délen olyan jugoszláv állam alakulna, amely magábfoglalná Szerbiát, Bosznia-Hercegovinát, Montenegrót és kiutat kapna a tengerhez.

Románia talán kielégíthető volna Erdély románlakta területeivel és Bukovinával.

Olaszország megkapná Trentinot, viszont a monarchia megtartaná a dalmát partvidéket.

Északon a csehek teljes autonómiával rendelkezének.

Mensdorff-Pouilly gróf a siker érdekében azt ajánlotta Smuts tábornoknak, találkozzék közvetlenül Czerninnek.

Smuts tábornok azonban az osztrák nagykövet ajánlatát kénytelen volt visszautasítani, miután megtudta, hogy az osztrák külügyminiszter minden olyan kísérletet, amely a Habsburg-monarchiát Németországtól el akarja választani, reménytelennek tart.

Az osztrák-magyar különbékére irányuló, ez a legkomolyabb kísérlet is eredménytelenül végződött tehát.

LLOYD GEORGE NYILATKOZATA.

Erre az időpontra esik Lloyd Georgenak, az angol munkásszervezetek küldöttsége előtti nevezetes beszéde. Az angol miniszterelnök szavai valóságos megrökönyödést idéztek elő az összes cseh körökben.

„Habár a háborút csak a német militarizmus teljes letörésével lehet befejezni, a szerződések sérthetetlenségének elvét meg kell újítani,“ — mondotta Lloyd George — majd így folytatta: „Németországnak fontos pozíciója volt a világon. Nem óhajunk, sem nem törekvünk, hogy ezt a pozícióját a jövőben kérdésessé tegyük.“

Kijelentette Lloyd George, hogy: a német alkotmányreformot belügynek tekinti.

Elszász-Lotaringiára vonatkozólag megelégszik azzal, ha annak kérdését újabb vizsgálat tárgyává teszi majd a békekonferencia. — Ennél nagyobb engedményt egy angol miniszterelnök az adott helyzetben igazán nem is tehetett.

Törökországot nem akarja többé megfosztani Konstantinápolytól, sem pedig tráciai birtokaitól.

Belgium kárpótlását nem morális büntetés gyanánt kívánja kiróni Németországra.

Európa területi újjárendezését pedig a nemzeti örendelkezés szellemében kell végrehajtani.

Ebből a nyilatkozatból félreérthetetlenül kiderül, hogy az angol kormány a központi hatalmak területét egyáltalán nem kívánta szétdarabolni. Csupán ahhoz ragaszkodott, hogy a monarchia nemzetiségei demokratikus önkormányzathoz jussanak.

* * *

Lloyd George józan és mérsékelt politikája természetesen homlokegyenest ellenkezett a csehek terveivel s így érthető megdöbbenést keltett a párizsi Nemzeti Tanács körében. Benes azonban nem hátrált meg. Sőt: a „Nation Tchèque“ hasábjain kíméletlen támadást intézett az angol kormányfő ellen.

Nyomban ellensúlyozni kívánta a hatalmas brit birodalom miniszterelnökének, a csehekre nézve oly „veszélyes“ monarchiabarát felfogását. Bulldog módjára felvette a harcot Lloyd George és mindenki ellen, aki terveit keresztezni merészelte . . .

AMERIKA ELNÖKÉNEK BÉKEIZENETE.

Lloyd George 1917 január 6-án közölte: *az angol munkássággal, Anglia minden polgárával és az egész*

világgal“ a munkásszervezetek küldöttsége előtt elmondott nagy beszédében Nagybritannia hadifeltételeit.

Egy nappal később, január 7-én, jelent meg Párizsban a franciaországi csehszlovák hadsereg felállításáról szóló hivatalos rendelet.

Alig huszonnégy órával később pedig az angol premier-miniszter példáját Wilson is követte.

A bresztlitovszki német-orosz különbéketárgyalásokat Hoffmann tábornok éppen félbeszakítani szándékozott, amikor az Egyesült Államok elnöke Lloyd George-val szemben magához ragadta a világbéke-apostol szerepét.

A szövetségesek kénytelenek voltak ezt a dekoratív szerepet Wilsonnak átengedni.

Az amerikai elnök még ünnepélyesebb formát választott a hadicélok és a békefeltételek felsorolására, mint az angol miniszterelnök.

Wilson a Fehér Háznak az amerikai kongresszushoz küldött üzenetében adja elő békejavaslatát.

Békeüzenete 14 pontból áll. Ezeket az alábbi bevezetés előzi meg:

„A központi hatalmak, mint már ismételten, most újból kifejezésre juttatták azt a kívánságukat, hogy a hadicélok és az általános béke alapfeltételeiről tárgyaljanak.

Bresztlitovszkban... a németek és az oroszok között megbeszélések folytak, amelyekre az egész világ felfigyelt. Megállapítandó volt, vajjon lehetséges-e ezeket a megbeszéléseket általános békekonferenciává kibővíteni?

A központi hatalmak képviselői által előterjesztett megállapodás alapelvei nem egészen világosak,

de mégis alkalmasak a tágabb értelemben való magyarázásra.

A központi hatalmak békeprogramja nem tesz semmiféle engedményt sem Oroszország, sem ama népek javára, amelyeknek sorsáról szó van.

A központi hatalmaknak tehát az a szándékuk, hogy minden talpalatnyi földet, amelyet megszálltak, minden tartományt, minden várost és falut meg is tartsanak.

Jogosult tehát az a feltevés, hogy bár az általános megegyezés alapelvei Németország és a monarchia liberális politikusaitól származnak, a tényleges megegyezés konkrét feltételei a katonai vezetőköröktől erednek. Ezeknek viszont nincs más gondolatuk, mint megtartani azt, amit megszálltak.

E miatt a német-orosz tárgyalások megszakadtak.

Oroszország képviselői ragaszkodtak ahhoz, hogy a konferencia, amelyet a teuton és a török államférfiakkal tartanak, újból és ne zárt ajtók mögött folyjon le.

De bármilyen is a bresztlitovszki tárgyalások eredménye és bármilyen lépésre következtessünk is a központi hatalmak képviselőinek gondolkodásából és szándékaiból: azt kétségkívül mégis el kell ismernünk, hogy hadicéljaiknak a világgal való megismertetésére törekedtek. Ez nyílt fölhívásnak tekintendő ellenfeleikkel szemben annak megvitatására, hogy milyen békefeltételeket tartanak jogosnak és kielégítőnek az antanthatalmak részéről.

Alapos okunk van arra, hogy a fölhívásra a legnagyobb részletességgel válaszoljunk. Őszintén megmondjuk, milyeneknek képzeljük a végleges békefeltételeket.

A mult héten Lloyd George csodálatraméltó nyíltsággal szólott Nagybritannia kormánya nevében. Ebből a nyilatkozatból az egész világ láthatta, hogy a szövetségeseknél az alapelvekre nézve nincs véleménykülönbség. Sőt még a részletek dolgában sem észlelhető semmiféle bizonytalanság, vagy homályosság.

Titkolódzás és őszinteség hiány — a háborús célok pontos megjelölése tárgyában — kizárólag a központi hatalmak részéről tapasztalható.

A mi szándékunk azonban az, hogy a béke idején minden nyíltan történjék és a jövőben semmiféle titkos megállapodásra többé sor ne kerülhessen.

A hódítások és a területszerzések ideje elmúlt.

Minden békeszerető nemzet azt kívánja, hogy a maga életét korlátozás nélkül élhesse és saját berendezkedéseit maga teremtsen meg. Igazságot és méltányosságot találjon a világ többi nemzeténél.

A mi programmunk tehát az igazi világbéke programja.“

WILSON 14 PONTJA.

„1. Ezentúl minden békeszerződés nyilvános. Titkos nemzetközi szerződések megkötése tehát tilos.

A diplomácia ezentúl mindig nyíltan, az egész világ előtt dolgozzék.

2. A második pont a tengeri hajózás teljes szabadságáról szól.

3. A harmadik pont minden gazdasági korlátozás lehetőleg gyors megszüntetésére törekszik.

4. A népek kölcsönösen biztosítsák egymást, hogy fegyverkezésüket, belső biztonságuk-

nak megfelelően, a legkisebb mértékre korlátozzák.

5. Az összes gyarmati követelések őszintén és pártatlanul rendezendők.

A szuverénitás kérdésének eldöntésénél az érdekelt lakosság kívánsága ugyanolyan súlylyal essék latba mint a kormányok jogos követelései.

6. A hatodik pont az egész orosz terület kiürítésére és az Oroszországot illető összes kérdések szabályozására vonatkozik.

Oroszország akadálytalanul és függetlenül dönthessen saját politikai fejlődése és nemzeti politikája dolgában.

7. Belgium kiürítendő és ismét helyreállítandó, függetlenségének legcsekélyebb korlátozása nélkül.

8. Elzász-Lotaringiát fel kell szabadítani és a megszállt részeket helyre kell állítani.

Az az igazságtalanság, amely Franciaországot Poroszország által 1871-ben érte és amely a világbékét közel ötven év óta nyugtalanította: jóváteendő.

9. Az olasz határok kiigazításának világosan felismerhető nemzeti vonalak szerint kell megtörténnie.

10. Ausztria-Magyarország népeinek autonómiát kell kapniok. E nemzetek érdekei megoltalmazandók és függetlenségük biztosítandó.

11. Romániát, Szerbiát és Montenegrót ki kell üríteni és a megszállt területeket helyre kell állítani.

Szerbiának szabad és biztos kijárat biztosítandó a tengerhez.

A különböző Balkán-államok egymásközti viszonyait, nemzetiségi hovatartozásuk történelmileg megszabott vonalai szerint kell megállapítani.

Politikai és gazdasági függetlenségük és területi sérthetlenségük garantálandó.

12. Az ozmán birodalom török részének teljes szuverénitása biztosítandó. Ugyanakkor azonban mindazon nemtörök nemzetiségek számára is — amelyek 1918-ig török uralom alatt állottak — olyan biztosítékok nyújtandók, amelyek zavartalan autonóm fejlődésüket lehetővé teszik.

13. Független lengyel állam alapítandó, amelyhez a kétségtelenül lengyelek által lakott terület hozzácsatolandó.

Lengyelországnak szabad kijáratot kell kapnia a tengerhez. Gazdasági függetlensége és területi épsége pedig nemzetközi szerződés által biztosítandó.

14. Meg kell teremteni a népek szövetségét és külön egyezményekkel kell arról gondoskodni, hogy a nagy és kis államok politikai függetlensége és területi sérthetlensége kölcsönös garanciák által biztosíttassék.“

HABORÚ A VÉGSŐKIG.

A 14 pont felsorolása után Wilson elnök így fejezi be jegyzékét:

„Mi, szövetséges és társult hatalmak mindvégig együttmaradunk és mindaddig folytatjuk a harcot, amíg célunkat el nem értük.

Nem vagyunk féltékenyek a németek nagyságára. Programmunkban sincsen semmi olyasmi, ami Németországot csorbítaná.

1. Nem akarjuk Németországot megsérteni, sem befolyását és hatalmát — amennyire az jogosult — korlátozni.

2. Sem fegyver, sem ellenséges kereskedelmi megegyezésekkel nem akarunk a németek ellen küzdeni, amennyiben hajlandó velünk igazságos szerződések által együttműködni.

3. Csupán azt kívánjuk, hogy egyenlőjogú helyet foglaljon el a világ népei között abban az új világban, amelyben most élünk.

4. Azt sem merészeljük Németországnak indítványozni, hogy berendezésein változtasson, tudni kívánjuk azonban: kinek a nevében beszélnek Németország szóvivői?

Most világosan kifejtettük programmunkat, amely az összes népek és nemzetiségek igazságának alapelvén nyugszik . . .

Ez a béketerv minden népnek — tekintet nélkül arra, erős-e, vagy gyenge — megadja a lehetőséget, hogy azonos feltétel mellett szabadon és biztosan élhessen.“

CZERNIN VALASZOL WILSON JEGYZÉKÉRE.

Czernin január 24-én az osztrák delegáció külügyi bizottságában kijelentette, hogy a monarchia a különböző újjonnan alakult orosz birodalmakkal „kárterítés és annexió“ nélküli alapon tárgyal.

Ausztria-Magyarország egyetlen négyzetmétert és egy krajcárt sem követel Oroszországtól.

A nehézség csak az, hogy a monarchiának nem egy, hanem különböző orosz birodalmakkal kell tárgyalnia.

Ami Lengyelországot illeti, ennek az új államnak népe szabadon és befolyás nélkül határozzon sorsa felett.

„Ha az oroszokkal már megkötöttük a békét, akkor már az általános békét sem lehet feltartóztatni — folytatta Czernin. — Ebben a felfogásban csak megerősített az Egyesült Államok elnökének az egész világ számára közzétett ajánlata.

Wilson ajánlata lényeges közeledést jelent az osztrák-magyar állásponthoz. Némely pontját valószínű örömmel fogadjuk.

Szövetségeseink védelmezésében azonban a végéig elmegyünk. A háború előtti birtokállományukat éppúgy megvédjük, mint a magunkét.

Azokat a tanácsokat, hogyan kell belső ügyeinket intéznünk, határozottan visszautasítjuk.

Olaszországra, Szerbiára, Romániára és Montenegróra nézve nem köthetünk „a végleges győzelemig folytatandó harc“ álláspontjához ragaszkodó ellenségeinkkel olyan egyezményeket, amelyek állandóan köteleznék a monarchiát.

Használja fel Wilson nagy befolyását arra, hogy előbb az említett államok is körvonalazzák feltételeiket. Ez esetben lehet csak szó eredményes tárgyalásról.

Tekintettel arra, hogy a monarchia és a USA olyan nagyhatalmak, amelyeknek érdekei legkevésbé ellenkeznek egymással, — üdvös volna, ha ez a két hatalom kölcsönösen eszmecserére összeülne. Ez a tárgyalás kiindulópontja lehetne a további általános béketárgyalásoknak.“

Hertling is hasonló szellemben nyilatkozott.

A német kancellár azonban keményebb hangnemben beszélt. És nyilatkozatában is tovább ment mint Czernin.

Oroszországra vonatkozólag kijelentette, hogy a szövetséges hatalmak a megállapított határidőn belül nem csatlakoztak a tárgyalásokhoz, tehát mindenemű beavatkozásuk elutasítandó.

„A belga ügy — mondotta Hertling — nem vehető ki a tárgyalások összanyagából.“

„Franciaország megszállt részei pedig értékes kézi-
zálogot jelentenek Németország számára.“

* * *

Az antant legfelsőbb haditanácsa január 30-a és február 2-a között két teljes ülésen részletesen foglalkozott Versaillesban az osztrák külügyminiszter és a német birodalmi kancellár nyilatkozataival, azokat elutasította és elhatározta, hogy folytatja a harcot.

Wilson február 11-én válaszolt. Szerinte Hertling beszéde „homályos“, mert a német hadicélokot nem jelölte meg. Czernin nyilatkozata azonban „kielégítő“-nek látszott.

Lloyd George is állást foglalt.

Válaszában „jogos különbséget tett“ a német és az osztrák-magyar beszéd hangja és tartalma között. Végeredményben azonban elégtelennek tartotta a központi hatalmak békehajlandóságát.

Lloyd George az angol parlament február 12-i ülésén ezeket mondotta:

*„Nincs célja, hogy a béke után kiáltozzunk,
ha azt nem tudjuk megtalálni.“*

„Az említett feltételeket alaposan megvizsgáltuk, de megállapítottuk, hogy mindkét beszéd rendkívüli csalódást okozott.“

BRESZTLITOVSZK. — A LENGYEL KÉRDÉS.
A BUKARESTI BÉKE.

Az oroszok a központi hatalmakkal 1917 végén fegyverszünetet kötöttek. A keleti hadszíntér hadműveleteinek beszüntetése, katonai téren úgy Németországnak, mint a monarchiának nagy megkönnyebbulést jelentett. Végre megfelelő alkalom adódott, hogy nyugaton és az olasz arcvonalon a szövetségekkel leszámoljanak. Ez annyival inkább fontos volt, miután az amerikai csapatszállítások már megindultak és az Egyesült Államok hadikészülődése is a befejezéséhez közeledett.

Az orosz fegyverszünet azonban nem hozta meg a kívánt eredményt. A bresztlitovszki béketárgyalások csakhamar kátyuba jutottak. A központi hatalmak ennek következtében nem merték haderejüket olyan mértékben a flandriai és az olasz hadszíntérre szállítani, mint ahogyan azt szerették volna.

A béketárgyalások igen hosszúra nyultak, hónapokig elhúzódtak. A központi hatalmakon belül is mélyreható ellentétek merültek fel. Németország és a monarchia sem a lengyel, sem az ukrán kérdésben nem tudott megegyezni. A surlódás főleg a jövőbeni gazdasági kapcsolatok tisztázatlansága nyomán keletkezett. De a központi hatalmak a területi hódítások politikai rendezésének problémájával szemben is tanácstalanul állottak. Senkisémet volt tisztában azzal, hogy a megszállás alá került területek milyen mélyreható átalakulásnak lesznek alapjai.

A lengyel kérdésben Németország és a monarchia nyíltan egymással szembe kerültek. *Magától értetődő volt, hogy a több mint egy évszázad óta felosztott Lengyelország helyreállítása nélkül, tartós békére számítani nem lehetett.* Az érdekelt felek viszont nehezen mondtak le arról, hogy Lengyelországot hatalmi befolyásuk alól kiengedjék. A versengés tehát megindult közöttük.

A lengyelek a háború kezdetén még rokonszenveztek a monarchiával. Jellemző erre, hogy Pilsudski a lengyel légiók élén, már 1914 augusztus elején átlépte az osztrák határt és az osztrák-magyar hadsereghez csatlakozott.

A Lengyel Nemzeti Tanács is Krakóban alakult meg 1914 augusztus 6-án. Ezáltal Ausztria került előtérbe. De Oroszország egy pillanatig sem akart Ausztria mögött maradni és ugyancsak augusztus közepén kiáltványt bocsátott ki, amelyben Lengyelországnak önkormányzatot ígér, majd november 26-án Varsóban oroszbarát lengyel tanácsot alakított. 1915 januárjában orosz-lengyel légiót szervezett. Ugyanez év tavaszán pedig közzétette a lengyelországi önkormányzatra vonatkozó kormányrendeletet.

Amikor a németek — a gorlicei áttörés után — felgöngyölítették az egész orosz arcvonalat és augusztus elején Varsót is elfoglalták, Beseler tábornok a német kormány rendeletére feloszlatta a lengyel hatóságokat. Erre Pilsudski a légiók élén a központi hatalmak ellen fordult. Ezáltal Oroszország befolyása megerősödött. A németek és Ausztria-Magyarország végül is 1916. november 5-én elismerték Lengyelország függetlenségét és annak élére egy háromtagú régensséget neveztek ki. A kormányzótanács felelős kormányt

nevezett ki és hadsereget állított, amely a központi hatalmak kötelékében harcolt tovább.

Ez a megoldás csak ideiglenes állapotnak számított, mert amidőn 1917 januárjában Amerika, márciusában pedig az új orosz kormány Lengyelország függetlensége mellett nyilatkozott, a központi hatalmak igen kényes és nehéz helyzetbe kerültek.

A lengyelek ugyanis most már joggal követelheték teljes függetlenségüket. Franciaország egész tekintélyével mögéjük állott.

A párizsi kormány 1917 június 5-i rendeletével francia földön a lengyel nemzeti hadsereg felállítását engedélyezte.

Ezalatt Beseler német tábornok elkövette azt a hibát, hogy a lengyel légiókat a német eskü letételére kötelezte, az ellenszegülő Pilsudskit pedig lecsukatta.

Tetézte a lengyelek elégedetlenségét, hogy a bresztlitovszki béketárgyalásokból kihagyták őket és hogy Cholm tartományt, — amelyre feltétlenül számot tartottak — Ukrajnának adták oda.

Ez az eljárás a lengyelek körében akkora csalódást okozott, hogy végső elkeseredésükben erőszakos lépésre szánták rá magukat. Haller tábornok, a lengyel légiók élén, ellenállni készült. Ennek aztán az lett a következménye, hogy a légiókat lefegyverezték, vezetőiket pedig pörbe fogták. Haller tábornoknak azonban sikerült Ukrajnán keresztül Párizsba szöknie, ahol a lengyel nemzeti hadsereg élére állították.

E rövid visszapillantás után megérthetjük, hogy a lengyel kérdés eldöntése a legkényesebb és legsúlyosabb problémák közé tartozott. Még bonyolultabbá tette a helyzetet az a körülmény, hogy Németország a független Lengyelországnak Ausztriával kapcsolatos megszervezését, mindvégig ellenezte.

Amikor Ukrajnával 1918 február 9-én kötött különbéke miatt az oroszok otthagyták a breszlitovszki konferenciát, a németek tíz nappal később újra megkezdték a hadműveleteket. Németországnak a háború folytatásával többek között az volt a célja, hogy Livland és Kurland tartományokat felszabadítja a vörös uralom alól, Ukrajnát támogatja és fölösleges élelmiszerkészleteit a maga számára biztosítja.

A szovjet most már hiába jelentette ki, hogy a központi hatalmak feltételeit elfogadja, a háború tovább folyt. A németek Kievet is megszállották. A magára maradt Románia 1918 március 5-én Buftében előzetes békét kötött a központi hatalmakkal. Ukrajna megszállása tekintetében pedig a monarchia megegyezésre jutott Németországgal.

A „LONDONI PAKTUM“.

Vessünk most egy pillantást a „láthatatlan“ harcra is.

1917 március első napjaiban Wickham Steed és Seton Watson — Lord Northcliffe-vel egyetértve — Londonba hívták Trumbicsot. Ugyanakkor érkezett az angol fővárosba az a Luigi Torre nevű, ismeretlen és jelentéktelen olasz képviselő is, akiről már Benes olaszországi útja kapcsán megemlékeztünk.

Torre, Seton Watsonnak személyes jóbarátja és megbízható híve volt.

Trumbicsnak és Torre-nak az volt a feladatuk, hogy az 1915. évi londoni szerződést összeegyeztessék a „korfui egyezmény“-el. Benes barátai gondoskodtak róla, hogy semilyen fennakadásra ne kerüljön sor.

A tárgyalások ennek ellenére döcögve indultak.

Trumbics és Torre többször találkoztak, de kezdetben sehogy sem értették meg egymást. Wickham Steed azonban résen állott. Az angol külügyminisztériumban élvezett teljhatalmával eldicsekedve, rövidesen *meggyőzte Torret, hogy Olaszország érdekeit szolgálja, ha a „jugoszláv nemzetiségek képviselőjével“ megegyezik.*

1918 március 7-én Trumbics és Torre aláírták a „londoni paktum“-ot. Ez az új egyezmény, amelyet Wickham Steed és a szerb kormány kiküldöttei szerkesztettek: látszólag összeegyezteti a szövetségeseknek, Olaszországgal szemben vállalt kötelezettségeit: a szerbek korfui követeléseivel.

Wickham Steed és Seton Watson a háború első napjától kezdve kitalálták a jövő győztesek hátsó gondolatait. Mindketten tisztában voltak a háborus célok lényegével. Minden erejüket a béke „előkészületei“-nek szentelték — mint láthattuk — teljes sikerrel.

Ez a két angol alaposan ismerte a háború előtti nemzetközi politika célkitűzéseit, közreműködött az orosz pánszláv mozgalom előkészítésében és 1914 óta — teljes szívvel és lélekkel — a szláv eszme győzelmének szolgálatába szegődött.

Wickham Steed-nek és Seton Watson-nak sikerült hatalmas támogatójukat: Lord Northcliffe-ot, Olaszország ellen hangolniok. Az angol újságfejedelmek kívül számíthattak még Párizs és London hivatalos és félhivatalos köreiben élő barátaikra is.

Biztosra vették, hogy a Korfuban megkezdett munka sikerrel fog járni...

Czernin április 2-án Bécsben a községtanács pártjainak vezetői előtt beszédet mondott. Az osztrák külügyminiszter nyilatkozata nemcsak óriási visszhangot keltett mindenfelé, hanem akaratlanul is kiinduló pontja lett annak a világbotránynak, amely kétségkívül siettette a Habsburg-monarchia bukását.

Különösen nagy port a beszéd két kitétele vert fel.

Czernin hevesen megtámadta a csehek külföldi mozgalmát és vezérüket: „nyomorult, aljas Masaryk“-nak nevezte.

Iktassuk ide Benes dr.-nak Czernin nyilatkozatáról vallott nézetét, amelyből tisztán láthatjuk mennyire előrehaladt akkor már a monarchia elleni aknamunka.

„Czernin beszédének hatása befelé is, meg kifelé is nagy volt. Benn az országban a beszéd jó alkalmul szolgált nekünk és a jugoszlávoknak, hogy erősebb ellenzéki politikát folytassunk a kormány ellen.

A monarchiaellenes áprilisi tüntetést és nemzeti eskütételünket is ez a beszéd váltotta ki.

Kifelé pedig Czernin, ezzel a heves beszéddel, tevékenységünk számára kitünő bizonyítványt állított ki. A szövetséges kormányoknak látniok kellett, külföldi mozgalmunk mennyire ingerli Bécsset és milyen súlyos gondokat okoz Ausztriának.

Masaryk a Habsburg-birodalom elleni küzdelem megtestesítőjeként még megnövekedett jelentőségében és akciónk erkölcsileg megerősödött. Amikor Barzilai képviselő válaszolt Czernin beszédére és hangoztatta, hogy valamennyi

szövetséges a: „nyomorult, aljas Masaryk“ mellett áll, az egész terem felpattant ültéből, lelkesen ünnepelte Masarykot és éltette a szabad csehszlovák nemzetet.¹

A tulajdonképpeni vihart azonban az osztrák külügyminiszternek a titkos francia béketárgyalásokra vonatkozó célzásai okozták.

Czernin ugyanis Franciaország és a szövetségesek elleni háború folytatását a következőképpen indokolta meg:

„Isten a tanum, mi minden lehető megkíséreltünk, hogy elkerüljük az új offenzívát ...

Az antant nem így akarta ...

Clemenceau úr, a nyugati offenzíva megkezdése előtt kis idővel megkérdezte tőlem, hajlandó vagyok-e Franciaországgal tárgyalni és milyen alapon?

Berlinnel történt megállapodás alapján azonnal azt válaszoltam, hogy hajlandó vagyok tárgyalni és Franciaországgal szemben a békének semmi más akadályát nem látom, mint Elzász-Lotaringiához való igényét.

Erre azt felelték Párizsból, hogy ilyen alapon nem lehet tárgyalni.

Ezután már nem volt más választásunk ...“

Czernin beszéde a szövetségesek körében, de különösen Párizsban óriási felháborodást keltett. Az osztrák nyilatkozat az „erőskezü“ Clemenceaut saját sovíniszta közvéleménye előtt hazaárulóként állította pellengérré.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 137. fejt.

Másnap — 1918 április 3-án — a párizsi Havasügynökség már közzétette Clemenceau választát, melyben a francia miniszterelnök ezt jelentette ki:

„Gróf Czernin hazudott!”

Ilyen súlyos kijelentésre csak olyasvalaki ragadtathatta el magát, aki biztos volt a dolgában.

A botrány tehát kipattant és az egész világ felfigyelt...

Czernin, viszontválaszában hivatkozott a gróf Revertera és az Armand őrnagy közti tárgyalásokra.

Clemenceau erre csak annyit jegyzett meg:

„Ha gróf Czerninnek olyan jó emlékezőtehetsége van, talán eszébe juthatna egy másik hasonló tárgyalás is, amelyet pár hónappal előbb, egy Reverterát rangban messze túlszárnyaló egyén folytatott Párizsban és Londonban. Ennek igazolására hiteles és beszédes bizonyítékokkal szolgálhatunk...”

A REVERTERA—ARMAND-ÜGY.

Ha a Clemenceau—Czernin affér igazi okát ismerni akarjuk, foglalkoznunk kell a Revertera—Armand-féle bizalmas tárgyalással, amely a tulajdonképpeni botrányt kiobbantotta.

Clemenceau durva támadása Czernin ellen, majd a Sixtus-levél kíméletlen leleplezése tehát azokra a titkos megbeszélésekre vezetendő vissza, amelyeket gróf Revertera folytatott Armand gróffal.

Az osztrák diplomata és a francia katonatiszt két ízben találkoztak.

Először 1917 nyarán, másodszer 1918 januárjában jöttek össze. Mindkét ízben a svájci Freiburgban.

Ha az ember ezekre a titkos svájci tárgyalásokra vonatkozólag végigtanulmányozza a bécsi külügyminisztérium és az osztrák állami levéltár aktáit, majd szembeállítja azokat a hivatalos francia okmányokkal: két teljesen ellentétes állítás ötlük a szemébe.

Az osztrákok szerint a tárgyalást francia részről kezdeményezték. A franciák viszont azt állítják, hogy „egy svájci állampolgár szólította fel Armand őrnagyot, találkozzék — fontos politikai megbeszélés céljából — svájci rokonával: Revertera gróffal.

Az ügy érdemi része szempontjából közömbös, hogy melyik félnek van igaza.

Elvitathatatlan tény az, hogy az osztrák diplomata és a francia őrnagy freiburgi találkozása úgy a párizsi, mint a bécsi hivatalos körök tudtával és beleegyezésével történt.

Az iratok tanúsága szerint, a valószínűség a mellett szól, hogy az első tárgyalások Károly császár kívánságára, a második megbeszélés viszont Clemenceau ösztönzésére jött létre.

Armand őrnagy — aki a francia hadügyminisztérium hírszerző osztályában vezető állást töltött be — kizárólag arra kapott megbízást, hogy különbékéről tárgyaljon Reverterával.

A javaslat értelmében a monarchiának mindenképpen szakítania kellett volna Németországgal. A franciák ezenkívül Bajorország elszakítására törekedtek. Olaszország számára Trentinót követelték. Triesztből szabad kikötőt akartak csinálni és szigorúan ragaszkodtak ahhoz, hogy a monarchia nemzeti államszövetséggé alakuljon.

Czerninnek az volt az elgondolása, hogy a franciáktól részletes javaslatokat kér és azokat Berlin elé

terjeszti. A németek hozzájárulása esetén a tárgyalást szélesebb alapokra fektetnék.

Armand őrnagy hangoztatta, hogy csakis különbékéről tárgyalhat. Amennyiben tehát Ausztria-Magyarország ragaszkodik a részletes feltételekhez, újabb utasításokat kell kérnie.

Így is történt.

A két megbízott csak akkor találkozott ismét, amikor Armand őrnagynak módjában állott a franciák újabb ajánlatát írásban átnyújtani.

Ez a Czernin által kért általános békejavaslat drákói feltételeket tartalmazott: Elzász-Lotaringia visszacsatolandó. Belgium és az elpusztított francia területek újjáépítendőek. A Rajna balpartja semlegessé nyilvánítandó. A Habsburg-birodalomnak szövetségi állammá kell átalakulnia. Olaszország megkapja Trentinót. Trieszt szabad kikötővé válik. Románia megkapná az összes oláhnyelvű erdélyi területeket. Szerbia — helyreállításával egyidejűleg — bekebelezné Bosznia-Hercegovinát és Montenegrót. Lengyelország önálló állammá alakul mindama területrészeivel együtt, amelyek valaha hozzátartoztak.

A feltételek Berlinnel közlendők.

Czernin, Revertera útján tudatta Armand őrnaggyal, hogy ehhez a javaslathoz képtelen Berlin hozzájárulását kérni. Arról sem lehet szó, — izentette — hogy Ausztria-Magyarország elszakadjon Németországtól.

Ezekután a tárgyalások folytatásának nem volt többé értelme.

Armand őrnagy öt hónappal később mégis jelentkezett...

1918 januárjában kereste fel Revertera grófot. Ez az összejövetel annak a kérdésnek a tisztázását célozta,

hogy lehet-e egyáltalán még osztrák-magyar különbékéről szó, vagy sem.

Czernin hangsúlyozta, hogy a monarchia általános békekötésről tárgyalhat, de természetesen egészen más alapon, mint ahogy azt Armand őrnagy 1917 augusztusában körvonalozta.

A franciák erről hallani sem akartak. Németellenes álláspontjukból nem engedtek. Ragaszkodtak a különbékéhez.

Ez a kísérlet tehát megghiúsult. Éppoly meddőnek bizonyult, mint Sixtus herceg és Smuts tábornok eredménytelen próbálkozásai.

Ausztria-Magyarország bármennyire óhajtotta is a különbékét, Németország nélkül semmit sem tehetett. A franciák viszont csak a monarchiával óhajtottak tárgyalni. Arra intették vezetőit, ne vállaljanak közösséget a németek hadicéljaival.

Elszász-Lotaringiához pedig szigorúan ragaszkodtak...

Revertera Czernin nevében kijelentette, hogy amíg Franciaország Elzász-Lotaringia „bekebelezéséhez” ragaszkodik: addig nincs remény komoly tárgyalásokra.

Armand rögtön közölte Reverterával, hogy ilyen körülmények között Clemenceau nem bocsátkozik többé tárgyalásokba.

A Párizs és Bécs között tátongó ür végleg áthidalhatatlannak bizonyult...

* * *

Ezekből az előzményekből láthatjuk, hogy Czernin április 2-i beszéde célt tévesztett. Az osztrák külügyminiszter „leleplező nyilatkozata” — azáltal, hogy a Revertera—Armand-féle békekísérletet úgy tüntette

fel, mintha azt kizárólag a franciák kezdeményezték volna — felbőszítette Clemenceaut. De még ennél is jobban bántotta a „tigris“, hogy Czernin, a szigorúan bizalmas tárgyalást, minden aggály és gátlás nélkül hozta nyilvánosságra. A francia szocialista körök ugyanis látva, hogy az ellenségnél megvan a békekészség, a további vérontásért Clemenceaut tették felelőssé.

A vérigsértett „tigris“ kegyetlen bosszút forralt. Azzal vágott vissza, hogy pár nappal később leleplezte a Sixtus-levelet. De erről majd később beszélünk.

„A RÓMAI KONGRESSZUS.“

Alig három héttel azután, hogy dr. Trumbics és Luigi Torre jóelőre megosztottak az akkor még élő osztrák-magyar medve bőrén, illetve a monarchia déli tartományain — Seton Watson, Benes és akkori titkára: Stefan Osusky — összehívták Rómában:

„Az Ausztria-Magyarország által elnyomott nemzetiségek kongresszus“-át.

Az előzetes szervezés Párizsban történt.

A „kongresszus“ szervezői, a propaganda és a színpadias rendezés minden eszközét felhasználták a siker érdekében. *Céljuk az volt, hogy a „leigázott szláv népek szabadságvágyának és önrendelkezési jogának nagyszerű megnyilatkozása“ visszhangra találjon az egész világon és mély benyomást gyakoroljon a szövetséges hatalmak közvéleményére és kormányaira.*

Ennek a fokozott tevékenységnek komoly alapja volt.

A független jugoszláv állam hívei ugyanis napról-napra jegyzékekkel ostromolták Londont, Párizst, Washington és Rómát... A veszély nőttön-nőtt...

Sürgősen cselekedniök kellett.

Mindenáron meg kellett akadályozniok, hogy a szövetségesek elismerjék a Szerbiától független: önálló jugoszláv államot.

A szerencse a kezükre játszott. A jugoszlávoknak nem volt pénzüik...

Az angoloknak annál több volt...

A Lord Northcliffe által rendelkezésre bocsátott összegeket arra fordították, hogy a befolyásolható egyéneket megnyerjék, a közömbösöket pedig meggyőzzék...

A végső eredmény beigazolta, hogy a kitartó munka meghozza gyümölcsét.

A békekonferencia egyhangúlag azokat az érveket fogadta el, amelyeket ennek a „kongresszusnak“ a képviselői hangoztattak.

* * *

A római „történelmi gyűlés“-t maga Seton Watson leplezte le öt évvel később, 1923-ban, a londoni: „Review of Rewiews“-ben megjelent egyik cikkében. Az „elnyomott nemzetiségek“-et néhány tucat horvát, szlovén, illir és szerb emigráns képviselte. Ezekhez csatlakozott egy maroknyi — olasz fogságba esett — cseh katona...

Seton Watsonnak, Benes Edvárdnak és Stefan Osuskynak sikerült: a „még idegen uralom alatt sínylődő szlávok képviselői“-vel elfogadtatni a korfui és a londoni „egyezmény“-t. Ezenkívül közfelkiáltással megszavaztatták velük — 1918 április 9-én — az úgynevezett: „Római nyilatkozat“-ot. Ebben a nyilatkozatban a „gyülekezet“ kihirdeti az „összes“ jugoszlávok azon egyhangú akaratát, amely szerint Nagyszerbiához kívánnak csatlakozni. Egyúttal árulóknak

és az elnyomók zsoldjában állóknak bélyegzi azokat, akik Horvátországból, Szlovéniából és az Adriai tartományokból: független államot kívánnak alkotni...

A „kongresszus“ nem mulasztotta el, hogy egyidejűleg állástfoglaljon a „csehországi szláv testvérek“ követelései mellett is, amelyekkel szolidárisnak jelentette ki magát.

Olaszországnak a balkáni olasz területekre vonatkozó igényeiről még csak meg sem emlékeztek. Elutasításukat rábízták a konferenciára.

A római kongresszus „nyilatkozatának“ hatalmas visszhangja támadt a szövetséges országokban. Franciaország, Anglia és az Egyesült Államok vakon hittek ennek a „gyülekezetnek“ a komolyságában. A szövetségesek hivatalosan is hozzájárultak: Csehszlovákia és Nagyszerbia megvalósításához.

Azáltal, hogy ezt a két új államalakulatot elismerték, természetesen halálos csapást mértek a „független“ Jugoszláviára.

Ezekután még azok is, akik ennek a független államalakulatnak eddig buzgó hívei voltak, hirtelen gondolkozóba estek, majd ők is a szerbek uralma alatt egyesített délszláv államot ismerték el az egyedül üdvözítő megoldásnak.

Erre Clemenceau pálfordulása adott okot, akinek Veznic — párizsi szerb követ — átnyújtotta a „római nyilatkozatok“ egy másodpéldányát. Clemenceau ennek a hatása alatt visszavonta a jugoszlávoknak adott szavát.¹

¹ „Clemenceau megmagyarázta, hogy a jugoszlávok független államuk elismerését kérték, de döntés még nem történt. A választ elhalasztottuk... Azt feleltük nekik, hogy csak azon esetben ismerhetjük el kívánságaikat, amennyiben a szerbekkel megyeznek.“ (R. Poincaré: Victoire et Armistice, 406—407. oldal.) — Henri Pozzi: Századunk bűnösei 1936.

Miután a „függetlenedni szándékozó népek“ Korfuban, Londonban és Rómában egyaránt „leszögezték álláspontjukat“, a wilsoni elvek alkalmazására semmi szükség nem volt többé.

Ausztria-Magyarország elnyomott népeinek római kongresszusáról Benes így nyilatkozik:

„A római kongresszus sikerének érdekében előbb meg kellett egyezniük a jugoszlávoknak az olaszokkal úgy a maguk vitás kérdései, mint pedig egy közös Habsburg-ellenes politika ügyében.

Hosszú, nehéz alkudozások után Trumbics és Torre olasz képviselő — Steed, Seton Watson és A. Evans segítségével — 1918 március 7-én Londonban aláírta az egyezményt.

Ezeken a tárgyalásokon párizsi megbeszéléseink szellemében részletesen megszövegezték alapelveiben Ausztria-Magyarország elnyomott nemzeteinek együttműködését is. *Torre tárgyalásainak eredményét magával hozta Párizsba, ahol az általános alapelveken még egyetmást változtattunk és az „olaszoknak“ a „jugoszlávokkal“ való megegyezését pedig nagy örömmel üdvözlöttük.*

Ezzel valamennyiünknek nyitva volt az út: a római kongresszusra. *Trumbics ugyan még az utolsó pillanatban habozni kezdett, vajjon elmenjen-e Rómába?* Rámutatott Boselli volt miniszterelnöknek a jugoszlávokról tett néhány régebbi nyilatkozatára és követelte, hogy azokat előbb vissza kell vonni. Ezt az utolsó akadályt is sikerült elhárítani. Együtt jöttünk meg Rómába április 8-án, vasárnap.

Egyelőre előkészítő tanácskozásokat tartotunk, amelyeken egyértelműen megállapodtunk az adandó nyilatkozatokban..."

„A kongresszust hétfőn, április 9-én nyitottuk meg.

A kongresszus második napján négy bizottság kezdte meg működését.

Az első bizottság különösen a *frontokon a központi hatalmak ellen megszervezendő rendszeres propagandával foglalkozott.*

Steed és Franklin Bouillon beszámolt a tervszerű szövetséges propaganda eddigi tevékenységéről.

A második bizottságban az a kérdés tisztázódott, hogyan kellene a nemzetiségek hadifoglyait lassankint polgári szabadsághoz juttatni, vagy pedig a nemzeti hadseregekbe való belépésüket lehetővé tenni. Hogyan kellene továbbá az ilyen elemekből álló seregek kialakulását támogatni.

A harmadik bizottság elhatározta, hogy Ausztria-Magyarország antantbarát nemzetiek legközelebbi kongresszusát 1918 őszén tartják meg Párizsban.

A negyedik bizottság megszövegezte a többi három határozatait.

A bizottságok bizalmas körben tárgyaltak. közleményeket nem adtak ki a tanácskozásaikról."

A kongresszus ünnepélyes záróülését április 11-én tartották meg és nagy lelkesedéssel a következő határozatot fogadták el:

„*Nyilatkozat Ausztria-Magyarország ügyében, a nemzetek szabadságáért.*

A teljesen vagy részben Ausztria-Magyarország hatalma alá vetett nemzetek, — olaszok, lengyelek, románok, csehszlovákok és jugoszlávok — képviselőik révén egyértelműen kijelentik, hogy közös tevékenységük a következő alapelveken nyugszik:

1. *E nemzetek mindegyike kinyilatkoztatja ama jogát, hogy nemzetegység gyanánt alakulhasson meg vagy azzá tömörülhessen és teljes politikai és gazdasági szabadságát elnyerhesse.*

2. *E nemzetek mindegyike az osztrák-magyar monarchiát a német uralom eszközének tekinti és a maga vágyai és jogai elérésének főakadályát látja benne.*

3. *A kongresszus ezért szükségesnek tartja a közös harcot a közös elnyomók ellen, hogy ilyen módon minden nemzet teljes szabadságához jusson és teljes egységbe tömörülhessen szabad nemzeti államában.*“

Az „olasz-jugoszláv“ nyilatkozattal kapcsolatban Trumbics valamennyi jugoszláv egyesülését követelte. Kiemelte a Torreval kötött egyezmény alapelveit és végül kijelentette, hogy a területi részletkérdések még nem érettek a megvitatásra és csak későbbi időpontban kerülhet erre a sor.

A Nemzeti Tanács nevében végül még én nyilatkoztam. A kongresszus helyeslése közben a következőket állapítottam meg:

„1. *A harc nemcsak Bécs ellen folyik, hanem Budapest ellen is. Számunkra a szlovákokkal való egyesülés elsőrangú fontossággal bír.*

2. *Ami a kettős monarchiában éppen végbe megy, bizonyítja legjobban, hogy a Habsburg-*

birodalom tulajdonképpen már meg is szűnt, lassan széthullóban van. Bizonyítják ezt képviselőink nyilatkozatai, a parlamenti és prágai megnyilatkozások.“

„Figyelmeztettem a kongresszust arra is, hogy mi odahaza már a háború kitörése óta törekszünk mindazon nemzetek együttműködésére, amelyek a római kongresszuson képviselik magukat és hogy nemsokára olyan események következnek be Ausztriában, amelyek az itteni akció helyességét megerősítik.“

„A kongresszus igazi nagy siker volt — állapítja meg Benes.— Az antant valamennyi kormánya nemcsak rokonszenvvel, hanem érdeklődéssel is követte a tárgyalásokat.

Általános feltűnést keltett, hogy a kongresszuson egy amerikai delegátus is résztvett és hogy Nelson Page nagykövet nagy érdeklődéssel figyelte a történeteket.

Általánosan elismerték:

mily nagy részünk volt nekünk csehszlovákoknak a kongresszus előkészítésében és tanácskozásaiban.

Nagy jelentősége volt annak is, hogy éppen a kongresszus összeülte előtt kötöttük meg az olasz kormánnyal hadseregünkről szóló egyezményünket.“¹

Azt azonban még Benes is elismeri, hogy a „kongresszus“-t Sonnino akarata ellenére tartották meg.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 134. fejt.

Steed hiába utazott azzal az „örvendetes hírrel“ Rómába, hogy: az angol kormány „jóakarattal viseltetik a kongresszus iránt“, — Sonnino óvatos maradt és tartózkodó.

Sőt azt is bevallja Benes, hogy „Párizsban is kissé hirtelen vetődött fel ez az egész terv. Londonban pedig egyenesen tétováztak a Foreign Office-ban“.

Benes ennek ellenére így dicsekszik:

„Még mi csehszlovákok voltunk a legszervezettebbek, legegységesebbek, legfölkészültebbek.“

De aztán keserűen jegyzi meg:

„A jugoszlávokat akadályozta az olasz-jugoszláv viszály, noha a megegyezés alapelveit éppen Rómában fogadták el.

Nem tartottam tehát keresztülvihetőnek, hogy abban az időben a szövetségesek már olyan nyilatkozatot tegyenek, amilyent egyesek reméltek.“

TROCKIJ MEGKÍSÉRLI A HAZAFELE MENETELŐ CSEH HADSEREG BEOLVASZTASÁT.

Masaryk Tamás 1918 március elején elhagyta Moszkvát és elindult Vladivosztokba, hogy onnan Tokióba, majd Amerikába jusson.

Említettük már, hogy a cseh hadtest Masaryk utasítására szintén útnakindult a Távol-Keletnek. A cseh katonák Nagy-Oroszországon keresztül vonultak Szibéria felé. Vladivosztokból szándékoztak hajóra szállni. Végső céljuk — amint tudjuk — Franciaország volt.

A cseh hadsereg vezetősége március 15-én kapta meg az értesítést, hogy a szovjetkormány az átvonulásra megadta az engedélyt. Az átvonulás nem ment símán. Gyakran összetűzésekre is sor került a bolsevikiekkel. Csapataik általában sokat nélkülöztek, de híven követték vezérük, Masaryk parancsait. Semmi sem tudta őket tehát attól a szilárd elhatározásuktól eltéríteni, hogy mielőbb Franciaországba jussanak.

Pedig egy ízben majdnem pórul jártak. Trockij ugyanis megkísérelte, hogy a Vladivosztokba útban levő cseh hadtestet az orosz haderőbe beolvassza.

Erre vonatkozólag igen érdekesek Benes alábbi feljegyzései:

„Április 1-én a francia kormány a Nemzeti Tanácshoz és Janin tábornokhoz az angol kormány egy átiratát juttatta el. A brit hadügyminisztérium ebben közölte, hogy Vladivosztok felé mintegy 40.000 főnyi hadseregünk van útban és Trockij az újjászervezendő orosz haderő magjaként orosz földön kívánná tartani. A mi katonai vezetőink ezt a törekvést elutasították, de az angol hadügyminisztérium úgy látta, csakugyan kétséges, vajjon e valóban értékes és jelentős katonai erőt jelentő csapatok eljuthatnak-e Európába. Jobb volna, ha Oroszországban vagy Szibériában használnák fel őket.

Az angol katonai hatóságok véleménye szerint vagy Omszk közelében kellene Szibériát megszállnunk, vagy Archangelszkiig előretörni és a Fehér-tengeri bázist megszállni, vagy Permen át tartani az összeköttetést Szibériával, vagy pedig végül a Bajkálon át Semenov csapatáig

előhatolni és vele egyesülni. Az angolok a legutóbbi megoldást pártolták.

Rögtön felkerestem Alby tábornok, vezérkari főnököt. Vele és Janin tábornokkal megbeszéltem a választ, amelyet Janin, mint hadseregünk parancsnoka, 1918 április 2-án adott át Clemenceunak. *Ellene voltam annak, hogy csapatainkat Nyugat-Szibériában felhasználják.*

Archangelszkbe csak azért küldtettem volna őket, mert onnan előbb kerülhetnek Franciaországba. Kelet-szibériai veszteglésüket pedig csak átmenetileg helyeseltem, addig, amíg elég hajó akad az átkelésre.

És ehhez ragaszkodott a Nemzeti Tanács, 1918 februárjától a háború utolsó órájáig és még azon túl is, a fegyverszünetet követő időkben. A francia kormánnyal való megállapodásunk alapján *a szövetségesek nem rendelkezhettek csapatainkkal, csak a mi beleegyezésünkkel.* Az Oroszországból való elszállítás előkészületei tehát zavartalanul továbbhaladtak.

Április 11-én azonban a moszkvai francia katonai attasé azt jelentette, hogy ellentét tört ki csapataink és a bolsevik hatóságok közt. Ilyen körülmények között nem lehet tudni, eljuthatnak-e Vladivosztokba. Trockij parancsot adott, hogy légióinkat ne engedjék továbbvonulni. A fegyveres elvonulás miatt örökös vita folyt.

Csapataink megértették — szólt tovább a jelentés — milyen veszedelem fenyegeti őket, ha lefegyvereztetik magukat. Ezért Trockij parancsa ellenére fegyveresen nyomulnak tovább kelet felé. *Hangsúlyozta a jelentés, hogy kato-*

náink mindenáron Franciaországba akarnak jutni.“¹

MASARYK ÉS BENES LELKI KÖZÖSSÉGE.

Az oroszországi hadsereg végrehajtóbizottsága és a párizsi Nemzeti Tanács között több ízben egyenetlenség tört ki. A nehézkes levelezés és a nagy távolság is sokban hozzájárult ahhoz, hogy a cseh honfitársak nem mindig értették meg egymást.

Nem áll ez a két vezérre. Lelki kapcsolatukat a legtalálóbban maga Benes jellemzi.

A „Nemzetek Forradalma“ II. kötetének 149. fejezetében erről a mély barátságról így ír:

„E nehézségek ellenére Masaryk Oroszországban és Amerikában, én pedig Párizsban és Londonban mindig úgy jártunk el, hogy soha komoly vagy végzetes félreértés vagy ellentét köztünk nem támadt. *Sokszor jutott eszembe, micsoda erőssége mozgalmunknak, hogy egyformán gondolkodunk, a dolgokat, eseményeket egyformán ítéljük meg.*

A messzi távolban is elgondolhattam, miként fog Masaryk ebben vagy abban a helyzetben cselekedni és mi a véleménye. Így örömmel alapítottam meg újra és újra ezt az összeforrottságunkat ezer meg ezer kilométeren át.

Tudtam, hogy ez a politikában csak akkor esik meg, ha két egyforma gondolkodású ember mindenekfölött az igazságnak, az eszmének és a közös ügynek szolgál és semmi mással nem törődik.“

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 148. fej.

MASARYK JEGYZÉKE OROSZORSZAG ÉS A BOLSE-
VIZMUS HELYZETÉRŐL WILSON RÉSZÉRE.

Masaryk 1918 tavaszán érkezett Vladivosztokba. Innen egyenesen Amerikába akart hajózni, de különböző akadályok miatt a mandzsuriai vasúton kellett továbbutaznia Kóreán végig Fusánba, hogy onnan hajón Japánba jusson.

A cseh vezér április elsején indult el Charbinon és Mukdenen át. 8-án már Tokióban volt.

A japán fővárosban végre ismét felvehette a kapcsolatot az összes európai követségekkel.

Amerikát Mr. Morris, Angliát Sir Conyngham Green képviselte.

„Morris nagykövet felkért, készítsék Wilson elnök számára Oroszországról, illetve a bolsevizmus helyzetéről emlékiratot — írja Masaryk.

Több kérdést is intézett hozzám. Feleletként összefoglaltam mindazokat az érveket, amelyek véleményem szerint az európai államok jól megfontolt oroszországi politikáját szükségessé tették.“

Masaryk emlékirata erősen németellenes irányzatú és így hangzik:

„Magánügy!

Bizalmas!

Kelt Tokióban, 1918

április 10-én.

1. *Kívánatos volna, hogy a szövetségesek a bolsevik kormányt elismerjék.* Wilson elnöknek a moszkvai gyűléshez szóló üzenete jelentős lépés volt ezirányban. Ha a szövetségesek a bolsevikiekkel jó viszonyba kerülnek, befolyást is gyakorolhatnak rájuk. A németek is elismerték őket. Békét kötöttek velük.

2. *A monarchista mozgalom gyenge s azt a szövetségeseknek támogatni nem szabad. A kadétok és szociálforradalmárok szervezkednek a bolsevisták ellen. E párttól mégsem várok nagyobb eredményeket. A szövetségesek azt remélték, hogy Alexejev és Kornilov a Donnál jelentős eredményt fognak elérni. Én sohasem hittem ebben és — bár a vezetők közeledtek hozzám — elutasítottam a velük való összekötést. Ugyanezt mondhatom Semenovról és a többiekről.*

3. *A bolsevikiek tovább maradnak a kormányon, mint ahogyan azt ellenségeink feltételezik, de ők is dilettantizmusukba fognak belepusztulni.*

A cárizmus átka, hogy a népet nem tanította meg dolgozni és szervezkedni.

4. Úgy képzelem, hogy egy koalíciós kormány — szocialista pártok és kadét balpárt — egy idő múlva általános többséget szerezhetne — természetesen bolsevista kormánytagokkal.

5. Egy állandó demokratikus és köztársasági orosz kormány nagy nyomást gyakorolhat az osztrákokra és poroszokra. Ez az oka annak, hogy a németek és osztrákok ellenségei a bolsevikieknek.

6. Kelet-Európa minden kis nemzete: a finn, lengyel, észt, lett, litván, cseh és szlovák, román, stb. erős Oroszországot kíván, különben a németek és osztrákok kényének lennének kiszolgáltatva.

A szövetségeseknek Oroszországot minden áron és minden eszközzel támogatni kell. Ha

ugyanis a németek meghódítják a Keletet, utána meghódítják a Nyugatot is.

7. Tehetséges orosz kormány rávehetné az ukránokat, hogy Oroszország egy részének tekintett autonóm köztársasággal megelégedjenek. Ez volt az ukránok eredeti terve és csak később kiáltották ki önállóságukat, noha független Ukrajna a valóságban könnyen válhat német, vagy osztrák tartománnyá. Ukrajnában a németek és osztrákok ugyanazt a politikát üzik, mint Lengyelországban.

8. Nem szabad elfelejteni, hogy Oroszországnak déli része a gazdagabbik — termékeny talaj a Don-medence, a Fekete-tenger — északi része a szegényebbik. Az orosz politika tehát igyekszik majd terjeszkedni dél felé.

9. *A szövetségeseknek Oroszország támogatásáról egységes tervet kell készíteniök.*

10. A szövetséges kormányoknak nem szabad oroszországi hivatalnokaikat utasítás nélkül hagyniök. Másszóval az egyes kormányoknak pontos tervet kell készíteniök Oroszországot illetőleg.

11. A japánok — remélem — nem támadják meg Oroszországot. A németeknek és osztrákoknak nagy előnyt jelentene. Ellenkező esetben a japánoknak a szövetségesek oldalán kelene harcolniök, hogy a Németország és Japán közötti szakadás még nagyobb legyen.

12. Szibériában — március hó 15-től április 2-ig — sehol sem láttam felfegyverzett német vagy osztrák hadifoglyot. Az anarchia Szibériában nem nagyobb, mint Oroszországban.

13. Oroszországban a szövetségesek a következőképpen szállhatnak szembe a németekkel és az osztrákokkal:

a) Alakuljon egy társaság, amely a termést — búzát stb. — összevásárolja s ott adja el, ahol szükség van rá. Ezáltal a németek nem tudják a termést megkapni. De az orosz paraszt a termést nem pénzért, hanem áruért — cipőért, ruháért, szappanért, szerszámért — adja el. Mivel a németek és osztrákok nem rendelkeznek e gyártmányokkal, a szövetségeseknek kiváló alkalmuk lehet arra, hogy az orosz piacon a vezetést a kezükbe ragadják.

A tervhez csak energia és szervezőkészség kell. Az üzletbe fektetett tőke megtérül.

b) Oroszországot német és osztrák ügynökök özönlik el. Meg kell tehát szervezni a szükséges ellenakciót. Amerikai és angol ügynököknek mintagyűjteménnyel kell kiutazniok. Bizonyos gyártmányokból pedig kívánatos volna kisebb kiállítások rendezése, képes árjegyzékek terjesztése, stb.

c) A németek az orosz sajtóra nem annyira újságíróik, mint inkább hadifoglyaik révén gyakorolnak befolyást. Ezek főleg a kisebb városokban, különböző orosz lapokba irogatnak cikkeket.

A mi orosz foglyaink kisebb mértékben már dolgoznak ez ellen, de az ellenakciót az egész vonalon általánosan meg kell szervezni.

d) Az orosz vasútvonalakat gondozásba kell venni. Vasút nélkül nincs hadsereg, nincs ipar, stb.

e) A németek összevásárolták az orosz vállalatok részvényeit és így az orosz ipart a jövőben ellenőrizhetik majd.

f) *Közismert dolog, mily erős nyomást gyakorolnak a németek a hadifoglyokra.* Az ukrán hadifoglyokból például ukrán hadsereget alakítanak, stb. A szövetségesek is okulhatnának a német példán és befolyást gyakorolhatnának a német foglyokra, ameddig azok még Oroszországban vannak — sajtó, külön ágensek stb. útján.

g) Sikerült Oroszországban 50.000 cseh és szlovák hadifoglyunkból „korpust“ alakítanom. Megegyeztem a francia kormánnyal, hogy hadseregünket Franciaországba küldöm. A szövetségesek e korpus átszállításában segítségünkre lehetnének. *Fiaink elsőrangú katonák, amint azt a múlt év júniusában lefolyt — zborovi — offenzívánál be is bizonyították.*

Módunkban állana egy második ugyanilyen nagyságú korpust is felállítani. Kívánatos, hogy ez megtörténjék, nehogy foglyaink visszakerüljenek Ausztriába, ahonnan az olasz, vagy francia frontra küldhetik őket.

A szövetségesek elhatározták, hogy a szükséges eszközöket megszerzik számunkra. Franciaországban is van már egy kisebb — részben Oroszországból küldött, részben menekültekből alakult — hadseregünk s remélem, hogy olaszországi légióinkat is megszervezhetjük.

A Franciaországban harcoló cseh hadsereg jelentősége nyilvánvaló. El kell ismernem, hogy Franciaország ügyünk jelentőségét kezdet-

től fogva megértette és nemzeti mozgalmunkat minden eszközzel támogatta.

Briand miniszter volt az első államférfi, aki nemzetünknek a francia köztársaság segítségét nyilvánosan megígérte. S ő volt az, akinek sikerült a Wilsonnak írt válaszüzenetbe a „csehszlovák nemzet“ felszabadításáról szóló kifejezett kívánságot is beilleszteni. *A csehszlovák állam lehetne a legnyugatibb szláv sorompó Németország és Ausztria ellen.*

Az adott helyzetben 100.000 vagy akár csak 50.000 kiképzett katonának is nagy jelentősége van.

14. A gyakran felmerülő kérdésre: lehet-e Oroszországban hadsereget alakítani, az a válaszom, hogy: 6—9 hónap alatt — mondjuk — egy milliós sereg volna felállítható.

A vörös hadsereg nem jelent semmit. A bolsevisták felszólították a régi cári hadsereg tisztjeit, hogy lépjenek kiképzőknek hadseregükbe. A hadseregnek továbbá vasútra van szüksége.¹

Masaryk fenti emlékiratának a végén hivatkozik a Tokióban megjelenő „Advertiser“ április 11-i számában közzétett és Moszkvából keltezett alábbi hírre:

„Az önkéntesek lerakják a fegyvert. Trockij megállítja a Franciaországba vonuló csehszlovák „korpust“.

A Trockij és a francia nagykövet között megkötött megállapodás értelmében a Franciaországba vonuló cseh önkéntesek hadserege átadta fegyvereit a szovjet hatóságoknak. A tisz-

¹ Masaryk G. Tamás: Világforradalom, 62. fejezet

teket Dieterichs tábornok kivételével — aki a korpust Franciaországba kíséri — elbocsátották.“

Erről a hírről Masaryk megjegyzi, hogy azt rendkívül kedvezőnek tartja, amennyiben: „a Franciaországba vonuló hadseregnek nincs szüksége fegyverre, miután Cognacban újonnan úgyis felszerelik. Az említett tisztek pedig a cseh hadseregbe lépett orosz katonatisztek, tehát nem kár értük, ha lemaradnak“.¹

* * *

„Masaryk ama véleménye, hogy Leninnel tárgyalni kellene, mert a forradalmi uralom tartósnak látszik, míg a bolsevikellenes elemek sikereiben alig lehet bizni, mindenkit meglepett. A világsajtó csodálkozásának adott kifejezést Masaryk nézetei miatt.“²

A FRANCIA KORMÁNY IS SÜRGETI AZ OROSZORSZAGI CSEH HADTEST HAZASZALLÍTASÁT.

A francia kormány és a vezérkar 1918 április hó 20-án azzal a kérelemmel fordult az amerikai kormányhoz, bocsásson Vladivosztokban hajókat a cseh csapatok rendelkezésére. Ugyanakkor az angol hatóságoktól is kért hajókat Archangelszk kikötőjébe. A franciák tudniillik azt remélték, hogy a csapatok egy része mégis csak a könnyebb és rövidebb Fehér-tengeri utat választja majd.

Masaryk szovjetbarát tokiói emlékirata a szövetséges kormányoknál nagy felháborodást keltett. A vi-

¹ Masaryk G. Tamás: Világforradalom, 62. fejezet.

² Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 149. fej.

har azonban elsímult és így az eset végeredményben nem ártott a cseheknek. A francia-cseh barátságot úgylátszik semilyen zavaró mozzanat nem befolyásolhatta többé. Ezt legfényesebben az alábbi hivatalos levélváltás igazolhatja.

Idézem magát Benest:

„Bármilyen ellentétek merültek is fel közöttünk az általános oroszországi események megítélése körül, oroszországi hadseregünk kérdésében valamennyien egy véleményen voltunk. A francia kormány sem változtatta meg álláspontját.

Ezt a legjobban a következő okmány — Clemenceaunak mint hadügyminiszternek Pichon külügyminiszterhez írt levele — világítja meg:“

„Párizs, 1918 április 26.

A külügyminiszternek

Párizsban.

A tokiói francia nagykövet április 16-i sürgönyében jelezte, milyen intézkedéseket tett a csehszlovák hadtest első részének ügyében, amelynek április 26-án kellett volna megérkeznie Vladivosztokba.

Ebből a sürgönyből az tűnik ki, hogy Renault hiányosan van értesülve a csehszlovák csapatzállítás kérdésének mai állásáról.

A cseh hadtest csakugyan megindult a Távol-Kelet felé. Masaryk, aki még előzőleg utazott el, már meg is érkezett Vladivosztokba. A hadtest elvonulása azonban még csak most kezdődött meg. Az első osztagok eddig mindössze Irkutz-

kig jutottak el — Lavergne tábornok április 20-i távirati közlése szerint.

Az én véleményem az, hogy a cseh hadtestet teljes egészében a lehető leggyorsabban a nyugati frontra kell szállítani, ahol csapataik nagyon is hasznunkra lesznek. Ezért közbenjártam az angol kormánynál, hogy vállalja egyrészüknek Archangelszkből való elszállítását.

Ami pedig a Vladivosztokba vagy Dalnyba irányított csapatokat illeti, ezeket Amerikán át vagy az indiai úton kellene elszállítani, a japán tengerészet segítségével, amelynek hozzájárulása biztosítandó.

Azt hiszem, hogy magunkévá kell tennünk Regnault nagykövet javaslatát, hogy Vladivosztokba francia tiszteket küldjünk, akik ott átvennék és megszerveznék az érkező csehszlovák csapatrészeket. Gondoskodnának róla, hogy veszedelmes bolsevik elemek ne keveredjenek soraikba és amennyire lehetséges, tudósítanak bennünket a katonák hangulatáról.

Az archangelszki francia katonai bázisnál szolgálatot teljesítő tisztjeink ugyanezt a munkát végezhetnék.

Hálás volnék, ha a tokiói francia nagykövetet tájékoztatná a dolgok állásáról és megbízná, hogy a japán kormánynál megtegye a szükséges lépéseket.

Mellékelten küldöm a moszkvai és tokiói katonai attaséinkhoz intézett sürgönyeink másolatát.

Clemenceau
hadügyminiszter.¹

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 149. fejt.

Versailles-ben első ízben április 27-én tanácskoztak az oroszországi cseh csapatokról, mégpedig Franciaország indítványára. Franciaország, Anglia, Olaszország és az Egyesült Államok katonai megbízottai, a legfőbb haditanács legközelebbi konferenciája számára az alábbi szöveggel közös jegyzéket dolgoztak ki:

„Bizalmas Versailles, 1918 április 27.

25. sz. közös jegyzék az oroszországi csehszlovák csapatok elszállítása ügyében.

Az oroszországi csehszlovák csapatok mostani helyzetét megvizsgáltuk és a Franciaországba való elszállításuk céljából indított tárgyalásokra való tekintettel, mint a legfőbb haditanácshoz beosztott állandó katonai szakértők, ama véleményünket nyilvánítjuk, hogy:

1. igen fontos volna e szállítást a legrövidebb úton végrehajtani,

2. az Archangelszken és Murmanszkon át való szállítás a leggyorsabb volna s így e két kikötő felé kell irányítani mindazokat az oroszországi csehszlovák csapatokat, amelyek még nem indultak el Omszkból keleti irányban, a transzszibériai vasútvonalon.

Azonkívül e csapattestek — addig is, amíg hajóra szállhatnak — gondoskodhatnak Archangelszk és Murmanszk kikötőinek védelméről és a murmani vasútvonalak biztonságáról.

Azok a csapatok pedig, amelyek már Omszktól keletre jutottak, ugyanilyen módon részt-

vehetnek a szövetségesek esetleges szibériai hadműveleteiben.

A legfőbb haditanács francia megbizottja:

Belin tábornok.

A legfőbb haditanács olasz megbizottja:

Bianchi d'Espinoza,
a vezérkari főnök nevében.

A legfőbb haditanács angol megbizottja:

Sackwille-West.

A legfőbb haditanács amerikai megbizottja:

Bliss.“

A legfőbb haditanács május 2-án ötödik ülésére jött össze Abbeville-ben. Az ülésen résztvett: Clemenceau, Pichon, Foch, Pétain, Belin, Lloyd George, Lord Millner, Haigh, Sackwille-West, Orlando, Sonnino, Bliss, Matsui és mások. A haditanács harmadik-számú határozata így szólt:

„A legfőbb haditanács elfogadja a katonai megbizottak 25. sz. közös jegyzékét és elhatározza, hogy:

1. Az angol kormány tegyen meg minden intézkedést a Vladivosztokban állomásozó csehszlovák osztagok elszállításának biztosítására.

2. A hajóraszállítás pillanatáig eme osztagokról a francia kormány gondoskodjék.

3. Az angol kormány értesítse Trockijt, hogy az Omszkból Vladivosztokba útnakindult hadtesthez nem tartozó csehszlovák osztagokat Archangelszknél és Murmanszknál vonják össze.“¹

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 49. fejezet.

Oroszország már összeomlott, a bresztlitovszki békét is aláírták, amikor a román békekötés tárgyalásainak vezetését a monarchia vette a kezébe.

A nyugaton megindult nagy német offenzívában az angolok irtózatos veszteségeket szenvedtek. Ekkor folyt javában az amiensi csata, amelyben 41 angol és 18 francia hadosztályt ért vereség. Ezen a 80 kilométer széles arcvonalon kezdődött meg az a hatalmas német hadivállalkozás, amelynek az volt a célja, hogy a nyugati csatavonal közepét Arras és St. Quentin között áttörje. Az angol és francia haderők választóvonalra ugyanis erre a szakaszra esett és a német hadvezetőség abban reménykedett, hogy amennyiben Amiens városát elfoglalná, az áttört angol seregtestek felgöngyölítése és a La Manche-csatorna felé szorítása sikerül majd. Itt hajtották végre a németek az úgynevezett „Szent Mihály“- és „Mars“-támadást.

A német messzehordó-ágyúk a St. gobaini erdőből — Laon környékéről — tehát 130 kilométer távolságról Párizst lőtték és ezáltal óriási riadalmat okoztak a franciák fővárosában.

A Noyon-nál megállapodott német hadsereg balszárnyának biztosítása végett, egyes német csapatok az Ailette-Oise-csatornáig törtek előre s ezáltal megvalósították az úgynevezett „arkangyal-támadást“.

Északon Ypern és Lille között is sikerült a németeknek mintegy 20 kilométer széles szakaszon, az angol hadsereg arcvonalát benyomniok. Ezáltal hatalmukba ejtették a Kemmel-hegyet. Ezt a vállalkozást a hadtörténelem a „Georgette“-támadásnak nevezi.

Említésreméltó, hogy az 1918-as tavaszi német offenzíva megindulásakor már hét amerikai hadosztály állott francia földön, de ezek közül csak egy volt a hadműveletre alkalmas. A többiek még kiképzés alatt állottak.

A szövetségesek tehát Amerika hathatós segítsége nélkül még mindig nehéz helyzetbe kerülhettek. A németek éppen ezzel a körülménnyel számoltak. A gyors támadással remélték a döntés kierőszakolását. De tisztában voltak azzal is, hogy Amerika támogatása már igen közel van. Ezért nagyon sietniök kellett.

A CLEMENCEAU—CZERNIN-ÖSSZETÜZÉS SÜLYOS KÖVETKEZMÉNYEI.

Czernin gróf éppen Bukarestben tartózkodott, ahol már a végleges román békekötésre vonatkozó megállapodáson az utolsó simításokat végezték, amikor Clemenceau április 9-én kínos célzást tett Károly királynak, sógorához Sixtus páрмаi herceghez intézett levelére.

A feldühösített „Tigris“ a következő nyilatkozatot tette közzé:

„A felhígított hazugság is hazugság!

Ki hitte volna, hogy Czernin elméjének megvilágosodásához egy Reverterára lesz szükség abban a kérdésben, amelyről maga Ausztria császára mondta ki az utolsó szót? ... Mert Károly császár volt az, aki 1917 márciusában írott sajátkezű levelében elismerte és leszögezte: „Franciaország jogos követeléseit Elzász-Lotaringiára“.

Egy második császári levél pedig megállapítja, hogy a császár és minisztere egyetértenek ebben a kérdésben...“

A hír percek alatt bejárta az egész világot és villámcsapásként érte Czernint.

Az osztrák külügyminiszter a hír vételekor nyomban hazautazott, mert a császárral folytatott telefonbeszélgetés súlyos kételyeket ébresztett benne.

Tény az, hogy Czerninnek a Sixtus-levél tartalmáról nem volt tudomása. A császár pedig a Bukaresttel folytatott bizalmas telefonbeszélgetésben — a németekre való tekintettel — letagadta Czernin előtt az annakidején sajátkezűleg írott levelének kompromitáló részleteit.

Czernint azonban a császár fölényes és határozott szavai nem nyugtatták meg. A külügyminiszter sejtette, hogy Clemenceunak komoly bizonyíték lehet a kezében, ha ennyire merész játékot űz. Nyugtalanul érkezett Badenbe a főhadiszállásra.

Uralkodójától a teljes igazság őszinte közlését kérte, mert különben nem vállalhatja a felelősséget.

A császár ekkor bevallotta, hogy valóban írt egy levelet Sixtusnak, amelyben a „békelehetőségekről“ volt szó.

Czernint annyira kétségbeejtette a dolog, hogy összeütközésbe került saját uralkodójával.

Mit fognak mindehhez a németek szólani?

A császár is, minisztere is szüntelenül Vilmos császárra gondolt.

A német nagyvezérkar éppen akkor készítette elő a második Marne-menti csatát...

Szörnyű válasz volt...

A „Tigris“, Czernin nyilatkozatára — amely Clemenceau állításait az első betűtől az utolsóig koholmányoknak minősítette —, azzal felelt, hogy a Sixtus-levél egész tartalmát közzétette.

* * *

A császár levelének idézett sorait az alábbi bevezetés előzte meg:

„A hazugságoknak ebben a szövevényében végre rendet kell teremtenünk. Miután Károly császár Berlinnel szemben a maga számlájára vállalja Czernin fondorlatos hazugságait, a francia kormány kötelességének érzi, hogy bizonyítékokat szolgáltatson. A kézírásos levél, amelyet 1917 március 31-én Sixtus Bourbon herceg, Ausztria császárának sógora, a köztársaság elnökének és a herceg beleegyezésével nyomban utána, a francia miniszterelnöknek is átnyújtott, szószerint így hangzik:

— — — — —
A hivatalos francia nyilatkozat ezekkel a szavakkal zárult:

„Czernin gróf tehát elismerte, hogy ezek a megbeszélések megtörténtek. A kezdeményezés olyan személytől indult ki, aki rangban fölötte magasan áll. A monarchia kormánya most megbizottjának kísérletéről és tárgyalásainak részleteiről nyilatkozni kényszerül majd...“

Berlinben óriási volt a felháborodás...

Badenben pedig a fiatal császár ide-oda kapkodott. Czerninnel csak rövid ideig tanácskozott. Majd kis idő múlva a külügyminiszter két sürgönnyt adatott fel

a főhadiszállásról. Az egyik Berlinbe, a másik Párizsba ment.

A német uralkodóhoz címzett táviratban Ausztria császára felháborodását fejezte ki a franciák szövényes hazugságai felett és „feltétlen hűségéről biztosította” szövetségését.

Czernin pedig azt válaszolta Clemenceaunak, hogy a franciák levélszövege „közönséges hamisítvány” ...

A „Tigris” Czernin sürgönyének vétele után habozás nélkül közzétette Károly király eredeti kéziratának fényképmásolatát.

Ezzel a botrány tovább dagadt ...

Czernin felajánlotta lemondását. Egyben javasolta az uralkodójának, hogy szintén mondjon le: „mert a németek az egész ügyet közönséges árulásnak tekintik”.

Zita királyné beavatkozására a császár elállott lemondási szándékától. Sőt a külügyminiszternek is maradni kellett még egy-két napig.

Clemenceau legújabb leleplezésére válaszolni kellett valamit. És Czernin kénytelen volt vállalni ezt a gyászos szerepet. Menteni akarta uralkodóját.

Bécs mindössze csak annyit válaszolt, hogy a császár levele: „tisztára magánlevél” és „különbön is meghamisították”.

Gyenge védekezés volt ...

* * *

A „Tigris” válasza pörölycsapásként zúdult a császári párra. Íme a tartalma:

„Vannak, akiknek elkorhadt a lelkiismeretük.

Károly császár tehetetlenségében dadogni kezd. Szeretné menteni a helyzetet és zavarában nem tudja mihez kezdjen.

Nem átalja sógorát hamisítással gyanúsítani, miközben sajátkezüleg csakugyan meghamisítja a szóbanforgó levél szövegét.

A francia kormány által nyilvánosságra hozott eredeti levelet Jules Cambon, a külügy-miniszter állandó helyettese vette át és másolatot is küldött belőle Ribot miniszterelnöknek.

Sixtus herceg Ribot-val olyan tárgyalásokba kezdett, amelyeknek nem lett volna értelmük, ha a levél nem úgy hangzik, mint ahogy azt a francia kormány nyilvánosságra hozta.

Nem nyilvánvaló-e, hogy ilyen tárgyalás nem jöhetett volna létre és a köztársaság elnöke nem fogadta volna másodszor is a herceget, ha olyan írást továbbít, amelyben Ausztria-Magyarország, jogainkat Elzász-Lotaringiára kétségbe vonja, a helyett, hogy elismerné.

Károly császár levelét, úgy, ahogy azt mi idéztük, Sixtus herceg más kormányzati tényezőknek is megmutatta. Különben a herceg két barátja is megerősítheti a levél hitelességét, és pedig az a két úr, akiknek a herceg a szöveget lemásolás végett átadta...

A „Tigris“ levelének felolvasása után, Czernin gróf sápadtan hajolt meg uralkodója előtt és immár másodszor kérte felmentését.

A császár hosszan és tétován nézett miniszterére, aztán szomorúan kezét fogott vele. A felmentést ezúttal megadta...

* * *

Ugyanennek a napnak estéjén a Németbirodalom uralkodója az alábbi tartalmú sürgönyt bontotta fel a spai főhadiszálláson:

„Clemenceau vádaskodásai ellenem olyan alantasak, hogy méltóságomon aluli, Franciaországgal erről a dologról tovább vitatkoznom. Feleletünk: ágyúim szava nyugaton.

*Hü barátsággal
Károly.*“

Vilmos császár a sürgönyt elolvasás céljából továbbadta Hindenburgnak és Ludendorffnak. A két tábornok összenézett. Tekintetük merev volt és kiért. Császáruk féloldalt állva figyelte őket. Úgy tűnt neki, hogy az egyik az ajkát biggyeszi, a másik pedig kissé elmosolyodik... Amikor a tábornokok leléptek, az uralkodó összegöngyölte a táviratot és a papírkosárba dobta.

Clemenceaunak a „korhadtt lelkiismeretűek“-ről alkotott hangos véleménye Ausztria-Magyarország erkölcsi tekintélyét teljesen aláásta. Károly császárt az egész világ színe előtt hazugságban marasztalta el.

Lloyd George-ot és a monarchiával rokonszenvező angol politikusokat a „Tigris“ kirohanásai lehangolták. Nagyon rossztalák „tapintatlanság“-át. Haragudtak rá és zokon vették „durva eljárását“ — de beláták, hogy a monarchia megmentésének utolsó reménye is szertefoszlott.

NÉMETORSZAG ERÉLYES FELLÉPÉSE.

Vilmos császár magához kérte az osztrák uralkodót Spa-ba és megfogadtatta vele, hogy soha többé semmiféle különtárgyalást nem folytat, ellenben új szerződéses kötelezettségeket vállal német szövetségével szemben.

A monarchia tekintélyét súlyosan kompromittáló Sixtus-levélen kívül, még más olyan akcióról is beszéltek szélteben-hosszában, amely alkalmas volt a központi hatalmak helyzetének gyengítésére.

A német főhadiszállás sajtóirodája ugyanis élénk figyelemmel kísért néhány gyanúsnak látszó olyan hírt, amely a szövetségesek lapjaiban március és április folyamán elvétele, de annál többet sejtetően jelent meg.

A Züricher Zeitung és egy berni újság, valamint a párizsi „Temps“ március elején azt a hírt közölte, hogy Károly császár egy semleges uralkodó közvetítésével Wilsonhoz fordult.

Pár nappal később a párizsi Matin tett célzásokat „Bécs és Washington között folyamatban levő érdekes tárgyalásokról.“

Az időnként felbukkanó közleményeket a londoni lapok is átvették. Arról írtak, hogy Károly császárnak „valami összeköttetése van Wilsonnal“.

A németek utánajártak a dolognak. Bizalmi embe-reik révén megállapították, hogy Károly császár, a monarchia madridi nagykövete útján, Alfonz spanyol királyhoz fordult azzal a kéréssel: közvetítse izenetét Wilson elnöknek. A spanyol uralkodó valóban létrehozta az összeköttetést Amerika elnöke és Ausztria-Magyarország császára között. Mielőtt azonban bármilyen eredményre sor került volna, az érintkezés fonala megszakadt. A szövetségesek állítólag elfogták a spanyol táviratokat és megfejtették a rejtjel-kulcsot. A bécsi külügyminisztérium intézkedésére tehát Madrid azonnal beszüntetett mindenemű további táviratozást.

A monarchia külügyminisztere, a kísérlet meg-
hiúsulásakor, hiába avatta be Berlint a spanyol király
bizalmas közvetítésének titkába...

A német kormány akkor már mindent tudott és a
késedelmes értesítésért joggal neheztelt Bécsre. Vil-
mos császár tehát egyszer és mindenkorra meg akarta
szüntetni a háta mögött folyó különbékekísérleteket.
A Sixtus-ügy, a Revertera-tárgyalások és végül ez a
balsikeres spanyol közvetítés megérlelték benne az
elhatározást, hogy komoly garanciát követeljen a
monarchiától.

A német uralkodó megelégette a kulisszák mögötti
játékot és szigorú feltételeket szabott osztrák szövet-
ségésének.

A megállapodás értelmében Károly császár köte-
lezettséget vállalt, hogy a monarchia ezentúl a gazda-
sági természetű kérdésekben is aláveti magát a német
birodalom egységes vezetésének.

Ezzel Ausztria-Magyarország megszűnt külön-
utakon járni. A szövetségesek pedig végleg lemond-
tak arról a szándékukról, hogy a monarchiát Német-
országtól elszakítsák. Még a pacifista Herron profesz-
zor idealizmusa is alábbhagyott...

WILSON LEGJOBB BARÁTJANAK ÉS BIZALMASÁNAK SZEREPE.

Herron tanár amerikai állampolgár volt és már
a háború előtt is Európában tartózkodott.

A háború alatt Svájcban húzódott meg. Itt kitűnő
alkalma nyílt a hadviselő államok számottevő szemé-
lyiségeivel megismerkedni. Az amerikai professzor
európai megfigyeléseiről érdekes tudósításokat kül-
dözgetett Wilsonnak. Az elnök Svájcban élő barátját

igen nagyra tartotta és olyan sokat adott tanácsaira, hogy Herron 1917 végétől kezdve már mint Wilson teljhatalmú bizalmi embere folytatott nagyhorderejű tanácskozásokat.

Mint pacifista, élénk összeköttetésben állott a német, de főleg az osztrák békepárti politikusokkal. Herron — ez utóbbiak megbízása alapján — vállalt is bizonyos közvetítő szerepet. Ez a tevékenysége azonban, a Czernin-botrány óta, meglehetősen ellanyhult, s így az osztrák békemozgalom híveinek utolsó mentevára is összeomlott.

Különösen Lammasch bécsi professzorra hatott lesújtóan Herron elhidegülése. Az osztrák politikus ugyanis azon fáradozott, hogy Wilson svájci bizalmasa útján: a monarchia állapotjék meg az Egyesült Államokkal.

Lammasch azért bízott tervének sikerében, mert Wilson — Herron minden tanácsát vakon követte.

A Clemenceau—Czernin-eset óta azonban Herron is tartózkodó lett és közölte Lammasch-sal, hogy „Amerikában egyre jobban érvényesül az osztrák-ellenes áramlat, tehát kevés kilátás van különbékére“.

Ebben persze nagy része volt a cseheknek, akik mindenekelőtt éppen Herront vették körül: „megbízható tanácsadókkal...“

Benes: Osuskyt rendelte melléje, aki azonfelül, hogy csehszlovák származású és amerikai állampolgár volt, tökéletesen beszélt magyarul is. Herron egy magyarul beszélő munkatársnak nagy hasznát vette. Osusky hamarosan nélkülözhetetlenné tette magát. A berni amerikai követségen őt nevezték ki a „magyar és szlovák ügyek“ előadójává. A szlovákok „önkormányzati“- és „területi kívánságait“ tehát Osusky tolmácsolta. Ő fordította — Masaryk saját bevallása

szerint — a magyar forrásmunkákat és különösen az ezekhez fűzött bő magyarázataival és jegyzeteivel: „kiváló szolgálatokat tett a csehszlovák ügynek Európában éppúgy, mint Amerikában.“

Figyelemreméltó, hogy az osztrák Lammasch-on és a német Scheidemann-on kívül a két gyászmagyar: *Károlyi Mihály és Jászi Oszkár is Herron látogatói közé tartozott. Az utóbbiakkal folytatott tárgyalásokon Osusky rendszerint jelen volt.*

Ennek a túlbuzgó és ügyeskező csehszlováknak sikerült tehát az amerikai elnököt a cseh ügy számára megnyernie.

Mire Masaryk 1918 április 29-én a vancouveri kikötőben partraszállott Amerikában: a talaj már elő volt készítve...

Ugyanakkor a párizsi Nemzeti Tanács is lázasan tevékenykedett.

Benes kihallgatást kért Clemenceautól.

„Ki akartam aknázni a lélektani pillanatot — írja —, amikor Clemenceau ilyen ádáz harcban állott Bécscsel. Úgy véltem ugyanis, hogy — ha a római kongresszus alkalmával nem is sikerült semmi lényegeset elérni valamennyi elnyomott nemzet kötelező elismerése ügyében: a csehszlovák kérdésben hamarabb lehet eredményre jutni“¹

Clemenceau április 20-án fogadta Benest, aki beszámolt neki a cseh hadsereg, a cseh kormány és az új állam szervezéséről. Sürgette a diplomáciai képviselet és az útlevelek kiadásának jogát, majd köl-

¹ Dr. Benes Edvárd: *Nemzetek Forradalma*, II. kötet, 137. fejezet.

csönt kért „a cseh állam számára“. *De nem feledkezett meg arról sem, hogy részletesen feltárja véleményét az osztrák-magyar monarchia „megbizhatatlanságáról“.*

Benes volt az, aki a felbőszített Clemenceaut rávette arra, hogy a Sixtus-ügy és az Armand—Revertera-tárgyalások aktáit a francia kamara külügyi bizottsága elé terjessze.

A külügyi bizottság elnöke: Franklin-Bouillon volt, akiről tudjuk, hogy a csehek legőszintébb barátai közé tartozott. Benes vele is megbeszélte a külügyi bizottság üléséről kiadandó hivatalos közlemény szövegét, amely így szólt:

„Miután a külügyi bizottság megvizsgálta az Ausztria-Magyarországgal 1917- és 1918-ban folytatott békealkudozás okmányait, megállapítja, hogy ezek a megbeszélések Franciaország és szövetségesei számára sohasem adtak alkalmat elfogadható békekötésre...“¹

MASARYK AMERIKABAN.

Mialatt Franklin-Bouillon 1918 május 10-én, Benes Edvárd kifejezett kívánságára, a francia kamara külügyi bizottságának teljes ülésén kifejtette a Habsburg-birodalommal folytatott különbéke-kísérletek lényegét, Masaryk G. Tamás már megérkezett Washingtonba.

Alighogy befejezte oroszországi küldetését, Japánból Amerikába hajózott át.

¹ Dr. Benes Edvárd: *Nemzetek Forradalma*, II. kötet, 137. fejezetének utolsóelőtti bekezdése.

1918 április 20-án Jokohamából indult el az „Empress of Asia“ gőzössel Kanadába. Hajója április 29-én már megérkezett Victoriába és még ugyanaz nap délután Vancouverben ki is kötött.

A csehek apostola április 30-án elutazott Vancouverből Kanadán át Chicagoba.

Most pedig átadom a szót magának Masaryknak:

„Chicagoba — közel öt napig tartó út után május 5-én érkeztem meg.

Tevékenységemnek új szakasza kezdődött. Munkámhoz azonnal és a legnagyobb tetterővel hozzáláttam.

Chicagoban honfitársaim amerikai szokás szerint nagy fogadtatást rendeztek tiszteletemre.

Prága után Chicago volt a legnagyobb cseh város és pénzügyi akció központja.

Itt élt Stepina úr, akit már Velencéből kezdtem pénzkérő levelekkel bombázni.

A nemzeti szövetség feje dr. Fischer volt, aki beutazta amerikai kolóniáinkat és a felszabadításunk érdekében rendezett gyűjtések sikerén fáradozott.

Egész Chicagot sikerült híveinknek szerencsésen megnyerniök. Nemcsak cseheket, hanem amerikaiakat is.

Az állomásról óriási tömeg kísért szállodáig. A város nemzeti színeinkkel és a szlovákok zászlóival volt elárasztva. E ragyogó kezdetet a többi amerikai város, amelyben cseh és szlovák kolóniáink voltak, jó példával követte. Az utcán ünnepi menetben vonultunk fel, majd cseh és angol beszédeket tartottunk.

Később New-Yorkban, Bostonban, Baltimoreban, Clevelandban, Pittsburgban, Washingtonban hasonló fogadtatásban részesültem és hasonló gyűléseket tartottam.

E gyűlések és felvonulások mindenütt felkeltek az amerikaiak figyelmét. Népviselőnk, zászlóink, címereink és a felvonulások művészi rendezése rendkívül tetszett és ez a szemléltető módszer Amerika legszélesebb rétegeinek érdeklődését felénk irányította.

Érdeklődéssel mesélték nekem, hogy amikor 1917 április 6-án Amerika megizente a háborút Németországnak, ez az esemény cseh kolóniáinkra nagy és döntő hatást gyakorolt.

Az amerikai hadüzenetig több honfitársunknak voltak kételyei, de az Egyesült Államok hadbaszállásának napja óta megszűnt minden kétség. A politikai nézetek tisztázódása és egységessége az akciónkért folytatott pénzgyűjtéseknél is megnyilvánult.¹

Masaryk nem ért rá sokat időzni a ránézve jelentéktelenebb városokban. Célja felé kellett iparkodnia.

A cél Wilson elnök „megdolgozása” volt...

Hallgassuk meg ismét magát, Masarykot.

„Május 9-én érkeztem Washingtonba. Azonnal elkezdtem munkámat: interjúkat adtam és szoros kapcsolatot teremtettem Mr. Charles R. Cranehez, akivel legutoljára Kievben találkoztam.

¹ T. G. Masaryk: The Making Of A State London, 1924. 64. fejezet.

Mr. Crane-nel 1901 óta kellemes összekötésben állottam. Akkoriban egy szláv alapítványt létesített a chicagói egyetemen, ahol 1902-ben előadásaimat tartottam. Munkásságát azóta csendben, de annál intenzívebben a szláv ügynek szentelte. Egyidejűleg az amerikai nagyiparban viselt állása folytán hazája politikai életében is élénk részt vett.

Erősen reméltem, hogy Amerikában s főleg Wilson elnöknel szerencsém lesz.

Amerikával személyileg és családirag szoros kapcsolatban állottam. 1878 óta többször felkerestem az országot. Tudományos és politikai pályám kezdete óta élénken érdekelt az amerikai demokrácia és az amerikai kultúra fejlődése.¹

Arra törekedtem, hogy az ország politikai helyzetét minél előbb megismerhessem. Ebben Mr. Crane volt kiváló segítőársam, aki úgyszólván minden engem érdeklő embert ismert s főleg Wilson elnökkel volt jó viszonyban.

Fia, Mr. Richard Crane — aki később legelső amerikai követünk lett — Mr. Lansing külügyi államtitkárnak volt a titkára.

Propagandamunkám során szükségessé vált az Egyesült Államok főbb városainak meglátogatása és régi ismeretségeim felújítása. Főcélom volt a közvélemény megnyerése — és ez sikerült is.

A nagyobb és befolyásosabb napilapokban, folyóiratokban és revükben csakhamar cikkeket és interjúkat tettem közzé. Sok különböző

¹ Masaryk G. T.: Világforradalom, 65. fejezet.

felfogású kiváló publicistával kerültem összeköttetésbe.

Különböző egyesületet és klubot látogattam meg. Washingtonban a publicistákon kívül a két főpártnak s a többi irányzatnak képviselőivel is érintkezésbe léptem.

A képviselőkön kívül a kormány tagjaival és a különböző minisztériumok főbb hivatalnokai-
val is sikerült közvetlen kapcsolatot teremte-
nem. Lansingon kívül több úrra emlékszem: Mr.
Phillips első helyettes államtitkár, Mr. Polk
államhivatali tanácsos, Mr. Long helyettes ál-
lamtitkár, Mr. Baker hadügyi és Mr. Lane
belügyi titkárokra. *Mr. Crane közvetítésével
House ezredest és Wilson elnököt is megismer-
hettem.*

*Rendkívüli előny volt, hogy megismerked-
hettem azzal az előkészítő bizottsággal, amely
a béketárgyalások és az elnök számára anyagot
és emlékiratokat dolgozott ki. Elnökük Mezes
professzor volt. Honfitársaink közül Kerner
professzor volt munkatársa. A béketárgyalások
céljaira szervezett sajtófőnökségnek is nagy
fontossága volt.*

*Mint mindenütt, Amerikában is erősen támo-
gatott a zsidóság. A Hilsner-ügy is a legjobban
éppen Amerikában „kamatozott“. A newyorki
zsidók már 1907-ben óriási fogadtatásban része-
sítettek. Ezúttal az orthodox irány képviselőivel
és a cionistákkal jöttem össze. Elsősorban emlí-
tem ezek közt Mr. Brandeist, a főtörvényszék
Csehországból származó tagját, aki bizalmas, jó
ismerőse volt Wilson elnöknek.*

A newyorki cionisták vezére M. Mack volt. Sokolovval, a befolyásos cionista vezérrel is megismerkedtem. A zsidók, úgy, mint Európában, Amerikában is nagy befolyást gyakorolnak a sajtóra.

Nagy előnyünk volt, hogy ez a nagyhatalom nem volt ellenfelünk. Így tartózkodóak és pártatlanok voltak azok is, akik politikámmal nem értettek egyet.

Hangsúlyoznom kell, hogy Amerikában a pacifistákat és a kifejezetten németbarát személyiségeket és irányzatokat is kultiváltam. Sok régi ismerősöm volt ebben a táborban. Ez csak annál erősebben sarkalt arra, hogy nemzeti ügyünket védelmezsem velük szemben. Nagy szükség volt erre, mert a rendkívül elterjedt békebarátság itt is akaratlanul a németek ügyét támogatta. Nagyon komoly tényező volt a közvetlen és a közvetett német befolyás — ezt a német születésű vagy német szülőktől származó amerikaiak nagy százaléka magyarázza.

Rövidesen pénzügyi körökkel is összekötést kerestem. Nem annyira a hivatalos pénzügyi körökkel, mint inkább a bankemberekkel. Eljártam például New-Yorkban a Bankers-Clubba.¹

Az eddigi európai aknamunka tehát Amerikára is fokozottabb mértékben kiterjedt.

De térjünk ismét vissza Európába és vessünk egy pillantást a cseh főváros földalatti szervezkedésére is.

¹ Masaryk G. T.: Világforradalom, 67. fejezet.

1918 május 1-én Stepanek dr., aki akkor Samal dr.-ral és Rasinnal, Kvapillal és Scheinerrel a „maffia“-beli munkát vezette, a következő értesítést küldte Benesnek Párizsba:

„Miután ügyel-bajjal sikerült a magunk táborában szilárd politikai vonal betartását keresztülvinni és miután tökéletes testvéri egyetértésbe kerültünk nemcsak a délszláv képviselők klubjával, hanem a délszlávok zágrábi politikai központjával is, most már azon dolgozunk, hogy a monarchia elnyomott nemzeteinek ligáját megalakíthassuk. *Különösen arra törekedünk, hogy a lengyel politikai köröket megnyerjük a közös akció számára.*

Április 24-től 27-ig lengyel küldöttség tartózkodott titokban Prágában. Raiski, Kasprovicz a költő és Tadeusz Grabowszki professzor volt a küldöttségben. Nem mi hívtuk őket, hanem külföldről érkezett utasításokra ők maguk jöttek, hogy közös mozgalomban, esetleg szövetségben állapodjanak meg velünk. *Azonkívül arra kérték bennünket, közvetítsünk a lengyelek és az ukránok között.*

Május 16-án ünnepség lesz a Nemzeti Színházban, amelyen a tekintélyes lengyel és délszláv küldöttség is megjelenik. Fontos bizalmas politikai megbeszéléseket tervezünk és máris megállapodtunk abban, hogy a prágai tanácskozásokat előbb Zágrábban folytatjuk, — ahová a lengyelekkel együtt utazunk —, majd Krakóban, ahová a délszlávokkal megyünk együtt.

Prágába ezenkívül még ukránokat, olaszokat és románokat is meghívtunk.

Mint látható, a római kongresszussal azonos mozgalomról van szó.

Politikánk tehát a külföldivel párhuzamosan halad. Programmunk ugyanaz, mint volt: független csehszlovák állam. Mostani és jövődö szövetségeseinkre való tekintettel azonban *kevesebb súlyt fektetünk a történelmi jogra és inkább a valamennyiünk számára elfogadható „önrendelkezést“ hangoztatjuk.*

Azonkívül Csehország, Lengyelország és Jugoszlávia egységesen védekező és támadó frontját tervezzük Ausztria ellen, azaz olyan államszövetség féléit, amelynek nagy nemzetközi vonzóereje lesz. Ez természetesen csak vázlat. A programról, amelyet a megbízottak elfogadtak, csak szóban mondhatnék többet. Ezért nagyon sürgös, hogy a bűvárhajó-utat illető indítványunkra minél előbb választ kapjunk, mégpedig igenlő választ.

A politikai helyzet tehát nálunk kedvező. Mindenütt áldozatkészség, önbizalom, hatalmas munkaegység...¹

Benes szerint bűvárhajóra vonatkozó kérdésnek ez a magyarázata: „1918 májusában Stepanek két jelentést küldött nekünk, amelyekben azt a tervet vetette fel, hogy *fontos politikai és katonai értesüléseivel a dalmát szigetekről bűvárhajón Olaszországba és onnan hozzánk szeretne jutni.* A terv megvalósításához

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 146. fejezet.

azonban a szövetségeseknek, különösen az olaszoknak olyan intézkedései voltak szükségesek, „amelyeket akkor Olaszországtól nem követelhattünk“.¹

PARIZS JELENTI PRAGANAK...

Benes nyomban válaszolt. 1918 május 10-én az alábbi jelentést küldte híveinek Prágába:

„1. Politikai helyzetünk kitünő. Clemenceau és Czernin összecsapása az Ausztria-Magyarország felé vezető valamennyi hidat felégette Párizsban. Számolni kell azonban azzal, hogy a háború még másfél évig is eltarthat.

Franciaországban és Olaszországban jól állnak ügyeink. Már Angliában is Ausztria ellen foglalnak állást. Franciaországban három hónap múlva 70—80.000 katonánk lesz.

Olasz földön egy hadosztályunk áll a fronton. Stefanik alezredes, aki tárgyalásokat folytat az olasz kormánnyal, tovább szervezi hadseregünket.

Masaryk professzor Olaszországból Amerikába érkezett. Egyideig ott is marad. Most éppen Chicagóban tartózkodik.

2. Legelőnyösebb a helyzetünk Franciaországban. A Nemzeti Tanács pozíciója igen erős. A cseh hadsereg fölött szuverén jogokat gyakorol. A francia kormány elismeri önálló politikai szervnek, ha pedig oroszországi csapataink megjönnek, még nagyobb lesz a hatalma.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 142. fejezet.

A római kongresszus használt helyzetünknek. Megállapodtunk, hogy az osztrák-magyar nemzetek együtt fognak dolgozni és ez a határozat itt mindenütt nagy jelentőséggel bír.

Clemenceau igen határozottan kijelentette, hogy Franciaország a cseheket soha el nem hagyja. Azonkívül nagy dícsérettel nyilatkozott hadseregünkről.

A legutóbbi abbevillei konferencián is tárgyaltak hadseregünkről és elismeréssel adóztak neki.

Ha ti odahaza is tovább folytatjátok a meg nem alkuvó harcot, akkor nincs kétség, hogy győzni fogunk.

3. Készüljetez új sikerekre.

A római kongresszusról való visszatérésünk után Clemenceau és Pichon kereken megígérték, hogy deklarációt bocsátanak ki, amelyben elismerik teljes függetlenségünket. Ugyanígy nyilatkozott Clemenceau a külügyi bizottságban is, amikor Károly császár levelét tárgyalták. Kijelentette, hogy az osztrák-magyar nemzetek önállóságát feltétlenül elismerik majd. Ezen dolgozunk most itt Párizsban teljes gözzel. Biztosak vagyunk abban, hogy eredményre jutunk és rövid időn belül elismernek bennünket. Készüljetez fel a harcra!

4. Rendkívül fontos, hogy odahaza is erre a küzdelemre irányítsátok akciótokat. Ne csak politikailag, más tekintetben is ássátok alá, rontsátok Ausztria-Magyarország helyzetét.

Okvetlenül meg kell ezt tennetek. Itt látniok kell, hogy minden eszközzel dolgozunk föl-

*szabadításunkért. Masaryk két hónapon belül visszajön Európába.*¹

A MÁSODIK MARNEI CSATA.

Már említettük, hogy a németek hadműveletei a francia hadszíntéren elért nagy sikereik ellenére sem tudták a végleges döntést kierőszakolni.

A nyugati arcvonal közepén végrehajtott német hadivállalkozás — az úgynevezett „Szt. Mihály“- és a „Mars“-támadás — tulajdonképpeni célját: Amiens város elfoglalását, nem valósította meg. Pedig a 80 km széles arcvonalon a németek két angol hadsereget vertek tönkre.

Az alig tíznapos küzdelemben több mint 40 angol hadosztály teljesen szétmorzsolódott. A németek hat álló napig nyomultak előre. Némely helyen 60 km mélyre is benyomták a szövetségesek arcvonalát, melyet az angol és francia haderő érintkezési pontján sikerült áttörniök. Az áttörés helyén széles ür támadt, amelyen keresztül az egész frontszakasz felgöngyölítésének veszélye fenyegette a szövetségeseket. De erre már nem került sor.

Az utolsó percben harcban vetett francia tartalék seregtestek, emberfeletti erőfeszítés és borzalmas véráldozatok árán a németek előnyomulását április elején megállították.

Az angolok 9000 tisztet és közel 200.000 közembert vesztek.

A szövetségeseknek, alighogy lélegzethez jutottak, máris egy második csapást kellett kivédeniök északi arcvonalukon.

¹ Dr. Benes Edvárd: *Nemzetek Forradalma*, II. kötet, 142. fejezet.

Április 9-én ugyanis megindult a nagy flandriai offenzíva.

A németek öldöklő küzdelemben elfoglalták az angol állásokat. Az úgynevezett „Georgette-támadásuk” azonban — a Kemmel-hegy megszállása után — éppúgy elakadt, mint az arcvonaltól közepén imént vázolt amiensi csata.

A német legfelsőbb hadvezetőség ekkor elhatározta, hogy taktikát változtat és délnyugat felé, Párizs irányában: az Aisne—Oise—Marne folyók által alkotott háromszögben kísérli meg a nyugati arcvonaltól áttörését.

A németek döntő vállalkozásukat május 27-től június 13-ig hajtották végre.

Ez volt a második Marne-menti csata.

Az előző harcokban erősen megviselt ellenséges hadosztályok ellen nagy lendülettel megindított „Blücher-támadás” meglepően nagy sikert eredményezett.

A trónörökös által vezetett VII. és I. hadsereg a Marne-menti Château Thierryig és Dormansig nyomult előre.

1918 nyarán tehát — négy évvel a világháború kitörése után — megtörtént az a példátlan eset, hogy az egész világ ellen harcoló német hadosztályok másodszor is elérték a Marne folyót.

60 kilométer szélességben áttörték a francia frontot, 50 kilométer mélyen benyomták az ellenfél csatavonalát és 75 kilométernyire megközelítették Párizst.

Messzehordó ágyúik és repülőrajaik napokon át bombázták a francia fővárost, ahol az idegesség tetőfokára hágott.

Hindenburg és Ludendorff a második marnei csata meglepő eredményeit főleg annak köszönhette,

hogy a nagyvezérkarnak sikerült a vállalkozást titokban előkészítenie és meglepetésszerűen végrehajtania.

Az antant táborában a németek sikere természetesen nagy riadalmat okozott. A szövetségesek hadvezetősége attól tartott, hogy további hasonlóan erős támadások következnek, amelyek majd Párizs megszállását eredményezik.

A francia fővárosban Clemenceau erélyére volt szükség a rend fenntartásához. Foch állása majdnem megingott. A szövetséges kormányok pedig lázasan sürgették az amerikai segítséget. Bátran mondhatjuk: ezek a kritikus napok Franciaország számára végzeteseknek tűnhettek.

De a németek utánpótlása a nehéz terepviszonyok miatt csak lassan haladt előre s így seregtesteik nem folytathatták előnyomulásukat a megkezdett lendülettel. Járványos betegség is elterjedt soraikban.

Időközben megérkezett az Egyesült Államok segítsége. *Az amerikaiak tizezres tömegekben vetették a harcba katonáikat és hihetetlen tömegű hadianyagot szállítottak.*

A szövetséges hadak ellentámadásba mentek át. Ezekben a harcokban — miként egykor Verdunnél Nivellette — Mangin tábornok tűnt ki különleges erélyével. A franciák a kifáradt németek ellen az egész arcvonalon rengeteg ellentámadást hajtottak végre.

Mialatt a francia csapatok szüntelenül nyugtalanították a védelemre csak hiányosan felkészült németeket, Foch tábornok az angolok és amerikaiak segítségével előkészítette a nagyarányú francia ellenoffenzívát. A németek is újabb támadásra készültek Párizs ellen, amelyet július 15-e körül akartak végrehajtani. Új marnei csata kezdődött, amelyben Foch

ügyes taktikával azon fáradozott, hogy a már amúgy is kifáradt német csapatokat a végsőkéig kimerítse.

1918 július 15-e és 18-a között megakadályozta előnyomulásukat és friss erővel azonnal ellentámadásba ment át. A németeket a bekerítés veszedelme fenyegette.

Ebben a második marnei csatában Amerika segítsége már úgy hadiszerben, mint emberanyagban érezhetővé vált.

A szövetségesek határozott fölénybe kerültek, amelyet jól és gyorsan ki is használtak. A németek egyre több embert és hadianyagot vesztek. Utőképességük aláhanyatlott. Érezték, hogy ebben a küzdelemben alulmaradnak. Egész támadási frontjukon tehát megkezdték a visszavonulást.

Július végén már többszáz francia helységet ürítettek ki a német csapatok.

Párizs Foch tábornagyot ünnepelte, aki Franciaország marsallja lett és azt hirdette, hogy „a szövetséges hadseregek fordulóponthoz érkeztek: feltartóztathatatlanul győzni fognak...”

A PIAVEI KATASZTRÓFA.

Az olasz hadszíntéren, az Isonzó hosszában és a tiroli határ magas hegységeiben az osztrák-magyar csapatok rengeteget nélkülöztek. Valóságos éhínség következett be. Húst alig láttak, a kenyeret is soványan mérték számukra. Hadianyag dolgában nemkevesebbé rosszul álltak. Az olaszok technikai felszerelése messze felülmúlta a monarchia hadikészleteit.

Itt volt tehát az ideje, hogy az osztrák-magyar hadvezetőség a mind súlyosabbá váló állóharcon

változtasson és a május hó végére tervezett támadó hadjárat előkészületeit megkezdje. A hadműveletnek az volt a célja, hogy az olasz haderőt tönkrevérje. Ehhez azonban hiányzott a parancsnoklás egysége.

A vezénylő tábornokok között ugyanis a fő-támadás irányát illetőleg nézeteltérések támadtak. Mászt akart Conrad tábornagy, ismét mászt Boroevics és Krauss Alfréd tábornok. A vitában végül Conrad kerekedett felül. A monarchia hadvezetősége elhatározta tehát, hogy a fő-támadást a Hétközség fensíkjáról intézi. A cél az volt, hogy kettős áttöréssel: Bassano Treviso közé szorítják össze a szembenálló olasz-angol-francia seregtesteket.

A támadó osztrák-magyar haderővel szemben azonban az olaszok úgy emberanyag, mint hadfelszerelés tekintetében fölényben voltak.

A Brentától a Piaveig támadó erők — az elégtelen tüzérségi lőszer miatt — az ellenséges tüzérséget nem tudták kellőképen lekötöni. Ennek az volt a következménye, hogy az eleinte tért nyert osztrák-magyar seregtestek kénytelenek voltak, az olasz ágyúk oldalozó tüzének és a nagyszámú olasz gyalogság ellentámadásának engedve, megfordulni. Azáltal, hogy az osztrák-magyar csapatok visszaözönlöttek eredeti állásaikba, a támadó hadjárat már az első napon kudarcra végződött.

A Piave hosszában támadó VI. és Isonzó-hadsereg részei igen nagy küszködés után átjutottak ugyan a folyón, de az ellenség tökéletes meglepése nem sikerült. Ennek okát egyrészt a csekélyszámú és rossz tüzérségi lőszerben, másrészt a nemzetiségi csapatok árulásában kell keresnünk.

A támadás megismétléséről, a csapatok lelki és testi kimerültsége, a tartalékok és a lőszer hiánya miatt, nem lehetett többé szó.

A monarchia hadereje az olasz hadszíntéren szétforgácsolódott.

Az osztrák-magyar csapatok az olaszok ellentámadásaival szemben, csodálatraméltó hősiességgel tartották magukat, de a fentemlített okok miatt kénytelenek voltak június 20-án a Piave északi partjára visszavonulni. Fokozta a bajt, hogy két nappal a visszavonulást megelőzőleg a Piave rettenetesen megáradt és olyan akadállyá fejlődött, amely lehetlenné tette a hegyekben hősiesen kitartó csapatoknak tartalékokkal, lőszerrel és eleséggel való ellátását. A folyó rohanó áradata minden hidat elsöpört s így az átkelés, illetve utánpótlás úgyszólván keresztülvihetetlen volt. A monarchia tűz és víz közé szorult csapatai a legszörnyűbb pusztulás áldozatai lettek.

* * *

A német haderőnek a nyugati hadszíntéren, az osztrák-magyar csapatoknak pedig az olasz harctéren történő általános visszavonulása kitűnő alkalmat szolgáltatott a szövetségeseinek egy új veszedelmes harci eszköz alkalmazására. Az antant ugyanis — fegyveres erején kívül — ekkor folyamodott a bomlasztó propaganda hathatós eszközéhez.

A marnei csata sikertelensége és a piavei katasztrófa idején az úgynevezett „papír-, illetve röp-cédulaháború“ már éreztette romboló hatását.

Ezt az újfajta harci eszközt a Londonban megalkult propagandabizottság vezette be a hadszíntereken és az arcvonalak mögött egyaránt.

A LONDONI „CREWE HOUSE“-BAN MEGALAKUL A SZÖVETSÉGESEK KÖZÖS PROPAGANDAMINISZTÉRIUMA.

Benes dr. addig fáradozott az Osztrák-Magyar Monarchia felborításának keresztülvitelén, amíg végül is sikerült tervének szükségességéről az összes szövetséges hatalmak kormányait meggyőznie.

Először Benes agyában született meg az a gondolat, hogy a szövetséges hatalmak szervezzék meg központilag propagandaszolgálatukat. Nem nyugodott addig, amíg angol barátai: Wickham Steed és Seton Watson útján ezt a célját is meg nem valósította.

Wickham Steednek sikerült Northcliffe lordot az egységes propagandaszolgálat megszervezése számára megnyerni.

Lord Northcliffe az angol hadügy- és külügy-minisztérium segítségével megalakította a szövetséges hatalmak propagandaminisztériumát, amely: Marquis of Crewe házában rendezte be irodáit.

A „Crewe House“ tehát Benes kezdeményezésére alakult meg és főcélja az Osztrák-Magyar Monarchia szétzüllesztése, valamint a német és bolgár arcvonalak felbomlasztása volt.

A „Crewe House“ központi bizottsága a következő személyiségekből állott: elnöke Lord Northcliffe, tagjai pedig: Gróf Denbigh ezredes, Robert Donald, a „Daily Chronicle“ akkori szerkesztője, Sir Roderick Jones — a Reuter Iroda akkori vezérigazgatója —, Sir Sidney Low, Sir Charles Nicholson — az akkori parlament tagja —, Sir James O'Grady, Wickham Steed — a Times akkori politikai rovatvezetője —, Dr. Seton Watson — újságíró és történész —, valamint H. G. Wells — az író — voltak.

Az elnökség a szakembereket három albizottságra osztotta. Külön német, osztrák-magyar és bolgár szakosztály alakult. Mindegyik a saját hatáskörében szerkesztette meg propagandaanyagát, amelyet azután külön e célra szerkesztett léggömbök segítségével — repülőgépek útján — juttattak el részben az ellenséges arcvonalakra, részben pedig a hadtápterületekre.

A „Crewe House“ különféle kiáltványokat, és térképekkel, fényképekkel, rajzokkal és grafikonokkal ellátott propagandafüzeteket szerkesztett. Ezek részben a monarchia nemzetiségeinek függetlenségéről, részben pedig a szövetségesek katonai fölényéről szóltak ügyes formában. Ismét más csoportba tartóztak azok a röpcédulák, melyek az arcvonalakon harcoló katonaságot azzal lázították, hogy az otthoni állapotokról sötét képet festettek, — éhínség, járványok, stb.

Hatásosnak bizonyult a „papírháborún“ kívül az egymással szembenálló csapatoknál a lövészárkokban alkalmazott gramofonpropaganda is. (A rádió akkor még nem örvendett általános elterjedtségnek.)

AMERIKA ELDÖNTI A HABORÚ SORSAT.

Az 1918-i nagy nyári fordulat alkalmával a franciáknak Château-Thierry-nél kezdett ellentámadásában már megjelentek a várva-várt amerikai seregtestek, amelyek azután mind nagyobb arányokban szállottak harcba.

Az Egyesült Államok aránylag rövid idő alatt két hadsereget bocsátottak a szövetségesek rendelkezésére, Pershing tábornok vezénylete alatt. Még Olaszországban is amerikai erők vonultak fel. Ezeknek

nemcsak számbeli felsőbbbsége jelentett nagy segítséget. Felbecsülhetetlen előnyt jelentett a szövetségesek számára az a körülmény is, hogy az amerikai katonák nyugodt és pihent idegzettel léptek a harcba.

Az amerikai legénységet frissesség, hidegvér, a veszélyes helyzetekben pedig nemtörődomség és óriási fizikai felsőbbbség jellemezte.

De a friss és rugékony emberanyagon kívül Amerika hatalmas méretű gabona- és élelmiszer-, valamint hadiszer-szállítmányai is nagyban hozzájárultak a szövetségesek győzelméhez.

Amerika gondoskodott arról, hogy necsak saját katonáinak felszerelése, ellátása és gyógykezelése legyen elsőrangú. Jó üzletnek tekintette a francia és angol hadsereg felszerelési és élelmezési utánpótlását is. Körülbelül nyolc millió tonna anyagot szállított át Európába.

Két millió főt számláló hadserege jött át a tengeren. Számítsuk hozzá ehhez a felmérhetetlen segítséghez az Egyesült Államok gabona-, hús-, gyümölcs-, kávé-, kakaó-, tea-, cukorszállítmányait, valamint a nyersolaj, benzin, gyapot, réz és hadianyag utánpótlásait és akkor hozzávetőleges képet alkothatunk magunknak arról a meddő küzdelemről, amelyet — 1918 második felében — a fizikailag és lelkileg agyongyötört központi hatalmak, minden hősiességük és emberfölötti kitartásuk ellenére, hiábavalóan folytattak.

AZ ANGOL KORMÁNY MEGNYERÉSÉRE IRÁNYULÓ CSEH KÍSÉRLETEK.

Benes, ismerve az angolok óvatosságát az osztrák-magyar kérdésben, egyelőre beírta annyival, hogy

az angol kormány ne szálljon szembe a cseh Nemzeti Tanács elismerésének ügyében a többi szövetséges politikájával. De eleinte a legszerényebb tapogatódzások is nehezen mentek.

A csehek kísérletei Lloyd George ellenállása miatt sokáig eredménytelenek maradtak.

Benes két jó barátja: Wickham Steed és Seton Watson azonban résen voltak...

Szívós kitartással egyengették az utat a csehek Lord Balfour külügyminiszternél és Lord Robert Cecil blokádügyi miniszternél, aki egyben Balfour helyettese is volt.

Ez a két angol államférfi képviselte a kormányban Lloyd George miniszterelnökkel szemben a csehbarát irányzatot.

Benes gyakran átutazgatott Londonba, ahol Wickham Steed és Seton Watson segítségével odáig jutott, hogy úgy Balfour, mint Lord Robert Cecil mind jobban és jobban hajlott a csehek függetlenségének elismerése felé. Nagyban hozzájárult a konzervatív angolok nehézkességének megtöréséhez a Lord Northcliffe által megszervezett új propaganda-szolgálat, amely a központi hatalmak arcvonalmögötti bomlasztását tűzte ki céljául.

Az angolok megnyerése is jó úton haladt tehát...

Benes, angliai tárgyalásairól a következőképen számol be:

„Lord Robert Cecil, a vele folytatott 1918 május 17-i második beszélgetésem alkalmával még világosabban nyilatkozott és kifejtette, hogy ő is, éppúgy, mint Balfour: a csehszlovák, jugoszláv és általában az osztrák-magyar kérdésben, határozott álláspontra jutott.

Londoni tartózkodásom alatt érintkezésbe léptem Lord Millner hadügyminiszterrel is. Azzal fordultam a hadügyminisztériumhoz, osszának be hozzánk, hadseregünkhöz és a Nemzeti Tanácshoz angol katonai attasét, esetleg katonai missziót. Azonkívül kértem, bocsássák el a csehszlovák katonákat az angol és a kanadai hadsereg kötelékéből, hogy átléphessenek franciaországi hadseregünkbe. Az eredmény fölötté kedvező volt. Minden kívánságom teljesült, ahogy Balfour, Lord Robert Cecil és Lord Millner megígérték.

Lord Robert Cecil néhány nappal látogatásom után, május 22-én — egy ünnepségen, amelyet Olaszország hadbaszállásának évfordulója alkalmából rendeztek — a külügyminiszter nevében beszédet mondott.

Kijelentette, hogy a szövetséges politika célja valamennyi elnyomott nemzet felszabadítása Ausztria-Magyarország zsarnoksága alól.

Nyilatkozatában nyoma volt a mi beszélgetéseinknek is, amennyiben örömét fejezte ki a fölött, mily eredményeket értek el a „vitéz csehszlovákok“ Olaszországban és Franciaországban. A londoni külügyminisztérium — Balfour és Cecil ígérete alapján — Párizsba, a cseh Nemzeti Tanácshoz átíratot intézett, amelyben velünk szemben követett politikáját vázolta.

A hadügyminiszter is teljesítette ígéretét: hadseregünkhöz külön katonai missziót nevezett ki, amelyet Spears tábornoknak, a párizsi katonai misszió fejének rendelt alá.

Az angol külügyminisztérium ezen átíratát a párizsi nagykövetségen előbb megmutatták nekem, megfelel-e.

Balfour néhány, általam kért csekély változtatással, 1918 június 3-án — céljainknak és politikánknak Anglia részéről történt első elismerése gyanánt — hivatalosan át is küldötte hozzánk Párizsba.¹

CSEH ZASZLÓSZENTELES FRANCIA HIVATALOS
SEGÉDLETTEL ...

Benes szilárdan kitartott a mellett, hogy a csehek Franciaország részéről való elismertetésének előkészületei tovább folyjanak. Oly megmozdulásra volt szükség, amelyről a külföld is tudomást szerezzen. Ilyen alkalom kínálkozott a cseh 21. gyalogezred harctérre küldésekor. Benes tehát a külügyminiszterhez fordult.

Pichon és Berthelot — Clemenceau ígéretéhez híven — kedvezően fogadták kérését. Csak azt kívánták, intézzen hivatalos beadványt a külügyminisztériumhoz.

Benes beadványa így szólt:

„1918 május 28.

Miniszter Úr,

nagy örömömre szolgál értesíteni önt, hogy a miniszterelnök és hadügyminiszter úr a 21. csehszlovák gyalogezredet rövidesen a frontra küldeni készül. Úgy határoztunk, hogy ez június 15-e körül történjék. A csehszlovák Nemzeti Tanács ebből az alkalomból, talán június 8-án, ünnepség keretében akarja átadni az ezrednek zászlaját, amelyet Párizs városa ajándékozott a csehszlovák hadseregnek.

A Nemzeti Tanács ezt az alkalmat politikai tüntetés szempontjából is kitünőnek tartja.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 153. fej.

A csehországi események igen nagy fontossággal bírnak és ezért nemzetünkre ezzel is lelkesítően akarunk hatni. Olaszország hadbaszállásának évfordulóján Rómában ugyanilyen ünnepséget rendeztek és Orlando miniszterelnök úr azon nagy politikai jelentőségű beszédet mondott. Néhány nappal ezelőtt Lord Cecil is az angol kormány rokonszenvét nyilvánította ügyünk iránt.

Franciaország volt az első, amely megértette törekvéseinket és jóformán mindent megtett érdekünkben.

Franciaországra akarjuk mindenkor bizni sorsunkat.

A Nemzeti Tanács végtelenül boldog lesz, ha a francia kormány módot talál rá és a frontra induló csehszlovák csapatok zászlószentelése alkalmából, politikai tüntetés kapcsán juttatja kifejezésre, mit érez Csehszlovákia irányában.

A Nemzeti Tanács a jelen pillanatot tartja a legalkalmasabbnak a csehszlovákok antantországokbeli hadseregmozgalma szempontjából egy világos és határozott nyilatkozat megtételére.

Ha Excellenciád javaslatommal egyetért, igen hálásan venném Miniszter Úr engedélyét, hogy személyesen beszélhessek róla és a Nemzeti Tanács véleményét részletesen előadhasam.

Fogadja Miniszter Úr köszönetemet és nagyrabecsülésem kifejezését

A csehszlovák Nemzeti Tanács nevében:

Benes Edvárd dr. főtitkár.

„A kihallgatás június 5-én délután folyt le.

A politikai tüntetés eszméjét a hadügyminiszteriumban vetették fel előttem.

Franciaország 21. számú ezredünk frontraindulásakor emelje föl ünnepélyes szavát a csehszlovák ügy érdekében.

A mellettünk való tüntetés napját június 15-re tűzték ki.

— A római kongresszus óta sem én, sem pedig párizsi és londoni barátaink, nem tévesztettük szem elől a szövetségesek közös nyilatkozatának ügyét, amelyet az elnyomott nemzetek érdekében kellett volna tenniük.

Trockij parancsa, amellyel csapataink lefegyverzését rendelte el, szintén közrejátszott abban, hogy Párizs annál nagyobb figyelemmel fordult ügyünk felé.¹

A SZÖVETSÉGESEK VERSAILLESI KONFERENCIAJA BENES KIVÁNSAGAIT NEM ELÉGÍTI KI...

Ez a konferencia — 1918 június 1-én — programszerűen foglalkozott az osztrák-magyar és a lengyel kérdéssel, majd a következőkép nyilatkozott:

„Az egységes és független lengyel államnak a megteremtése — szabad kiúttal a tengerhez — Európában az igazságos, a tartós béke és a jog uralmának egyik föltétele.

A szövetséges kormányok elégtétellel vették tudomásul az Egyesült Államok külügyi államtitkárának nyilatkozatát és csatlakozni kí-

¹ Dr. Benes Edvárd: *Nemzetek Forradalma*, II. kötet, 154. fej.

vánnak felfogásához azáltal, hogy élénk rokonszenvüknek adnak kifejezést a csehszlovák és a jugoszláv nép nemzeti törekvéseivel szemben.“¹

„Ez a nyilatkozat általános csalódást okozott — mondja Benes felháborodottan. — Nagyon is mérsékelt volt.

A római kongresszus résztvevői ugyanis eredetileg azt tervezték, hogy valamennyi elnyomott nemzetre egyformán érvényes, közös nyilatkozatra bírják rá a szövetségeseket... Ennek a nyilatkozatnak Ausztria-Magyarország halálos ítéletét kellett volna kimondania. A monarchia politikai és erkölcsi bomlásának megindítása ettől függött.

Hittük, hogy a versaillesi konferencián ez az irány kerekedik fölül. Franciaország erre nekünk ígéretet tett és munkálkodott is a terv végrehajtásán.

A versaillesi konferencia közös nyilatkozata azonban nagyon mérsékelt volt. *Hosszú vita után kompromisszum gyanánt fogadták el, állítólag azért, mert az olasz bizottság nem akart messzemenő deklarációba belemenni.*

Nekünk, csehszlovákoknak a nyilatkozat kevesebbet hozott, mint Balfour átirata.“²

Ennek a versaillesi konferenciának a határozatait, mindazok a Benes által felajzott monarchiaellenes körök, amelyek a „római kongresszus“ után már-már azt hitték, hogy elérték céljukat: elégedetlenül fogadták.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 154 fejt.

² Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 154. fejt.

A versaillesi konferencia „mérsékelt“ nyilatkozata Olaszország jugoszlávellenes magatartásának hatását bizonyította.

Jugoszláv körökben e miatt nagy volt az izgalom.

A versaillesi „gyenge eredmény“ ugyanis nyilvánvalóvá tette, hogy Olaszország ellenszegült a jugoszlávok érdekében teendő elkötelező nyilatkozatnak és így a csehszlovákok mellett sem tett határozottabb hangú nyilatkozatot.

Ez a hangulat és magyarázat a nyilvánosság előtt, nevezetesen a sajtóban is kifejezésre jutott.

„A mi véleményünknek és csalódásunknak még a versaillesi konferencia idején hangot adtam egy beszélgetésben, amelyet Bonin Longare párizsi olasz nagykövettel folytattam“ —, írja Benes.

„Rámutattam arra, hogy a történetek visszavetik ügyünket a szövetséges kormányoknál és a nemzetközi közvéleményben.

Válaszképen Orlando miniszterelnök július 4-én meghívott kihallgatásra, a párizsi nagykövetség palotájába.

A beszélgetésben résztvett Sonnino külügyminiszter és Bonin Longare párizsi olasz nagykövet is.“

„Orlando és Sonnino kifejtették előttem a következőket:

a) Eddig azért elleneztek a szövetségesek minden együttes nyilatkozatát, mert az olasz-jugoszláv ellentétet még nem tisztázták.

b) Nincs kifogásuk az ellen, hogy valame-lyik szövetséges állam határozottan állást foglaljon a csehszlovák kérdésben. Olaszország számára azonban fönntartják az önálló cselekvés jogát.

A versaillesi konferencián csupán azért nem tettek határozottabb hangú nyilatkozatot a csehszlovákok érdekében, mert különben egy hasonló nyilatkozatnak a jugoszlávok mellett is el kellett volna hangzania. Ez esetben a két nemzet közt nem lehetne különbséget tenni. Viszont a jugoszláv kérdés még nem érett meg annyira, hogy a szövetségesek határozottabb hangú nyilatkozatra méltassák.

c) Olaszország nem hajlandó a jugoszláv kérdésnek elébevágni azzal, hogy nyilatkozatot tesz a csehszlovákok érdekében.

Ebben a kérdésben tehát Olaszország nem hagyja magát más hatalom vontatókötelére fűzni. A körülményekhez képest fog dönteni, a szerint, mit kívánnak majd meg saját nemzeti érdekei és szükségletei.¹

Kemény és határozott válasz volt. Kellemetlenül érinthette a minden oldalról „elkényeztetett“ Benest. Attól tartott, hogy a szövetségesek 1918 június 1-i versaillesi konferenciája megnehezíti majd az önálló „Csehszlovákia“ megalakulását. Ebben az esetben a csehek egész eddigi fáradozása hiábavalónak bizonyult volna. Benes egy ilyen balsikernek még a gondolatától is irtózott és azonnal munkához látott. Mindjárt láthatjuk, milyen eszközökkel.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 156. fejt.

„Minthogy a szövetségeseknek — írja Benes a „Nemzetek Forradalma“ II. kötetének 157. fejezetében — az elnyomott nemzetek ügyében tett közös nyilatkozata csalódást hozott számunkra, *elhatároztam, hogy külön elismertetésünkre fogok törekedni.*

A Nemzeti Tanács titkárságában serényen készültünk 21. gyalogezredünk zászlóavató ünnepségére.

Hálásan fogadtam ezt a tervet, amelyet a lengyel hadsereget illetően már megvalósítottak. Az volt azonban az érzésem, hogy a versaillesi konferencia eseményei után ez már nem elégíthet ki bennünket.

Nem értem be ezzel a propaganda-szempontról kétségtől fontos tüntetéssel.

Olyan politikai és diplomáciai aktusra törekedtem: amellyel a felelős kormány végleg és kötelezően elismeri nemzeti függetlenségünket és állami önállóságunkat.

Azt szorgalmaztam, hogy a köztársaság elnökének beszédén kívül még a francia kormány is tegyen ünnepélyes nyilatkozatot, mégpedig diplomáciai aktus formájában.“

BENES ELŐIRJA, MIT TARTALMAZZON A FRANCIA NYILATKOZAT.

„A francia nyilatkozat tartalmáról hosszú tanácskozások folytak a külügyminisztériumban De Margerievel, a politikai osztály akkori

főnökével, Berthelot-val, a minisztérium későbbi főtitkárával, Laroche követtel és Degrand titkárral — akik mindannyian egész párizsi munkánk idején odaadó, buzgó és befolyásos barátainknak bizonyultak. — Aztán írásban fordultam Pichon külügyminiszterhez és levelémhez mellékeltem a nyilatkozat vázlatát:

„Párizs, 1918 június 5.

Miniszter Úr,

Van szerencsém a nyilatkozat szövegtervezetét mellékelten beküldeni.

Mozgalmunk rövid történelmi összefoglalását az a dosszié tartalmazza, amelyet önnek átadtam és amelyről ma délután volt szerencsém önnel beszélni.

Ha azt akarjuk, hogy a nyilatkozat nálunk, Csehországban hatást keltsen, akkor rendkívül fontos, hogy a következőket tartalmazza:

1. *Világosan és határozottan ki kell mondani, hogy a csehszlovákok évszázadok során át függetlenek voltak. Függetlenségüktől a Habsburgok és a németek erőszakkal fosztották meg őket. Franciaország elismeri eme történelmi jogait.*

2. *Kiemelendő, hogy nemzetünk milyen ellentállást tanúsított a háború folyamán s hogy katonáink nem voltak hajlandók Ausztria-Magyarországért harcolni.*

3. *Megemlítendők képviselőink január 6-i, április 13-i és május 16-i nyilatkozatai, amelyekben mindig ünnepélyesen kifejezték integrális programjukat.*

4. Megemlítendő, hogy a szlovákok egyesülni akarnak a csehekkel a csehszlovák államban, amely négy történelmi országból: Csehországból, Morvaországból, Osztrák-Sziléziából és Szlovenszkóból fog állani.

5. Célszerű volna azonkívül külföldi politikai szervezetünkről, a cseh és szlovák országrészek Nemzeti Tanácsáról és a szövetségesek oldalán küzdő hadseregünkről is szólni.

6. Üdvös volna — főleg az osztrák-lengyelekre való tekintettel — kijelenteni: Franciaország meg van győződve róla, hogy köztünk és a lengyelek közt éppolyan szoros viszony fog kialakulni, mint amilyen köztünk és a jugoszlávok között már is fennáll.

7. A legfontosabb pedig a nyilatkozatnak megfelelő formába öntése. Feltétlenül azt a benyomást kell Ausztriában kelteni, hogy új állam keletkezett és már működik is. Ezzel a nyilatkozat tényleges és komoly jelleget öltene.

Eljön az idő, amikor nálunk odahaza forradalom tör ki. Mindig az volt a tervünk, úgy készülni fel erre a pillanatra, hogy Nemzeti Tanácsunkat idekint az otthoni ideiglenes kormány delegációjának vagy részének tekintsék. Ily módon az otthoni eseményekre döntő befolyást gyakorolhatunk, annál is inkább, mert itt rendelkezésünkre fog állani nemzeti hadseregünk.

Voltam oly bátor, Miniszter Úr, ezekkel az útmutatásokkal szolgálni Önnek és kérem, rendelkezék velem, ha még bármilyen felvilágosításra szüksége volna.

Fogadja Miniszter Úr, tiszteletteljes és odaadó érzéseim kifejezését.

A cseh és szlovák országok Nemzeti Tanácsa nevében:

Benes Edvárd dr. főtitkár.¹

E követelések hordereje első pillantásra szembeötlő.

A ZASZLÓAVATÓ ÜNNEPSÉGRE MEGÉRKEZIK
A — BENES ALTAL ELŐIRT — FRANCIA KORMÁNY-
NYILATKOZAT.

„Az ünnepséget június 30-án a fronton rendezték, az elzászi Darney közelében. Elutazásom előtti napon kaptam meg Pichon külügyminiszter levelét, benne az emlékezetes nyilatkozattal:

„1918 június 20.

Főtitkár Úr,

amidőn a 21. lövészezred — az önálló csehszlovák hadsereg ezen első franciaországi csapategysége — zászlaja átvétele után elindult táborából, hogy francia bajtársai oldalán egy frontszakaszt szálljon meg, a köztársaság kormánya az Önök törekvéseinek és a szövetségesek ügyéért kifejtett buzgóságuk elismeréseként méltányosnak és szükségesnek tartja az alábbiakat kinyilatkoztatni:

A francia köztársaság, nemzetük függetlenségi jogait és a csehszlovák Nemzeti Tanácsot, a nemzet minden érdekét képviselő legfőbb szerv gyanánt — jövőendő csehszlovák kormányuk

¹ Dr. Benes Edvárd: *Nemzetek Forradalma*, II. kötet, 157. fejezet.

első alkotóelemeként — nyilvánosan és hivatalosan elismeri.

Évszázadok során át élvezte a csehszlovák nemzet az önállóság összehasonlíthatatlanul nagy áldásait és csak a Habsburgok erőszaka fosztotta meg tőle, a német fejedelmek segítségével.

De a nemzetek történelmi joga elévülhetetlen: ezért a jogért küzd most szövetségesei oldalán a megtámadott Franciaország is.

A csehszlovákok ügyét különösen a szíven viseli...

Franciaország nem felejtí el, az 1870 december 8-i prágai tüntetést.

Még kevésbé felejtheti el a cseh lakosság ellenállását e háborúban és azt a tényt, hogy katonáik nem voltak hajlandók Ausztria-Magyarország ügyéért harcolni.

Olyan hősiesség ez, amelyet a hazafiak ezreinek vére szentelt meg.

Franciaország meghallotta a cseh képviselők január 6-i, április 13-i és május 16-i tüntető fölhívását.

A köztársaság kormánya tiszteli a nemzetek jogát. Vallja az elnyomott népek felszabadulásának elvét: a csehszlovák nemzet követeléseit tehát igazságosnak és jogosnak tartja.

Minden erejével azon lesz, hogy a csehszlovákok függetlenségi törekvéseit — az osztrák-magyar iga alól felszabadított országaik történelmi határainak teljességében — az adott pillanatban megvalósítsa.

Örömmre szolgál, Főtítkár Úr, hogy ezt a nyilatkozatot közölhetem önnel. Az ön érzései

honfitársai érzelmeit tükrözik és számomra hazája boldog jövőjének zálogát jelentik.

A köztársaság kormánya nevében ama forró és őszinte kívánságomnak adok kifejezést, vajha a csehszlovák állam valamennyi szövetséges támogatásával és szoros közösségben Lengyelországgal és a jugoszláv állammal: áttörhetetlen gátat alkotna a német támadásokkal szemben és az igazság és jog alapján fölépült új Európában a béke támasza lenne. Fogadja, Főtitkár Úr, mély nagyrabecsülésem kifejezését.

S. Pichon

Franciaország külügyminisztere.¹

Franciország tehát szóról-szóra és betüröl-betüre magáévá tette fenti hivatalos nyilatkozatában mindazt, amit Benes előírt számára.

* * *

Masaryk G. Tamás — amikor Washingtonban megkapta ennek az okiratnak szövegét —, a következő távirattal mondott Pichonnak köszönetet:

„Miniszter Úr,

Sietek megkérni Önt, fejezze ki a köztársaság elnökének szivből jövő hálánkat nemes állásfoglalásáért, amellyel Nemzeti Tanácsunkat a jövő csehszlovák állam kormányának képviselote gyanánt elismerte.

Hasonló köszönetünket fejezzük ki Excellenciádnak is.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma II. kötet 157. fej.

Franciaország ezzel elsőül ismeri el a csehszlovák állam fontosságát Kelet-Európa és általában Európa újjászervezésének szempontjából.

Franciország elsőül ígért segítséget népünknek és ígéretét beváltotta azon a konferencián, amelyen a Wilson elnökhöz intézett jegyzékében a háborús célokat megszabták.

És most ismét Franciaország az első állam, amely nemzetünk függetlenségi jogát ünnepélyesen kinyilatkoztatja.

Ez a világosan megszövegezett kiáltvány Ausztria-Magyarország szétrombolását jelenti és Németországot a saját erejére korlátozza.

A független csehszlovák állam a lengyelek, jugoszlávok és románok nemzeti egyesülését is eredményezni és erősíteni fogja.

Ausztria-Magyarország fölosztására — jogos nemzeti céljai érdekében — Olaszországnak is szüksége van.

A független csehszlovák állam döntő és megsemmisítő csapást mér a pángermán Berlin—Bagdad-tervre.

A bástyafal, amelyet a csehszlovák állam, Lengyelország, Jugoszlávia, Románia és Olaszország emel a németek ellen, egyúttal a legalkalmasabb támaszt nyújtja Oroszországnak és ama kis népeinek, amelyek most a pángermán németiség karmaiban sínylődnek. Mert a pángermánság nemcsak Prágán át, hanem Kieven és a Fekete-tengeren át is keresi útját Bagdad felé. Amennyiben a védőfal elválasztja a németektől és magyaroktól: Oroszország szabadon fejlődhet majd és nem kell tartania Németország közvetlen beavatkozásától.

Franciaország, amidőn Csehszlovákia függetlenségét kikiáltja, nemcsak politikai éleslátásról tesz tanúbizonyságot, hanem nagylelkűségéről is, amely szöges ellentétben áll Németországnak a védtelen Oroszországgal szemben követett kicsinyes, kapzsi, aljas politikájával.

Éljen Franciaország, az európai demokrácia hazája!

T. G. Masaryk

a csehszlovák Nemzeti Tanács elnöke.¹

BENES GYŐZELMI HIMNUSZA...

Pichon átirata óta a francia kormány a Nemzeti Tanáccsal olyan formák közt érintkezett, mintha ez már tényleges csehszlovák kormány volna.

E tárgyalások befejezése után Benes 1918 július elején Londonba készült. Közben a prágai politikusok számára, Samal dr. útján a következő üzenetben közölte az elért eredményt:

„Úgy tekintetek a Nemzeti Tanácsra, mint az otthon megalakulandó kormány első alkotórészére.

Egyelőre itt az egész kormányt képviseli. Adjátok ezt tudtára valamennyi pártnak. Mi itt e pártokat képviseljük és ennek alapján joggal láthajuk el a nemzet minden érdekének képviselését valóságos kormány gyanánt.

Követségi és konzuláris szolgálatot rendezünk be, pénzügyi igazgatást építünk ki, államkölcsönt kapunk.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 157. fejt.

Pichon átirata kötelező érvényű, jogaink és követeléseink teljes elismerését tartalmazza, céljaink teljes győzelmét jelenti.

Politikai tekintetben már semmitől se tart-
satok.

Olaszországban Stefanik tábornok — most nevezték ki tábornokká — nagy sikereket ért el. Jogainkat itt oly mértékben ismerték el, hogy még saját igazságszolgáltatásunk is van. Ügyeink tehát igen jól állnak.

Masaryk most Amerikában tartózkodik. Többször beszélt Wilsonnal és arról értesít, hogy ott teljesen nyert ügyünk van.

Wilson és az amerikai kormány megígérte, semmi fontosat nem tesznek az osztrák-magyar kérdésben nélkülünk és véleményünk kikérése nélkül.

Wilson nagy megbecsüléssel fogadta Masarykot.

Katonailag is jól állunk. Összesen vagy 120 ezer emberünk áll fegyverben. Az a fontos, hogy a tárgyalás idejére minél több katonánk álljon készenlétben.

Ausztria az olasz fronton valóban megsemmisítő vereséget szenvedett.

Nagy súllyal esik latba az Egyesült Államok segítsége.

Amerika dönti el a háborút. A szövetségesek már az ősszel hatalmas csapást mérnek Németországra és Ausztriára.

Még idejében részletesen értesítünk benneteket mindenről.

Biztosra vehető, hogy mire a központi hatalmak a hadszíntéren kikapnak, addigra már kitör Ausztriában a forradalom.

Erre kell mindent előkészítenetek. Bizzatok rendületlenül győzelmünkben, annak ellenére, hogy a katonai helyzet most még komoly.

Oly politikai tekintélyre tettünk szert, hogy már többé nem lehet cserbenhagyni bennünket.

Gátat kell vetni a katolikusok akciójának, amelyet az uralkodóház érdekében indítottak. Nagyon árt itt nekünk.

A szociálistákkal közöljétek, hogy az olaszországi, franciaországi és angliai szocialisták zöme mellettünk van. Szépen együtt dolgozunk velük, különösen Franciaországban. E tekintetben elég, ha Albert Thomasra hivatkozom.

Masaryk augusztus második felében érkezik Párizsba Amerikából.

Küldjétek híreket: milyen a gazdasági helyzet Ausztria-Magyarországon és Németországban. Milyen a termés, milyen most Ausztria-Magyarország katonai ereje? Lehet-e lázadásokra számítani???"¹

A „PITTSBURGI EGYEZMÉNY“.

Amikor Masaryk G. Tamás 1918 április 29-én Amerika földjére lépett, a cseh kolóniák „egységes“ arcvonala az amerikai tótsággal szemben már befejezett ténynek számított.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 160. fejezet.

Ez az egységes munka legfőképpen Benes Edvárd testvéröccsének az érdeme. Benes Vojta már 1915 augusztusában érkezett Amerikába és azonnal hozzálátott az ottani csehek egységesítéséhez. Hatalmas agitációt fejtett ki a cseh érdekek mellett. Városról-városra utazott, szónokolt, pénzt gyűjtött, szervezett.

Ahol valamelyik kolóniában — tót részről — ellenállásra talált, addig fáradozott, amíg a cseh és a tót érdekeket közös nevezőre nem hozta. Így történt azután, hogy Benes Vojta és dr. Fischer — a cseh Nemzeti Tanács fejének közbenjárására — az 1915 október 15-én megtartott clevelandi kongresszus-on szlovákok és csehek egységre és „közös munkára“ szövetkeztek.

Kimondták Clevelandban a cseh és tót nemzetnek államszövetségi alapon való egyesülését.

Kimondták Szlovenszkó önállóságát és önkormányzati jogait: külön tartománygyűléssel, saját igazgatással és a tót állami nyelv használatával.

A tótok megbíztak a csehek ígéreteiben. A csehek viszont nem vették komolyan a szlovákok kitöréseit. De szükségük volt a tótokra s így elhitették velük, hogy kívánságaikat tiszteletben tartják majd.

Amidőn Masaryk 1918 május elején megkezdte Washingtonban fontos tárgyalásait az Egyesült Államok vezető politikusaival, a csehek és szlovákok „közös és egységes“ akaratáról kellett tanúságot tennie.

Az önálló csehszlovák állam megalakításának Amerika részéről történő elismertetését Masaryknak kellett kiharcolnia.

Óreá hárult a nagy feladat, hogy Wilson elnököt eredeti elgondolásától eltérítse és a monarchia teljes feldarabolásának szükségességéről meggyőzze!

Masaryknak kellett a wilsoni önrendelkezési jog alapján Amerika elnökének „bebizonyítania“, hogy miként a csehek nem akarnak többé mitsem tudni a gyűlölt monarchiával való együttműködésről, úgy az „elnyomott“ tótok sem akarnak többé hallani Magyarországról.

Erőnek-erejével meg kellett „értetnie“ Wilsonnal, hogy a monarchia szlovákjai mindenáron az újonnan megalakítandó cseh államhoz kívánnak csatlakozni és csakis ennek az önálló Csehszlovákiának a határain belül törekszenek majd jogos kívánságaik megvalósítására.

Ezért volt Masaryknak szüksége az amerikai tótok nyilatkozataira. Ezért fogadott el a szlovákok által megszabott minden feltételt.

Ezért ragadta meg látszólagos örömmel az alkalmat, hogy a tótokkal megkösse a „pittsburgi egyezmény“-t.

Az önkormányzat, az önálló állami nyelv, és a többi fontos kérdés „részleteinek az elintézése“ azután már csak a cseh és szlovák „fajtestvérek“ belügyének számított.

* * *

Lássuk, mi áll ebben a sokat vitatott „egyezmény“-ben, melyet Masaryk mint az önrendelkezési jog megnyilvánulását mutatott be Wilsonnak.

Ime, a pittsburgi szerződés hiteles szövege:

„Cseh-Szlovák megegyezés.

Kötött Pittsburgban Pa. 1918 május 30-án.

Az Egyesült Államok szlovák és cseh szervezeteinek: a Szlovák Ligának, a Cseh Nemzeti Szövetségnek és a Cseh Katolikusok Szövetség-

gének képviselői tanácskoztak a cseh-szlovák nemzeti tanács elnökének, Masaryk professzornak jelentésében a cseh-szlovák kérdésről és a következőkben állapodtak meg:

„Helybenhagyjuk azt a politikai programot, amely a cseh és szlovák területek államszövetségi egyesítésére törekszik.

Szlovenszónak saját külön közigazgatása, saját országgyűlése lesz és saját bíróságai.

A szlovák nyelv hivatalos nyelvként vezetendő be az iskolákban, a hivatalokban és a nyilvános életben általában.

A csehszlovák állam alkotmányos, demokratikus alapon kormányzandó köztársaság lesz.

A csehek és szlovákok együttműködésének szervezete az Egyesült Államokban közös egyetértéssel kibővitendő és szabályozandó. A cseh-szlovák állam berendezésének részletei a felszabadító csehekre és szlovákokra tartoznak és az ő jogszerű képviselőik hatáskörébe utaltatnak.“

A megegyezést az alábbiak írták alá:

Albert Mamatey, Ján Janček, Milan Getting, Ján Pankuch, Rev. Jozef Murgas, Rev. Jan Kubasek — egy olvashatatlan —, Rev. Pavel J. Siska, T. G. Masaryk, Karel Pergler, dr. Fischer, B. Simek, J. Smrkal, Hinek Dostál, Vojta Benes, Rev. Inocent Restl, Ján Straka.

Utóbb még sokan mások is aláírták...

— Ki hitte volna a rútul félrevezetett szlovák vezetők közül, hogy Masaryk G. Tamás ezt a részükre életbevágóan fontos okiratot, már aláírása pillanatától kezdve közönséges papirrongynak tekintette.

A pittsburgi szerződéssel a „cseh-szlovákok“ elnevezés is szentesítve volt.

Masaryk, kezében ezzel az „egyezménnyel“, követelte Wilson hozzájárulását: „Csehszlovákia“ megalapításához.

Lapozzuk most fel a „Világforradalom“ című munkát és jegyezzük fel, mit ír erről az egész ügyről Masaryk, néhány évvel később, amikor már mint a csehszlovák köztársaság elnöke állította össze emlékiratait. Az elnök úr ezeket mondja:

„A háború alatt feltámadt a szlovákokban a romantika.

Amikor Amerika megüzente a háborút Németországnak, az amerikai Szlovák Liga nyilvánosságra hozta egyik korábban szerkesztett memorandumát, amelyben a magyar állam keretében követel autonómiát.

A szlovákok nagy többsége azonban: az egységes csehszlovák állam hívének vallotta magát. Ez volt az egyetlen elfogadható és észszerű terv.“

Feltűnő Masaryk előadásában a tót liga kikötésének mellözése. A tót liga ugyanis csak igen alapos tárgyalások és összes követeléseinek elfogadása után egyezett meg a csehekkel...

Ennek igazolására szolgálhat a Havas-ügynökség amerikai levelezőjének 1915 február 2-án Párizsba küldött következő sürgönye:

„Az amerikai Szlovák Liga ma kiáltványt adott ki, amelynek értelmében hajlandó együttműködni a csehekkel, amennyiben: a cseheket, morvákat, sziléziakat és szlovákokat magában-

foglaló cseh állam szövetségi alkotmánya biztosítja a tót autonómiát...“¹

Masaryk külsőleg azonosítja magát a Szlovák Liga felfogásával. Legalábbis emlékirataiban úgy tűnteti fel, mintha a szlovákok fenti követeléseinek jogosságáról meg volna győződve.

„A clevelandi kongresszuson — folytatja feljegyzéseiben — 1915 októberében, szlovákok és csehek már egységre és közös munkára törekedtek.

Az 1915 november 14-én kelt első osztrák-ellenes kiáltványt az amerikai szlovákok vezetői írták alá.

A pittsburgi cseh-szlovák egyezmény is e közös programok sorába tartozott.

Pittsburgben a szlovákok és a csehek között több fontos tárgyalás zajlott le.

1918 június 30-án én is aláírtam az amerikai szlovákok és csehek között május 30-a óta létrejött csehszlovák egyezményt. Ezt az „egyezményt“ — nem pedig „szerződést“! — egy kis szlovák frakció megnyugtatóra kötöttük, amely a szlovákoknak Isten tudja miféle önállóságáról álmodozott“ — állapítja meg Masaryk.

Ezzel szemben a valóság az, hogy a csehek sem 1915-ben Clevelandban, sem 1918 nyarán Pittsburgban: nem egy kis jelentéktelen töredék-csoporttal, hanem azzal az egyesült tót ligával állottak szemben, amely valóban Amerika összes tótjait képviselte. Más lapra tartozik, hogy az aláíró amerikai tótoknak

¹ Le Temps 1915 február 3- vagy 4-i száma.

sem a csehek által követelt magyar terület lakosságától, sem pedig annak tót lakosságától ilyen szerződés megkötésére felhatalmazásuk nem volt:

„Cseheink és szlovákjaink — folytatja Masaryk — megállapodtak abban, hogy a cseh-szlovák szövetséges államban Szlovákia részére teljes állami önkormányzat biztosíttassék.

Szlovenszkónak saját közigazgatása, saját tartománygyűlése és törvénykezése lesz.

Minden habozás nélkül aláírtam ezt az egyezményt: miután az csupán az amerikai csehek és szlovákok helyi — tehát magán-megállapodása volt. Ezenkívül ünnepnapon kötötték és aláírói — kettő kivételével — honosított amerikai állampolgárok voltak.“

Tudnunk kell, hogy az amerikai törvények értelmében: amerikai állampolgárok által ünnepnapokon aláírt szerződések érvénytelenek...

„Az egyezményben megállapították még — fejezi be fejtegetéseit Masaryk — hogy a szlovák nép törvényes képviselői maguk fogják a szlovák politikai kérdések részleteiről határozni.

Az önállósági kiáltványunkban később leszögeztem, hogy az egyezmény „csak a jövődő alkotmányt megjelölő kísérlet volt“ és hogy az alkotmány felett a nép törvényes képviselői döntenek majd véglegesen. Ez meg is történt, amennyiben alkotmányunkat nemcsak a csehek, hanem a szlovákok is elfogadták. Ezzel Szlovákia törvényes képviselői a teljes egység mellett foglaltak állást.“¹

¹ Masaryk G. Tamás: Világforradalom, 64. fejezet.

Ez az „értéktelen“ és „minden gyakorlati jelentőséget nélkülöző“ papiros mégis nagy szolgálatokat tett a csehek apostolának.

Masaryk haladéktalanul bemutatta Wilsonnak azzal, hogy ime ez az ünnepélyes, visszavonhatatlan és törvényes akaratmegnyilvánulás kétségtelen bizonyítéka: „a szlovák és cseh nép testvéri egyesülésének“.

A sors iróniája, hogy az egyébként kicsinyes és fontoskodó Wilson — aki főleg jogi kérdésekben szörszálhasogatásig menő pontosságot követelt —, minden ellenőrzés nélkül tudomásul vette a szerződés megkötését.

ANGLIA ELISMERI A CSEH NEMZETI TANACSTOT. BALFOUR NYILATKOZATA.

Benes 1918 júliusában Londonba utazik, ahol Seton Watson segítségével második kihallgatáson jelenik meg Balfournál, akinek újabb emlékiratot nyújt át.

Wickham Steed és Seton Watson tanácsára más nevezetes személyiségeknél is közbenjár, így többek között Sir Eric Drummond-nál — a Népszövetség későbbi főtitkáránál —, aki akkoriban Balfour titkára volt. Sir Eric megígéri, hogy beszél főnökével. De Benes összejön Millner hadügyminiszterrel és Sir George Clark-vel is — Anglia későbbi prágai követével.

Balfourt, Benes második emlékirata nyilván meggyőzi, de — miként a májusi első tárgyalás idején is — Lord Robert Cecilhez utasítja. A helyettes külügyminiszter azonban túlságosan nehézkes és nem igen hajlandó „új államról“ és „csehszlovák kormányról“

beszélni. Hosszas tárgyalgatások indulnak meg, de csak részleges eredményre vezetnek.

Az angol kormány vonakodik a Nemzeti Tanácsot ideiglenes kormánynak elismerni. E helyett a trustee kifejezést használja. E szerint Anglia a Nemzeti Tanácsot csupán: a jövő csehszlovák kormány „megbizottjának” — trustee — ismeri el.

A dolog nem nagyon tetszik Benesnek, aki semmiestre sem akar olyan formulába beleegyezni, amelyben ne fordulna elő a „csehszlovák állam” és „kormány” kifejezés. De végülis közbelép Wickham Steed és leszereli ellenszegülő barátját. Steed olyan szövegezést szerkeszt, amelyet Benes is, az angol kormány is elfogad.

1918 augusztus 9-én Balfour az alábbi nyilatkozatot foglalja írásba:

„A csehszlovák nemzet a háború elejétől fogva, ahogy csak módjában volt, ellenszegült a közös ellenségnek. A csehszlovákok tekintélyes nagy hadsereget állítottak ki és az három hadszíntéren harcol. Oroszországban és Szibériában a német invázióknak igyekeznek útját állani.

Ezért az erőfeszítésükért, amellyel függetlenségükre törekcszenek, Nagybritánna a csehszlovákokat szövetséges nemzetnek tekinti. A három csehszlovák hadsereget pedig szövetséges hadviselő félnek és a központi hatalmakkal szabályosan háborút folytató hadseregnek ismeri el.

Nagybritánna elismeri a csehszlovák Nemzeti Tanács jogát arra, hogy a csehszlovák nemzeti érdekek legfőbb közegének tekintessék. Elismeri a jövő csehszlovák kormány mostani megbizottja gyanánt, amely a fentemlített szö-

vetséges hadviselő hadsereg felett a legfőbb tekintélyt gyakorolhatja.

A. J. Balfour.⁴¹

„Balfour kijelentése — írja Benes — valóságos politikai önállóságunkat, egységes nemzetünk önállóságát — beleértve a szlovákokét is — elismerte, mielőtt még a háború befejeződött és az osztrák-magyar uralom odahaza megszűnt volna.

Nyomban utasítást adtam Noseknek — Nemzeti Tanácsunk londoni irodavezetőjének — hogy nézzen követségi épület bérlete után, gondoskodjék a cseh-szlovák útlevélszolgálat előkészítéséről és más egyéb-ről.

Nem akarom ecsetelni, mit éreztem, amikor 1918 augusztus 10-én az angol külügyi hivatal egyik tisztviselője átadta nekem a Hotel Savoyban Balfour írását. Ilyen pillanatok nem igen ismétlődnek egy politikus életében.

Angliával történt megállapodásunkról személyesen értesítettem Franciaország, Olaszország és Szerbia londoni követeit. Felkerestem tehát Paul Cambon francia és marchese Imperiali olasz nagykövetet, valamint Jovanovics szerb követet.

Marchese Imperiali igen tartózkodóan fogadott. Egy volt a véleménye Sonninoval: nem hitte el, hogy az osztrák-magyar kérdés ezidőtájt már megérett...

Még, amikor javában tárgyaltam az angol deklaráció dolgában, Londonba érkezett Nitti, az olasz kincstári miniszter. Munka végeztével többször találkoztunk a Hotel Savoyban.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, III. kötet, 168. fejezet.

Nitti még mindig nem tudott hinni a szövetségek teljes győzelmében. A Habsburg-birodalom megszűnését pedig „lehetetlennek tartotta és cáfolta tételeimet.

Londoni megállapodásunk Rómában meglepetést keltett. Az olaszoknak nem tetszett a dolog.

Augusztus 12-én jöttem meg Párizsba, ahol rögtön kihallgatásra hívtak.

Előbb Clemenceauhoz, a hadügyminisztériumba, majd Pichonhoz a külügybe hajtottam. A külügyminisztérium vezetői nem titkolták mennyire meglegedtek a londoni kormány viselkedésével.

Nekik is az volt a véleményük, hogy Ausztria-Magyarország Anglia számára most már elintézett kérdés.

Masarykot Washingtonban még Londonból értesítettem az eredményről.¹

Bécsben Balfour nyilatkozata óriási megrökönyödést keltett. Burián osztrák külügyminiszter akkoriban éppen Vilmos császárnál volt Spaaban. A cseheknek angol részről történt elismertetése a felháborodott Buriánt nyilatkozatra készítette. Közleményt bocsátott ki, amelyben a Nemzeti Tanácsot „magánemberek gyülekezetének“, az ú. n. csehszlovák hadseregben szolgálókat pedig „hazaárulóknak“ nevezi.

A csehek intézkedtek, hogy ez az osztrák közlemény az antant sajtójában teljesen elsikkadjon.

Az angol deklaráció nyomán Japán is elismerte a „csehszlovákokat“, akiknek most már tulajdonképpen csak egy gondjuk volt: oroszországi hadseregüknek hazaszállítása. A csehszlovák hadtest ugyanis sehogy

¹ Dr. Benes Edvárd: *Nemzetek Forradalma*, 170. fejezet, III. kötet.

sem tudta magát keresztülvágni a bolsevista gyűrűn. Erkölcsi válságba került és a szétbomlás veszedelme fenyegette. Stefanik és Janin tábornokok útnak indultak tehát Szibériába és átvették a züllésnek indult cseh csapatok vezetését.

AMERIKA ELDÖNTI A KÜZDELMET...
A KÖZPONTI HATALMAK KATONAI HELYZETE
VALSAGOSRA FORDUL.

A szövetséges hatalmak annak ellenére, hogy úgy nyersanyag, mint emberanyag tekintetében fölényben voltak a központi hatalmakkal szemben, a hadszíntéren alulmaradtak mindaddig, amíg Amerika friss csapatai nagy tömegekben meg nem jelentek az arcvonalakon. De azután már fizikai képtelenség volt a további ellenállás.

Az előző fejezetek egyikében láthattuk, mit jelentett az antant számára Amerika segítsége...

A kifáradt francia és angol seregtesteket az egész nyugati fronton amerikai csapatokkal egészítették ki.

Foch tábornagy 1918 július 18-án megindult hatalmas offenzívájával egyidejűleg megkezdődött a központi hatalmak erejének végleges felmorzsolódása.

A tankcsaták és tömegtámadások egész sora úgyszólván egy percre sem hagyta pihenni a visszavonuló németeket. Minden oldalról meglepetésekkel kellett számolniuk. De a döntő csapás augusztus 8-án érte őket, amikor a szövetséges haderők a nyugati arcvonal közepét áttörték.

Az Arras és Soissons között támadt hatalmas rést nem lehetett többé betömni. Az ellentámadásra küldött német hadosztályok borzalmas vereségeket szenvedtek.

A szövetségesek visszafoglalták azt az egész területet, amely a tavaszi nagy offenzíva idején a németek kezébe került.

Az egyesült francia, amerikai, angol haderők rövidesen az egykori híres Siegfried-állásokon is túljutottak. Azután fokról-fokra nyomultak előre. Állásról-állásra folyt a harc végkimerülésig. A szakadatlan küzdelem azonban már csak állandó német visszavonulást eredményezett. A németek ellátási és élelmezési válsága a tetőfokra hágott. Lőszerutánpótlásuk is zavarokkal küzdött.

A német legfelsőbb hadvezetőség belátta, hogy ezzel az agyongyötört, fizikailag és lelkiileg legyengült hadsereggel semmiféle katonai eredményt többé el nem érhet.

A németek veresége természetesen a központi hatalmak államaira is súlyosan kihatott. A monarchia vezetői kijelentették, hogy haderejüket támadásra felhasználni képtelenek. Bécs azt ajánlotta Berlinnek, kezdjenek haladéktalanul béketárgyalásokat a szövetségesekkel.

A keleti hadszíntérről is nagy győzelmek híre érkezett Párizsba. Az ujjászületett szerb hadsereg Franchet d'Esperay francia tábornok vezetésével áttörte a bolgárok arcvonalát. A szerbek felszabadították hazájukat.

A központi hatalmak hadereje tehát mindenütt megingott...

Ha tekintetbe vesszük, hogy a szövetségesek harc-téri létszáma 1918 szeptember közepén már meghaladta a hatmillió embert, ugyanakkor, amikor a német, osztrák-magyar, török és bolgár haderők a legjobb esetben hárommillió emberrel számolhattak

— az összes tartalékokat ideértve — nem csodálkozhatunk azon, hogy a háborút elvesztettük...

Ismét csak Amerikára kell gondolnunk.

A szövetségesek hat millió katonája 1918 szeptembere óta három—négy százezer fönyi újabb amerikai segítséggel szaporodott havonta . . .

És ez így folytatódott volna a végtelenségig...

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK IS ELISMERIK A CSEH NEMZETI TANÁCSOT.

Masaryk, alighogy megkapta Benes londoni táviratát, az angol elismerés alapján azonnal kihallgatásra sietett Wilsonhoz.

Az amerikai államfő többször is fogadta Masarykot és minden alkalommal megígérte neki, hogy az osztrák-magyar kérdésben semmit sem tesz a csehek nélkül.

Az elnököt a monarchia ügyében — Osusky ösztökélésére — Herron tanár is állandóan informálta Svájcból. Mi sem természetesebb, hogy az Osusky befolyása alá került Herron, Ausztria-Magyarország feldarabolását illetőleg ugyanazokat az elveket hangoztatta Wilsonnál, amelyeket Masaryk fejtett ki előtte.

1918 szeptember 3-án Benes Edvárd táviratot kapott Washingtonból, melyben Masaryk arról értesíti, hogy az Egyesült Államok kormánya elismerte a Nemzeti Tanácsot.

Ettől az időponttól kezdve a pittsburgi „egyezmény“ a csehek számára elveszítette minden jelentőségét. Amerika elnöke elismerte az új cseh államot, melynek urai most már valóban belügynek tekinthet-

ték, hogy a tótokkal szemben vállalt kötelezettségeiknek eleget tesznek-e vagy sem.

Csehszlovákia elnökének Wilson halála után tett kijelentése megadja a felvilágosítást:

„A pittsburgi határozat néhány szegény félbolond neveltséges megnyilatkozása volt...”

Ez a megjegyzés feleslegessé tesz minden bővebb magyarázatot.

* * *

Benes Masaryk sürgönyének vétele után hosszú üzenetet készített Prága számára. Levelét egy zongorahangoló-kulcsba forrasztatta és így továbbította dr. Samalhoz.

A levél az alábbi utasításokat tartalmazta:

„Amerika is elismert bennünket!

Ausztria-Magyarország békeoffenzívája várható. Amennyiben erre sor kerül, képviselőinknek, az önállóságunkat felkínáló monarchiával szemben a következő hajthatatlan álláspontra kell helyezkedniök:

„Követeljük a csehszlovák országok teljes függetlenségét és a Németországgal való kapcsolatok azonnali megszüntetését.

Követeljük a hadüzenetet Németországnak!”

Ha esetleg bekövetkeznék a válságos pillanat, és az itteni szocialisták és pacifisták arra késztenék a francia kormányt, hogy belemenjen különbéketárgyalásokba Ausztria-Magyarországgal, akkor valamelyik radikális képviselőnknek rögtön meg kell tennie az alábbi kijelentést:

„Ezzel útját állnók a szövetségesek minden tárgyalási lehetőségének.”

Értsétek meg:

Mi már elég erősek vagyunk és nem tartunk többé attól, hogy a szövetségesek megállapodhatnának Ausztriával. Ahhoz már túlságosan elkötelezték magukat nekünk.

De ha valamelyik képviselőnk az általam javasolt kijelentést megtenné és mi itt arra hivatkozhatnánk, hogy honfitársaink a háborút követelik a németek ellen, abból még több erőt, még több jóakaratot merithetnénk.

Szibériai csapatainknak ugyan vannak nehézségeik, de azért nem kell semmitől sem tartani. Nem pusztúlnak el.

Masaryk professzor Amerikában segítségről tárgyal. Igen erős ott a pozíciója, sok barátot szerzett nekünk és teljes támogatást. Rövidesen Európába jön, de aztán megint visszatér Amerikába és továbbvezeti ott a mozgalmi munkát.

Én Európában maradok, Olaszországban, Franciaországban, Angliában kell az akciót intéznem. Stefanik tábornok éppen most utazik Vladivosztokba.

A szövetségesek győzelme francia földön olyan nagy, hogy nemsokára a végső diadalra lehet számítani. Odahaza vegyétek biztosnak, hogy a szövetségesek kitartanak a végsőig.

Szó se legyen forradalomról, amíg Párizsból jelt nem adunk! Semmiféle tárgyalás Ausztria-Magyarországgal, különben az itteni kormány kénytelen volna mindent odadobni!

Ha osztrák részről békeoffenzíva indul: „háborút követelni Németország ellen!” Elkészülni

rá, hogy közeleg az idő, amikor többé nem mentek a bécsi parlamentbe!

*Kérünk címeiket Magyarországból és Bécsből, ahová további értesítéseket küldhessünk. Masaryk és mi valamennyien boldogok vagyunk, hogy munkánk ily szép eredménnyel járt.*¹

A CSEHEK — A RÓMAI GYÜLEKEZET MINTAJÁRA — AMERIKÁBAN IS ÖSSZEHÍVJAK AZ „ELNYOMOTT NÉPEK KONGRESSZUSÁT“.

A csehek nem elégedtek meg saját ügyük propagálásával. Kisebbségi ügyekben általános vezetőszerepet tulajdonítottak maguknak.

Ennek is megvolt az oka: Hadd győződjék meg egész Amerika a csehszlovák nemzet súlyáról és fontosságáról...

„Római mintára New-Yorkban is összehívtuk Ausztria-Magyarország elnyomott népeinek kongresszusát 1918 szeptember 15-én — büszkélkedik Masaryk.

A lengyeleket Paderewski, a délszlávokat dr. Hinkovic, a románokat Stoica képviselte.

Főleg azért említem e gyűlést, mert igen szemléltetően mutatja propagandánk módját. Óriási tömeg gyűlt össze. A nagy Carnegie Hallt nemcsak szlávok és románok töltötték meg, hanem amerikaiak is. Paderewskit jól ismerték Amerikában és sokan bizonyára azért

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, III. kötet, 177. fejezet.

jöttek, hogy zongorajátéka után beszédét is meghallgassák.

Nemzeti és politikai programmunk rövid ismertetésére készültem, de Paderewski, akit előttem engedtem szólásra, kiforgatott szándékból.

Alig beszélt a lengyel programról s e helyett velem foglalkozott — mégpedig nagyon barátságosan. — Életrajzom egy részét ismertette és rengeteg dicséretet hordott össze. Erősen meglepett ez, annál inkább, mert Paderewski erősen konzervatív meggyőződésű volt s azt vártam inkább, hogy bizonyos fenntartásokat fog ellenem felsorakoztatni.

Paderewski beszéde végéhez közeledett s nem tudtam még, mit fogok rá válaszolni. Utolsó pillanatban elhatároztam, hogy én sem fogok programmunkról beszélni, hanem Paderewskiről szólok a politika és a művészet egymáshoz való viszonyának fejtegetésével.

Nem az a leghatásosabb egy propagandánál, hogy az ember únos-untalan programját hangoztatja. Inkább az emberek érdeklődését kell felkelteni és megtartani. Ez volt mindenütt, főleg társaságokban és magánbeszélgetéseknél a fő taktikám.¹

A HADSZINTÉREN MINDENNEK VÉGE...

Az antant csapatai kíméletlenül és szünet nélkül támadták a német állásokat. A németek ennek ellenére keményen és szívósan védekeztek és minden

¹ Masaryk G. T.: Világforradalom, 70. fejezet.

talpalatnyi földért harcolva, csak állásról-állásra húzódtak vissza.

A szövetségesek hadvezetősége ekkor megkísérelte, hogy a nyugati arcvonal északitengeri és déli — Verdun körüli — szárnyát benyomja. Ezzel az átkaroló mozdulattal kívánta az ellenséges haderőt hátbatámadni és megadásra kényszeríteni.

A nagyvezérkar átlátta a veszélyt és elrendelte az egész hadsereg általános visszavonulását. A németek a legnagyobb rendben, bámulatos fegyelemmel hajtották végre a megszállt területek kiürítését a nélkül, hogy a hadseregeik közötti összeköttetés bárhol is megszakadt volna.

A német erők védekező harcra szorítkozva húzódtak vissza a Rajna vonaláig. Leghosszabb ideig az Antwerpen—Brüsszel—Charleville—Verdun vonalon tartották hadállásaikat.

* * *

1918 őszén Ausztria vezető politikusai feltárták a helyzetet a németeknek és közölték velük, hogy amennyiben a központi hatalmak nem kötnek együttes fegyverszünetet, úgy Ausztria-Magyarország kénytelen külön béketárgyalást ajánlani a szövetségeseknek.

Ez szeptember 15-én be is következett.

Burián békejavaslattal lepte meg a világot.

A válasz siralmas volt.

Az angolok kijelentették, hogy az osztrák külügyminiszter ajánlata alapján legfeljebb fegyverszünetet köthetnek. Ezt is csak ideiglenesen.

Az antant többi hatalmai hasonló értelemben nyilatkoztak.

A Ballhausplatzon meggyőződhetek róla, hogy a játszmát elvesztették.

A pohár csordultig megtelt...

A NEMZETI TANACSOT VÉGÜL OLASZORSZÁG IS ELISMERI. — BENESÉK KIKIALTJAK A FÜGGETLEN CSEHSZLOVÁK ALLAMOT.

„A rohamosan torlódo események — írja Benes — a török fegyverletétel, a bolgár arcvonala felgöngyölítése, az általános német visszavonulás cselekvésre készítették a szövetségeseket.

Párizsba sürgösen összehívták a fegyverszünet megtárgyalására az antant konferenciáját.

Orlando miniszterelnök is Párizsba utazott Sonninoval. Előzőleg az olasz parlamentben fontos nyilatkozatot tett a nemzetközi helyzetről és Itália politikájáról.

Orlando nyilatkozata így hangzott:

„Magától értetődik, hogy midőn Olaszország az Osztrák-Magyar Monarchia igáját nyögő olasz föld felszabadításáért harcol, jóakarattal, sőt testvéri érzéssel tekint a függetlenségéért küzdő többi népekre is. Kormányunk már 1918 április 21-én megállapodást kötött a csehszlovák Nemzeti Tanáccsal az olasz hadszíntéren harcoló légiók dolgában. Ez a megállapodás egyértelmű volt azzal, hogy a Nemzeti Tanácsot tényleges kormányának ismertük el — — — — —“

Veronából forró köszönetemet sürgönyöztem Orlandonak...“¹

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, II. kötet, 182. fejezet.

Miután a Nemzeti Tanácsot az összes szövetséges nagyhatalmak elismerték, semmi akadályja nem volt többé annak, hogy a csehek megalakítsák ideiglenes kormányukat és kikiáltsák a független csehszlovák államot.

1918 október 14-én Benes az alábbi jegyzéket intézte a francia külügyminiszterhez:

„Párizs, 1918 október 14.

Miniszter Úr!

Az ideiglenes csehszlovák kormány határozata értelmében van szerencsém a következőket közölni:

Az Egyesült Államok 1918 szeptember 3-i nyilatkozata a Párizsban székelő csehszlovák Nemzeti Tanácsot elismerte de facto csehszlovák kormánynak.

Ezt az elismerést a szövetséges kormányok megerősítették, és pedig: Anglia, a Nemzeti Tanáccsal 1918 szeptember 28-án kötött egyezményében, Olaszország pedig miniszterelnökének 1918 október 3-án tett nyilatkozatában.

Van szerencsém tehát közölni, hogy folyamatos elismerésének következményeképpen az ideiglenes csehszlovák kormány, egyelőre Párizs székhellyel a következőképpen alakult meg:

T. G. Masaryk, az ideiglenes kormány elnöke, egyben miniszterelnök és pénzügyminiszter,

Edvard Benes, külügyminiszter és belügyminiszter,

Milan Stefanik, hadügyminiszter.

A minisztertanács ezután elhatározta, hogy a kormány képviselével a szövetséges hatalmaknál a következőket bízta meg:

Stefan Osuskyt, a londoni csehszlovák követség ügyvivőjét Nagybritannia kormánya mellé,

Lev Sychravát, a párizsi csehszlovák követség ügyvivőjét a francia kormány mellé,

Lev Borskyt, a római csehszlovák követség ügyvivőjét az olasz királyi kormány mellé,

Karel Perglert, a washingtoni csehszlovák követség ügyvivőjét az Egyesült Államok kormánya mellé nevezi ki.

Bohdan Pavlu, jelenleg Omszkban tartózkodik, ő képviseli majd kormányunkat Oroszországban. Megbizottainkat Japánban és Szerbiában később fogjuk kinevezni.

Van szerencsénk Miniszter Úrral közölni, hogy határozatunkat országaink politikai vezéreivel egyetértésben hoztuk.

Három év óta egész politikai és katonai tevékenységünk velük teljes közösségben folyt.

1918 október 2-án végül Stanek csehszlovák képviselő, a bécsi parlamenti Cseh Szövetség elnöke, ünnepélyesen kijelentette, hogy a párizsi csehszlovák Nemzeti Tanács, a csehszlovák seregek legfőbb főnhatósága hivatott a csehszlovák nemzet képviselétére a szövetségeseknél és a béketárgyalásokon.

Október 9-én pedig Zahradnik képviselő, ugyancsak a Szövetség nevében kijelentette, hogy a csehszlovákok végleg otthagyják a bécsi parlamentet és ezzel örökre megszakítanak minden kapcsolatot Ausztria-Magyarországgal.

Nemzetünk és seregeink akaratából tehát mostantól fogva ideiglenes nemzeti kormány gyanánt vesszük kezünkbe a cseh és szlovák országok sorsának politikai intézését és mint ideiglenes kormány, hivatalosan felvesszük a kapcsolatot a szövetséges kormányokkal.

E közlést különösen ünnepélyes formában kívánjuk megtenni most, amikor nagy politikai események folytán minden nemzetnek ki kell vennie részét olyan elhatározásokból, amelyek tén szízedokra új irányítást adnak Európának.

Fogadja Miniszter úr tiszteletteljes ragaszkodásom kifejezését,

az ideiglenes csehszlovák kormány nevében:

*E. Benes dr.*¹

NÉMETORSZAG ÉS AUSZTRIA-MAGYARORSZAG
FEGYVERSZÜNETET KÉR. — KAROLY CSASZAR
A MONARCHIAT SZÖVETSÉGI ALLAMMA KIALTJA KI.

Az új német kormány — a hadseregfőparancsnoksággal egyetértésben — ekkor indítványozta a szövetségeseeknek, hogy kössenek azonnal fegyverszünetet és vessenek véget a további vérontásnak.

A németek október 5-én felkérték Wilsont a béketárgyalások megkezdésére. A tárgyalások alapjául Amerika elnökének január 8-i 14 pontját javasolták.

A monarchia nevében Burián külügyminiszter, a svéd kormány útján ugyancsak Wilsonhoz fordult békeajánlatával. Ausztria-Magyarország is a 14 pont alapján kívánt tárgyalni.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, III. kötet, 185. fejezet.

Wilson elnök október 8-án válaszolt először a németek fegyverszüneti kérésére. Föltette a kérdést, hogy Németország kormánya hivatott-e a tárgyalásokra, miután a szövetséges államok földjén német hadseregek állanak.

Németország kielégítő válaszára Wilson már október 14-én felelt dr. Solf német külügyminiszternek:

„A szövetséges területek az antanthatalmak katonai vezetőinek utasításai szerint üritendők ki... A tengeralattjáró-harc azonnal abbahagyandó... A megszállt területeken gyakorlott önkényuralom azonnal megszüntetendő...”

A monarchiának Amerika elnöke nem válaszolt. Ez Bécsben feltűnő idegességet okozott.

Wilson hallgatása rossz jelnek számított...

Valami történt a háttérben, amit Buriánék nem tudtak megmagyarázni...

* * *

Károly császár, miután a központi hatalmak már elvesztették a háborút, már csak egy utolsó reményfoszlányba kapaszkodhatott. Azt hitte, hogyha a monarchia nemzetiségeinek — Wilson-i önrendelkezési jog alapján — megadja az önkormányzatot: államszövetségi alapon talán még megmentheti a Habsburg-uralom roncsait.

1918 október 16-án közzétette tehát kiáltványát:

HÜSÉGES OSZTRAK NÉPEIMHEZI

AMIÓTA TRÓNRALEPTEM, SZUNTELENÜL ARRA TÖREKSZEM, HOGY VALAMENNYI NÉPEMNEK KIVIVJAM A KIVANT BÉKÉT ÉS, HOGY AUSZTRIA NÉPEINEK MEGMUTASSAM A HELYES UTAT — — — —

A VILÁGHABORÚ ISZONYATOS KÜZDELME MEGGATOLTA EDDIG A BÉKE MUNKAJÁT.

A HŐSIESSÉG ÉS HÜSÉG, AZ INSÉG ÉS A NÉLKÜLÖZÉSEK ALDOZATKÉSZ ELVISELÉSE DICSŐSÉGESEN VÉDELMEZTÉK A HAZÁT — — — — —

A HÁBORÚ SÜLYOS ALDOZATAINAK BIZTOSÍTANIOK KELLETT A TISZTESSÉGES BÉKÉT, AMELY ISTEN SEGÍTSÉGÉVEL MÁR KÜSZÖBÖN VAN.

MOST TEHÁT HALADÉKTALANUL MEG KELL KEZDENÜNK A HAZA ÚJJAÉPÍTÉSÉT — — — — —

AZ OSZTRAK NÉPEK ERRE IRÁNYULÓ KIVÁNSÁGAIT GONDOSAN ÖSSZHANGBA KELL HOZNI EGYMÁSSAL — — — — —

ELHATÁROZTAM, HOGY EZT A MUNKÁT NÉPEIM SZABAD KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL VÉGZEM EL — — — —

AUSZTRIA — NÉPEINEK AKARATAHOZ KÉPEST — SZÖVETSÉGI ÁLLAMMA ALAKUL AT, AMELYBEN MINDEN NÉPTÖRZS SAJÁT KÜLÖN ÁLLAMI KÖZÖSSÉGET ALKOT MAJD — — — — —

AZ ÚJJAALAKULÁS —, AMELY A MAGYAR SZENT KORONA ORSZAGAINAK INTEGRITÁSÁT SEMMI TEKINTETBEN SEM ÉRINTI —: MINDEN NEMZETI KÜLÖN ÁLLAMNAK BIZTOSÍTJA ÖNÁLLÓSÁGÁT — — — — —

KORMÁNYOMAT MEGBIZTAM, HOGY HALADÉKTALANUL KÉSZÍTSE ELŐ AUSZTRIA ÚJJAÉPÍTÉSÉT —

AZ ÚJ BIRODALOM A NÉPEK ÖNRENDELKEZÉSI JOGÁN ÉPÜL FEL — — — — —

KIVÁNOM, HOGY HAZANK, MINT SZABAD NÉPEK SZÖVETSÉGE KERÜLJÖN KI A HÁBORÚ VIHARAIBÓL

HOZZON A BÉKE NAGY MŰVE, AMELYET MEGÉPÍTÜNK, VALAMENNYI NÉPÜNKNEK SZERENCSET.

KAROLY s. k.

HUSSAREK s. k.

WILSON LESUJTÓ VALASZA MEGÉRKEZIK...

Károly császár kiáltványa óriási izgalmat váltott ki mindenfelé. Az izgalmat fokozta, hogy Wilson

válasza még mindig késett. Amikor aztán a svéd kormány útján megérkezett, bekövetkezett a katasztrófa...

Ekkor derült csak ki, hogy az Egyesült Államok kormánya nem a németek miatt halogatta a választ. A késedelmet Masaryk okozta, aki összes amerikai és európai összeköttetéseit latbavetette az elnök végleges áthangolása érdekében.

Wilson magáévá tette a „csehszlovák kormány“ álláspontját s így megtagadta saját békeprogramját.

Amerika válasza így hangzott:

„Az államügyek titkársága, 1918 okt. 18.

Uram,

van szerencsém igazolni e hónap 7-ről kelt jegyzékének átvételét. Szíveskedjék az elnök kérésére a cs. és kir. kormányhoz a következő választ eljuttatni:

Az elnök kötelességének tartja közölni az osztrák-magyar kormánnyal, hogy javaslatával nem foglalkozhat, mert január 8-i üzenete óta olyan igen fontos események történtek, amelyek az Egyesült Államok illetékességét és felelősségét szükségképen megváltoztatták.

Az elnök által megfogalmazott 14 pont között az alábbi is szerepelt:

„Ausztria-Magyarország népeinek helyét a nemzetek közt biztosítani és védeni kívánjuk. Ezért meg kell adni nekik az önkormányzati fejlődés mennél tágabb lehetőségét.“

Amióta az elnök ezt a mondatot leírta és az Egyesült Államok kongresszusa előtt elmondta, az amerikai kormány elismerte, hogy hadiállapot van a csehszlovákok és a német, valamint az osztrák-magyar birodalom között. A csehszlovák Nemzeti Tanács tényleges hadviselő kormány, amely teljes tekintéllyel intézheti nemzetének valamennyi katonai és politikai ügyét. Az elnök a csehszlovákokon kívül a jugoszlávok nemzeti szabadságának jogos voltát is elismerte. Ennélfogva e népek pusztá önkormányzatát nem tekintheti többé a béke alapjának.

Az elnök kénytelen ahhoz ragaszkodni, hogy ezentúl ne kívülálló idegen, hanem az érdekelt népek maguk döntsenek a fölött, vajjon az osztrák-magyar kormány részéről kiinduló akció kielégítheti-e még törekvéseiket — — — —

Fogadja Uram nagyrabecsülésem ismételt kifejezését.

Robert Lansing
külügyi államtitkár“

Az Osztrák-Magyar Monarchiát, Amerika elnökének ez a válasza tördöfészként érte.

Ez bizony összeomlás volt...

Teljes és tökéletes összeomlás...

Katonai és politikai — anyagi és erkölcsi egyaránt...

Halálos ítélet, a kegyelem minden reménye nélkül...

KAROLY CSASZAR KIALTVÁNYA UTAN MASARYK
KIBOCSÁTJA HABSBERG-ELLENES PROKLAMACIÓJÁT.

Ugyanazon a napon, amelyen Wilson elnök elküldötte a monarchiának szóló válaszát, érkezett meg Párizsba Masaryk függetlenségi kiáltványa.

Benes már másnap, tehát október 19-én, párizsi keltezéssel nyilvánosságra hozta egyidejűleg Angliában, Franciaországban, Olaszországban, Oroszországban és az Egyesült Államokban. Masaryk függetlenségi kiáltványa egyúttal vádirat. Szörnyű vádirat, amely számtalan tévedést tartalmaz. Azok előtt, akik a történelmet ismerik, fölösleges ez állítások cáfolata. Nem vitás különben, hogy mireánk magyarokra nézve Csehszlovákia első elnökének e hivatalos kiáltványa éppen a bennfoglalt túlzások és valótlanságok miatt döntő fontosságú történelmi okirat.

Íme, a szövege:

MOST, AMIKOR A HOHENZOLLERNEK BÉKÉRE TÖREKSZENEK, HOGY A SZÖVETSÉGES SEREGEK GYŐZELMÉT MEGAKASSZÁK ÉS ELEJÉT VEGYÉK AUSZTRIA-MAGYARORSZÁG ÉS TÖRÖKORSZÁG FELBOMLÁSÁNAK, MOST AMIDŐN A HABSBERGOK, BIRODALMUK FÖDERALIZÁLÁSÁT ÍGÉRIK, — MI, A CSEHSZLOVÁK ÁLLAM ÉS NEMZET IDEIGLENES KORMANYAUL ELISMERT NEMZETI TANÁCSA, TILTAKOZUNK. A CSEH KÉPVISELŐK 1918. JANUÁR 6-I NYILATKOZATAVAL EGYETÉRTÉSBEN KIJELENTJÜK, HOGY EZ AZ ÁLLAMSZÖVETSÉG, VAGY EZ AZ ÖNKORMANYZAT A HABSBERG-HÁZ URALMA ALATT MITSEM ÉR, MIÉRTIS EZENEL KINYILVANÍTJUK FÜGGETLENSÉGÜNKET.

HITÜNK SZERINT, NEM LEHET VALAMELY NÉPET ARRA KÉNYSZERÍTENI, HOGY OLYAN FÖNNHATÓSÁG ALATT ÉLJEN, AMELY NEKI NEM KELL. MEGGYÖZŐDÉSÜNK, HOGY NEMZETÜNK A HABSBERGOK ALFÖDERACIÓJA ALATT —, AMELY MEGINTCSAK A HÁROMSZÁZ ÉVIG ÁTSZENVEDETT ELNYOMATÁS ÚJ FOR-

MAJA VOLNA — NEM FEJLÖDNET SZABADON. AZT VALLJUK, HOGY AZ ALLAMSZÖVETSÉGI RENDSZERNEK ELSŐ FELTÉTELE A SZABADSÁG, KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPA NEMZETEI KÉSŐBB ÜGYIS SZÖVETKEZHETNEK VALAMELY FÖDERÁCIÓBAN, HA AZT ÉPPEEN SZÜKSÉGESNEK TARTANAK.

AMIDÖN EZT KINYILATKOZTATJUK, TÖRTÉNELMI ÉS TERMÉSZETI JOGUNKRA HIVATKOZUNK. A VII. SZÁZAD ÓTA FÜGGETLEN ALLAMBAN ÉLTÜNK. A CSEHEK, MORVÁK ÉS SZILÉZIAIÁK FÜGGETLEN ALLAMÁGYANANT CSAK 1526-BAN CSATLAKOZTUNK AUSZTRIA-MAGYARORSZÁGHÓZ, AMIKOR VÉDELMI SZÖVETSÉGET KÖTÖTTÜNK A TÖRÖK VESZEDELEM ELLEN. SZÖVETSÉGÜNK ALATT SOHA LE NEM MONDÓTUNK ALLAMI FÜGGETLENSÉGÜNKRÖL.

A HABSBERGOK AZONBAN MEGSZEGTÉK A NEMZETÜNKKEL KÖTÖTT SZÖVETSÉGET. JOGAINKAT TÖRVÉNYTELENÜL SEMMIBE SEM VETTÉK. ALLAMUNK ALKOTMÁNYÁT, AMELYRE FÖLESKÜDTEK, MEGSÉRTETTÉK.

SEMMIESETRE SEM AKARUNK TEHÁT TÖBBÉ BARMILYEN FORMÁBAN IS AUSZTRIA-MAGYARORSZÁG RÉSZÉ MARADNI. KÖVETELJÜK AZT A JOGUNKAT, HOGY SZLOVENSZKÓI SZLOVÁK TESTVÉREINKKEL EGYESÜLHESSÜNK. NEMZETI ALLAMUNK AMA RÉSZÉVEL KIVÁNJUK EZT AZ EGYESÜLÉST, AMELYET KISZÁKÍTÓTTÁK NEMZETÜNK TESTÉBÖL ÉS ÖTVEN ÉVVEL EZELÖTT KEBELEZTÉK ALLAMUKBA AZOK A MAGYÁROK, AKIK AZ ALÁJUK VETETT NÉPEKET ERŐSZÁKOSAN ELNYÓMTÁK ÉS EZÉRT NINCS TÖBBÉ JOGUK ÁRRA, HOGY A MAGUKÉN KIVÜL MÁŠ NÉP FÖLÖTT URÁLKÓDJÁNAK.

A VILÁG ISMERI A HABSBERG-ELNYÓMATÁS ELLENI KÜZDELMEINK TÖRTÉNETÉT. TUDJA, HOGY EZT AZ ELNYÓMÁST AZ OSZTRÁK-MAGYAR KIEGYEZÉS DUALIZMUSA — 1867 — ÓTA MÉG NÖVELTE, SÖT RENDSZERBE FOGLALTA. EZ A DUALIZMUS NEM EGYÉB, MINT A TÖBBSÉGET KIZSÁKMÁNYÓLÓ KISEBBSÉG ÖNKÉNYURÁLMÁNAK DURVÁN ERŐSZÁKOS, SZÉGYENLETES MEGSZERVEZETTSÉGE.

NEM EGYÉB A NÉMETEK ÉS A MAGYAROK ÖSSZE-
ESKÜVÉSÉNÉL A MI NEMZETÜNK ÉS A MONARCHIA
TÖBBI SZLAV ÉS LATIN NEMZETE ELLEN.

A VILÁG TUDJA, MILY JOGOSAK KÖVETELÉSEINK.
HISZ JOGOSSAGUKAT MÉG A HABSBERGOK SEM MER-
TÉK TAGADNI. FERENC JÓZSEF NEMZETÜNK FELSÉG-
JOGAIT TÖBB IZBEN ÜNNEPÉLYESEN ELISMERTE. DE
A NÉMETEK ÉS MAGYAROK ELLENSZEGÜLTEK JO-
GAINKNÁK. AZ OSZTRAK-MAGYAR MONARCHIA
IDÉZTE ELŐ A LEGUTÓBBI BALKAN-HABORÚT, VA-
LAMINT E MOSTANI VILÁGHABORÚT IS.

NEMZETÜNK, SZABAD AKARATAVAL, VALASZTAS
ÚTJÁN HIVTA MEG A HABSBERGOKAT CSEHORSZÁG
TRÓNJÁRA. MA UGYANEZZEL A JOGAVAL MEG-
FOSZTJA ŐKET.

EZENNEL KIJELENTJÜK, HOGY A HABSBERGOKAT
MÉLTATLANOKNAK TARTJUK A NEMZETÜNK FÖLÖTTI
URALOMRA. TAGADJUK BARMILYEN IGÉNYÜKET
ARRA, HOGY A CSEHSZLOVÁK ORSZÁGOKAT KOR-
MÁNYOZZÁK.

MAGUNKÉVA TESSZÜK A MODERN DEMOKRACIA
ESZMÉNYÉT, KÖVETNI IS AKARJUK, MERT A DEMOKRA-
CIA VOLT SZÁZADOKON AT NÉPÜNK ESZMÉNYE. EL-
FOGADJUK AZ AMERIKAI ELVEKET ÚGY, AHOGYAN
WILSON ELNÖK HANGOZTATTA AZOKAT: A SZABAD
EMBERISÉGET, A NEMZETEK VALÓSÁGOS EGYENLŐ-
SÉGÉT HIRDETŐ ELVEKET, AMELYEK SZERINT A KOR-
MÁNYOK CSAK A KORMÁNYZOTTAK BELEEGYEZÉ-
SÉVEL GYAKOROLHATJÁK HATALMUKAT.

MI — COMENIUS NEMZETE — NEM IS FOGADHA-
TUNK EL MÁS TÖRVÉNYT, MINT AZ AMERIKAI FÜG-
GETLENSÉGI NYILATKOZAT ELVEIT, LINCOLN ELVEIT,
AZ EMBERI ÉS POLGÁRI JOGOK KINYILVANÍTÁSÁNAK
ELVEIT.

EZEKÉRT AZ ELVEKÉRT ONTOTTA NEMZETÜNK
A VÉRÉT ÖTSZÁZ ÉVE A FELEDHETETLEN HUSZITA HA-
BORÚBAN ÉS EZEKÉRT ONTOTTA MOST IS A SZÖ-
VETSÉGESEK OLDALÁN: OLASZORSZÁGBAN, OROSZ-
ORSZÁGBAN, FRANCIAORSZÁGBAN.

A DEMOKRÁCIA MEGSEMISÍTETTE AZ ÖNKÉNY-
URALMAT. ÉS MOST A DEMOKRÁCIA A GYÖZTES...

AZ EMBERISÉG ÚJRAÉPÜL A DEMOKRÁCIA TALAP-
ZATAN. A SÖTÉTSÉG URALMA ATADTA HELYÉT A
VILAGOSSÁGNAK. AMIRE AZ EMBERISÉG OLY RÉGEN
TÖREKSZIK, MOST VALÓSÁGGA VALT.

HISZÜNK A DEMOKRÁCIÁBAN, HISZÜNK A SZA-
BADSÁGBAN, AZ ÖRÖK IDŐRE SZÓLÓ SZABADSÁGBAN!¹

Ez a történelmi okirat drámai bizonyítéka annak, hogyan lehet jelszavakkal és helytelen adatokkal egy egész világot félrevezetni.

Húsz év telt el azóta, hogy Benes Edvárd, Masaryk G. Tamás „függetlenségi kiáltványát“ megküldötte New-Yorkba, Londonba, Párizsba és Rómába. És az akkori derék kormányférfiak hitelt adtak azoknak az ígéreteknek, amelyek a nemzetiségek szabad önrendelkezési jogát hangoztatták. Elhitték, hogy a tótok csak ötven év óta tartoztak Magyarországhoz. Elhitték, hogy a magyarok elnyomták őket. Talán örültek is annak, hogy a szláv testvérek végre „felszabadítják“ majd ezeket az elnyomottakat.

Azt azonban már bajosan hitték el cseh szövetségeseiknek, hogy „a világháborút a monarchia idézte elő“. Még túlságos frissen élt emlékezetükben a Dimitrijevics-Apis ezredes kivégeztetése. Azt sem felejtették el, hogy ezt a katonatisztet maga Pasic miniszterelnök, a szerb kormány feje lövette agyon. Kétségkívül komoly oka lehetett rá. Azok az államférfiak, akiket a cári Oroszország nem avatott be titkaiba, megdöbbenve szereztek utólag tudomást az igazságról, amikor a szaloniki hazaárulási pör bizal-

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, III. kötet, 186. fejezet.

mas aktáiból lassanként kiszivárgott a valóság. Európa diplomáciai köreiből 1917 nyarán szájról-szájra adták tovább Dimitrijevic-Apis Dragutin kivégzése előtti vallomását:

„Igen... Beismerem, hogy a szarajevói merényletet én készítettem elő... Dicsékszem vele és büszke vagyok rá, mert azt akartam, hogy elpusztuljon Ausztria...”

De legkevésbé hihették a szövetségesek kormányelnökei, hogy az ő jóvoltukból alakult új állam vezetői „felszabadítók”-ból „elnyomók”-ká válnak.

* * *

De térjünk vissza a történetekre!

Pichon francia miniszterelnök már egy nappal Károly császár kiáltványa előtt és négy nappal Masaryk függetlenségi proklamációjának kézhezvétele előtt, hivatalos átiratban igazolta Benesnek a csehszlovák kormány megalakulásáról szóló jegyzék átvételét.

A francia külügyminiszter így fejezi be az ideiglenes csehszlovák külügyminiszternek küldött átiratát:

„Igaz meglepéssel ismerem el a köztársaság kormánya nevében a csehszlovák országok ideiglenes kormányát. Az önök által képviselt nemzet ebben az aktusban dicsőséges megnyilatkozását fogja látni a győzelemnek, melyet a francia katonák, szövetséges bajtársikkal együtt most harcolnak ki a germán birodalmak seregeivel szemben.

Fogadja Miniszter Úr nagyrabecsülésem kifejezését.

Párizs, 1918 október 15.

S. Pichon.¹

AZ OLASZOK KARPÓTLAST SZEREZNEK TOLMEINÉRT...
A VITTORIO-VENETOI CSATA.

Magyarországon a képviselőházban az ellenzék botrányos jeleneteket rendezett. A szocialisták és a radikálisok kijelentették, hogy az új Magyarország csak a régi romjain épülhet fel. Az úgynevezett „októbristák“ a 48-as függetlenségi párttal az élükön hangosan odakiáltották Wekerlének: „El Németországtól!... Tessék tudomásul venni, hogy antantbarátok vagyunk!...“

Tisza István gróf október 17-én bevallotta a Házban, hogy a háborút elvesztettük. A radikális sajtó a közvélemény alantas ösztöneire számított és forradalomra lázította a tömegeket és a harctereken szenvedő katonákat.

Ezalatt Olaszország elérkezettnek látta az időt arra, hogy bosszút álljon a tolmeini ütközetért.

„Az olasz általános támadás előbb a csatatér hegyvidékén, majd a Piave mentén indult meg, és végül a vittorio-venetoi csatára vezetett.

A szövetséges olasz-francia-angol hadsereg 51 olasz, 3 angol, 2 francia és 1 csehszlovák hadosztályból állott. 22 első vonalba állított hadosztálynak kellett kétezer ágyú által támogatva az áttörést — Treviso és Bassano között — megvalósítania.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, III. kötet, 186. fejezete.

A második és harmadik vonalban, Treviso mögött, gyülekezett a 19 olasz és 1 cseh tartalékhadosztály.

A monarchia hadserege csak 350.000 első arcvonalbeli harcossal számolhatott.

A csatában 42 ellenséges hadosztály támadt 30 és fél osztrák-magyar hadosztály ellen.

Hogy a védők figyelmét az áttörésre kiválasztott helyet illetőleg megtévesszék, az olaszok már október 11-én a Hétközség fennsíkja ellen intéztek tüntető támadást. Ezt az osztrák-magyar csapatok visszaverték. Ezután a nagy esőzések megakadályozták a főttámadás megindítását, úgyhogy erre csak október 24-én kerülhetett sor a Brenta és a Piave folyó közötti területen. Négy napon át öldöklő harcok dúltak a Monte Azolone, Monte Pertica, Solarole és Spinuzzia nevezetű magaslatokért, sziklafalakért és csúcsokért, váltakozó szerencsével. Csodák-csodájára, ezekben az öldöklő harcokban végül is: a rongyos, kiéhezett és elerőtlenedett osztrák-magyar csapatok kerekedtek fölül — pihenés nélkül, 96 órán át tartalékok beavatkozása nélkül egy és ugyanazon zászlóaljok küzdöttek itt a becsületükért és a hazájukért.

Csak október 26-án mozdult meg a nagy támadó tömeg, amelyben az olaszok rohamhadtestén kívül az angol és francia seregtestek is résztvettek. A rákövetkező két napon át szakadatlanul támadó ellenséges csoport nagynehezen átkelt a Piavén és az osztrák-magyar hadsereg belső szárnyait két kilométernyire Valdobbadiene felé, a Montellóval szemben pedig 10—20 kilométernyire benyomta. Október 29-én az olaszok és szövetségeseik már 70 kilométernyi ívben áttörték a mieink csatavonalát. Ugyane napon rendelte el az osztrák-magyar főparancsnok-

ság az általános visszavonulást az 1917-ben elfoglalt állásokba.

November 2-án pedig megjelent a magyar kormány fegyverletételi rendelete.¹

Tizenkét isonzói csata hős magyar honvédei hiába küzdöttek...

BENES RÉSZTVESZ A VERSAILLESI LEGFELSŐ HADITANACS FEGYVERSZÜNETHI TÁRGYALASAIN.

A csehszlovák ideiglenes kormány külügyminisztere, „nemzetépítő“ munkájának első nagy feladatát, az Osztrák-Magyar Monarchia szétrobbantását sikeresen befejezte.

Következett a második nagy feladat: Magyarország feldarabolása... Benes látta, hogy ez utóbbi terv sikeres megvalósításának alapfeltétele, hogy már a fegyverszüneti tárgyalások megindulásánál is jelen legyen és az irányítás munkáiiba beleszóljon.

Érdemes erre vonatkozólag az ő saját véleményét meghallgatnunk:

„Az Ausztria-Magyarországgal kötendő fegyverszünet tárgyalásai Versaillesben már október 31-én megkezdődtek, de nélkülünk. Ezt pedig súlyos dolognak tartottam.

Az értekezletet a francia kormány hívta össze, nekünk azonban nem küldött meghívót, mint ahogy kötelessége lett volna.

Elismertek bennünket kormány gyanánt szövetséges nemzetnek. Franciaországgal és Angliával kötött egyezményeinkben benne állt, hogy

¹ Pilch Jenő: A világháború története.

résztehetünk minden olyan szövetséges tanácskozáson, amelyek bennünket is érdekelnek.

November 2-án, szombaton reggel felmentem tehát a külügyminisztériumba, hogy rögtön eljárjak a dologban.

Berthelot tökéletesen elismerte igazamat.

Miként a háború minden válságos, döntő órájában, úgy most is hü, odaadó barátnak bizonyult. Megkért, ne tiltakozzam a szövetségeseknél. Inkább írjak neki — Berthelotnak — nem hivatalos, baráti magánlevelet és figyelmeztessem benne Pichont és Clemenceaut, hogy itt tévedés történt. Kérjem, hívjanak meg tehát utólag Csehszlovákia képviselője gyanánt hivatalosan a konferenciára.”¹

Két nappal később a francia külügyminiszter hivatalos levélben valóban meghívta Benest a versaillesi legfelsőbb haditanács ülésére.

Clemenceau, Pichon, Leygues, Klotz, Lloyd George, Bonar Law, Balfour, Lord Millner, House ezredes, Orlando, Sonnino, Matsui, Hymans, Venizelosz, Vesznics, Foch, Bliss, Robilant tábornokok társaságában tehát már ott ül Benes is a legfelsőbb haditanács 1918 november 4-i tanácskozásán.

Ez a meghívás újabb diadalt jelentett számára.

Az új állam első kormányának külügyminisztere büszkén írja le érzéseit:

„November 4-én mélyen megindultan ültem a zászlónkat viselő autómba, amely Párizson

¹ Dr. Benes Edvárd: *Nemzetek Forradalma*, III. kötet, 202. fejezet.

keresztül, a boulognei erdőn, St. Cloudon, Sevresen át Versaillesbe vitt.

Amikor Versaillesben először léptem abba a terembe, ahol a világ hatalmai összegyültek, hogy nagy birodalmak sorsáról döntsenek — *nem tudtam hinni a valóságnak.*

Három évvel ezelőtt sűrű erdő alján, osztrák és bajor határőrök elől rejtőzködve bujkáltam a cseh határon, jövőmet a sorsra bizván. Ma pedig itt ülök Franciaország, Anglia, az Egyesült Államok, Olaszország, Japán, Belgium képviselőivel együtt és nemzetem szavát vetem latba, hogy Vilmos császár és Károly császár sorsának eldöntéséhez hozzájáruljak, fegyverletételük feltételeit aláírjam.”¹

BEFEJEZTETETT...

A versaillesi legfőbb haditanács tagjai a november 4-i ülésén éppen a német fegyverszünet feltételeinek szövegét fogalmazták.

Az osztrák-magyar feltételeket Diaz olasz főparancsnoknak küldték el és felhatalmazták, hogy lépjen összeköttetésbe a monarchia megbizottaival.

A haditanács számára a fegyverszüneti szerződést az olasz vezérkar készítette el. A fegyverszünetet, 1918 november 3-án Páduában Weber osztrák-magyar tábornok kötötte meg. A szerződés értelmében Ausztria-Magyarország az olasz érdekkörbe került s miután az olasz igényeket elégítette ki, Magyarország határait érintetlenül hagyta.

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek forradalma, III. kötet, 202. és 203. fejezet.

Csak a gyászos emlékü Károlyi-kormány nyitotta meg az u. n. „belgrádi egyezményel“ országunk védtelen határait. Amikor a magyar októbristák látták, hogy a Franchet d'Esperay tábornok vezénylete alatti szövetséges keleti hadsereg elől visszavonuló német Mackensen hadsereg Magyarország felé közeledik, tárgyalásokat kezdtek a Belgrádban székelő francia főparancsnokkal. Franchet d'Esperay ekkor Clemenceautól sürgőnyi utasítást kapott, hogy Károlyiékkel — a már megkötött páduai fegyverszüneti szerződésre való tekintettel —, kizárólag katonai kérdésekről tárgyalhat. Politikai kérdésekhez nem nyulhat.

A forradalmi országrontóknak nagy volt a csalódása, amikor a szabályszerűen megkötött és érvényes páduai fegyverszünettel nem lévén megelégedve, — Belgrádba mentek „fegyverszünetet kötni“. Azt hitték, hogy a francia keleti hadsereg főparancsnoka legalábbis térdre borul előttük, mert pár nappal ezelőtt a parlamentben azzal dicsekedtek, hogy „németgyűlölők“ és „antantbarátoknak“ vallják magukat.

Azt hitték, hogy ha leteszik a fegyvert, akkor az ellenség is ugyanezt fogja tenni. Tévedtek.

A francia főparancsnok úgy bánt velük, ahogyan a mindenható fegyházör bánik a gályarabokkal, majd parancsot adott a fegyveres előnyomulásra. A franciáknak kapóra jött a Károlyi-féle társaság „fegyverletétele“, miután attól tartottak, hogy Hindenburg és Mackensen seregei visszavonulás közben egyesülni fognak és esetleg felborítják a katonai helyzetet. Franchet d'Esperay tábornok tehát a belgrádi katonai egyezmény — nem pedig fegyverszüneti szerződés — alapján megszállta Magyarország déli és keleti határterületeit, egyben elzárta Mackensen elől

azt az útat, amelyen keresztül hadseregét Hindenburghoz vezethette volna.

Hazánk szempontjából a szabályszerűen megkötött november 3-i páduai hivatalos fegyverszünet mellőzése, a Felvidék szempontjából is végzetessé vált. Az élelmes Benes ugyanis okult a Károlyi-féle „fegyverszüneten“ és ugyanúgy jogcímet keresett Szlovenszkó megszállására, mint ahogy Franchet d'Esperay felhatalmazva érezte magát a Délvidék okkupálására.

SZLOVENSZKÓ MEGSZÁLLASA.

„A prágai forradalom és a magyarok forradalma első idejében — írja Benes — sikerült Srobárnak önkéntes csapatokat, kis osztagokat felállítani. Ezek szállották meg a szokolok segítségével a szlovák vármegyéket és közhivatalokat. Nekik köszönhető, hogy Szlovenszkó közigazgatása a mi kezünkbe került.

A csehszlovák osztagok november 4-én elfoglalták Szencet, Jabláncot, Zobort, Szentjánost. November 9-én Magyarfalut, Dévényújfalut.

November 10-e után azonban a magyarok felocsúdtak meglepetésükből és nagysietve kiállítottak két hadosztályt, azonkívül pedig behívtak több korosztályt és támadásba mentek át. Egymásután vették vissza a csapataink által megszállott helységeket. November 14-én Nagyszombatból is kiverték osztagjainkat és Zsolna felé vonultak. November közepén a gyöngye csehszlovák csapatok a morva határra vonultak vissza.

Mindenki emlékszik még nálunk ezekre a gondterhes időkre.

Szlovenszkó megszállása és egyesítése a cseh területekkel: akkor bizony még sok hazánkfia számára nagyon kérdéses dolognak látszott.

A prágai törvényhozó testület aggodalma tetőfokára hágott. A kormánynak sem csapatai, sem anyagi eszközei nem voltak. Szó sem lehetett arról, hogy expedíciót szervezhessen. Jóformán tehetetlen volt.

Ezek az események Szlovenszkó egyesítését a köztársasággal jogilag látszólag vitássá tették. Prága sürgetésére tehát azon voltam, hogy a szövetségesek hozzanak most elvi döntést és ne várjanak a békekonferenciáig.

Nagy harcom volt, de győztem.

Mihelyt az elvi döntést a mi javunkra megkaptam, minden nehézség egy csapásra elmúlt.

Kormányunk miniszterelnöke, Kramarz, jegyzékében értesítette Károlyit, hogy:

„a csehszlovák köztársaság elismertetése már a forradalom kitörése előtt megtörtént s így ennek az államnak a szlováklakta magyar terület el nem idegeníthető része...”

„Ki akartam használni a dolgok ilyen állását mielőtt még meglepetés érhet. A kérdést részletesen megtárgyaltam november 20—27-e között a külügyminisztériummal és Foch marsall vezérkarával. Többször beszéltem magával a marsallal is, aki osztozott véleményemben. Végül megbízott, hogy beszéljünk meg a külüggyel egy demarkációs vonalat. A magyarokat majd utasítani fogják, hogy a mögé vonuljanak vissza.

„Kéznel volt egy szlovenszkói „propaganda-térképünk“. Azon jelöltem meg azt a vonalat, amelyet minél előbb, okvetlen meg kell szállnunk: akármi lesz is utóbb a békeszerződés döntése.“

„Attól tartottam, hogy ha a magyarok folytatják a szlováklakta területek megszállását, akkor ez elveszett számunkra...“

„A vonal, amit kijelöltem: a Kárpátokat követte, a Morvát, a Dunát egészen az Ipoly torkolatáig. Innen az Ipolyt Rimaszombat vidékéig, ettől a ponttól pedig egyenesen haladt a Bereg és Ung összefolyásáig, majd e folyó mentén ment föl a Kárpátokig. E vonal mögé eső területeket kívántam számukra a nélkül, hogy ezzel a béketárgyalások határozatainak elébe kívánnánk vágni.“¹

1918 november 27-én Pichon külügyminiszter hivatalosan értesíti Benest arról, hogy kívánságára a megbeszélt intézkedéseket máris foganatosította. A francia külügyminiszter így fejezi be átíratát:

„Bizalmasan közlöm Önnel, hogy ez utasítások elrendelik a magyar csapatok rögtöni visszavonulását arról a területről, amelyet jogtalanul szállottak meg.

Fogadja Miniszter Úr nagyrabecsülésem kifejezését.

S. Pichon.“

Benes Szlovenszkoért folytatott harcának első fejezete tehát sikerrel befejeződött.

¹ Dr. Benes Edvard: Nemzetek forradalma, III. kötet, 211. fejezet.

A legfelsőbb haditanács azt az elvi tételt, hogy Csehszlovákiának Szlovenszkóra „joga van“: *teljes mértékben elfogadta.*

Egy hónap múlva egy másik ilyen elvi kérdés adódott: Csehország német vidékeinek a kérdése és ezt is így oldottuk meg.

Mindaz, ami ezután a békeszerződésig következett, csupán kiegészítése az eddig elért eredményeknek.

Az ujonnan kinevezett budapesti csehszlovák követ: Hodzsa Milán és az első szövetségközi katonai misszió, melynek Vix francia alezredes volt a vezetője, már csak a befejezett tények politikáját folytatta tovább.

Szlovenszko sorsa november 27. óta meg volt pecsételve.

MASARYK A NÉMET KÉRDÉSRŐL.

A cseheket, már államuk megalakulásakor is élénken foglalkoztatta a német kérdés. Pedig akkoriban a csehországi „német kisebbség“ mögött nem állt senki. Németország összeomlott, császára lemondott, felborult a monarchia is. A „germán probléma“ ennek ellenére gondot okozott az új Csehszlovákiának.

Érdeklődésre tarthat számot, mit mond a „német kisebbség“-ről Masaryk:

„Egy kisebbség — akármilyen nagy is, — még nem nemzet.

Az önrendelkezési jog még nem jelenti a politikai önállóság jogát.

A mi németeink is elhatározhatják, hogy velünk maradnak, mint ahogy a svájci németek

is a mellett határoztak, hogy nem csatlakoznak Németországhoz.¹

Német kisebbségünk megtarthatása mellett szól a történelmi jog és az a tény, hogy néme-teink sohasem fektettek súlyt a Németországgal való egyesülésre.

Csak a legújabb pángermán propaganda szerzett közülük híveket ennek a csatlakozási politikának. De azóta németjeink szeparatiz-tikus kísérletei különös problémává fejlődtek. Négy területre szervezkedtek, u. m.: Deutsch-böhmen, Sudetenland, Süddeutsch-Mähren és Böhmerwaldgau.

Elszakadási kísérleteik már a prágai forradalom után megkezdődtek. Ekkor azonban a német vidékeket egyszerűen megszállottuk.²

Ez a megszállás ugyanolyan elvek alapján történt, mint Szlovenszkóban. Benes csapatokat kért segítségül azon az alapon, hogy Csehszlovákia önállósága még a háború alatt kimondatott. S így mindenemű kisebbsége felett szabadon rendelkezik.

„Nézzük csak németeinkkel az osztrák uralom alatt fennállott viszonyunkat — jegyzi meg Masaryk —, amely ma is a pángermánok ideálja és tisztán látjuk a kérdést: igazságosabb-e az, hogy három millió német, azaz a német népnek egy töredéke nem német államban maradt, mint hogy tíz millió cseh és szlovák — azaz egy egész nép — német államban éljen?³

¹ Masaryk G. Tamás: Világforradalom, 120. fejezet.

² Masaryk G. Tamás: Világforradalom, 108. fejezet.

³ Masaryk G. Tamás: Világforradalom, 120. fejezet.

Épp olyan érdekes kérdés ez, mint amilyen őszinte beismerés az, hogy:

„A csehek és németek közötti politikai viszály elsimitása nagy politikai tett lesz. Egy évszázados kérdés megoldásáról van itt szó. Né-pünk és a német nép nagy része, sőt az egész német nép közötti viszony szabályozásáról.”¹

Amint fentiekből láthatjuk, Masaryk már tizenöt évvel ezelőtt felvetette ezt a ma nagyon is aktuális kérdést. De ma a helyzet más, mint másfél évtizeddel ezelőtt.

Az összeomlott Németország lerázta bilincseit. Feltámadt.

A Habsburg-monarchia megszűnt és megszűnt az önálló Ausztria is.

És ma már az Ausztriával megnagyobbodott Németország áll szemben Masaryk és Benes Csehszlovákiájával.

AZ IDŐK MEGVALTOZTAK...

Ez a könyv feltárni és bizonyítani kívánja mindazokat a módszereket, amelyeket a csehek nemzeti önállóságuk kivívásának szolgálatába állítottak egy oly nagyhatalommal szemben, amelyet azért gyűlöltek és tettek tönkre, mert állítólag elnyomta őket.

Szerintük az Osztrák-Magyar Monarchia beteg állam volt, amely a cseheken kívül összes többi nemzetiségi polgárait is elnyomta. Ezt a monarchiát — különböző nemzetek vegyülékét — minden áron szét

¹ Masaryk G. T.: Világforradalom, 120. fejezet.

kellett tehát rombolni, hogy a felszabadított nemzetek győztesen kerüljenek ki belőle.

Húsz év telt el azóta és ez alatt a rövid idő alatt az egykori elnyomottakból elnyomók lettek. Mintahogy az egykori vádlók most vádlottakként ülnek az egész világ ítélőbírósága előtt.

Csehszlovákia sem nem egységes, sem nem demokrata.

Ellenkezőleg!

Nemzetiségi tekintetben hű hasonmása a volt monarchiának. Az önkormányzati jogok érvényesítése szempontjából pedig sokkal reakciósabb, mint az egykori Ausztria-Magyarország.

* * *

A „Nemzetek Forradalma“ III. kötetének „A világháború: tanulság a jövő számára“ című fejezetében Csehszlovákia jelenlegi elnöke, dr. Benes Edvárd ezt mondja:

„ — — — — —

*Nemzetünk önmagának ásná meg a sírját
ha nem akarná megérteni Európa és a világ
fejlődését.*

— — — — — “

A népek önrendelkezési jogának és szabadságának tiszteletbentartása és Európa békéje érdekében kívánatos és üdvös volna, ha a cseh nép követné elnökének eme intő szavát.

Ezt kívánnánk mi is, magyarok, akik a legártatlannabbul a legtöbbet veszítettünk. És velünk együtt kívánja ugyanezt 1,000.000 felvidéki magyar — 3,500.000

német — körülbelül 2,000.000 szlovák, 600.000 rutén, 80.000 lengyel...

De ennek az önmérsékletnek és józanságnak, amely Benes szerint, a világ rohamos fejlődésének és az új Európa szellemének megértéséhez szükséges, ellentmond Masaryk.

A jelenlegi elnök elődje ugyanis Világforradalom című munkájának 133. fejezetében analizálja saját fáját és megállapítja, hogy:

„A cseh hiú, nem törődik a jövővel. Allhatatlan, buja, érzéki és mohó.

Sokkal jobban tud vagyont gyűjteni, mint a megszerzetett megőrizni, vagy megtartani...“

„Aki meg akar szabadulni ettől az elavult káros szellemtől, annak előbb meg kell ismernie mindazokat a veszedelmeket, amelyek belőle származnak, mielőtt még életét kockáztatná...“

„Csak így találhatják meg a csehek az életük megmentéséhez szükséges eszközöket“, — tanácsolja Masaryk a cseheknek.

* * *

A csehek elérték céljukat...

Az általuk felbomlasztott Osztrák-Magyar Monarchia már régen nincs többé...

A szövetségesek elhitték Benesnek, hogy a monarchiát szét kell rombolniok, mert „reakciós“ és mert „elnyomja népeit.“

Az „elnyomott“ nemzeteket tehát „felszabadították“...

¹ Dr. Benes Edvárd: Nemzetek Forradalma, III. kötet, 177 fejezet.

A „szabadság“, a „jog“ és az „igazság“ nevében megalakították 1918-ban a hat nemzetből álló Csehszlovákiát.

De nem hallgattak Masaryk szózatára ...

Nem gondoltak az idők jelével és nem okultak ...

Nemzetiségeikkel szemben vállalt kötelezettségeiket nem tartották be ...

Rettenetes felelősséget vállalnak tehát magukra azok, akik Prága központi uralmának fenntartásáért Európa békéjének megbontását megkockáztatják.

A húsz év óta vérző sebeket nem lehet többé jelszavakkal begyógyítani.

Csehszlovákia nemzetiségei, kulturális, gazdasági és politikai jogaik tiszteletbentartására komoly biztosítékokat követelnek.

Ezeket a jogokat senki többé el nem vitathatja tőlük.

Legyenek tehát résen Európa államférfiai és diplomatái!

Ne engedjék magukat egyoldalúan befolyásoltatni!

A jelszavak ideje lejárt.

Reális orvoslással kell az elkövetett hibákat jóvátenni.

Mert ma már csak őszinteséggel és becsületes nyíltsággal lehet Európa békéjét fenntartani! ...

TARTALOMJEGYZÉK.

I. RÉSZ.

A POROSZ-FRANCIA HÁBORÚTÓL FERENC JÓZSEF HALÁLAIG.

	Oldal
A francia-orosz szerződés és annak előzményei	9
A három császár szövetsége	10
Oroszország a berlini kongresszuson alulmarad... ..	11
Az orosz-német „viszontbiztosítási szerződés“	12
Új hármasszövetség. — Orosz-francia „entente cordiale“	14
Németország világhatalommá nőtt... ..	15
A magára hagyott Anglia... ..	17
VII. Edvárd fölveszi a harcot... ..	18
Az „entente cordiale“ kibővül... — A marokkói első incidens	20
Az algécirasi konferencia: az antant összefogásának jelképe	21
Az osztrák-magyar külügyminiszter balkáni sakkhúzása. — A racconiggi: orosz-olasz egyezmény	23
Masaryk aknamunkája megkezdődik... ..	25
Vasgyűrű Németország körül. — Bosznia-Hercegovinát a monarchiához csatolják	28
Oroszország már 1909-ben háborúra készül a monarchia ellen	29
VII. Edvárd halála	31
A második marokkói válság. — Az agadiri eset	32
A Balkán-szövetség megalakulása és az első balkáni háború	34
Bulgária mellőzése... ..	36
Új Balkán-szövetség és a második balkáni háború	39
Hogyan szakadt el Románia a német vonaltól?	43

	Oldal
Háborús feszültség	48
1914	52
Szarajevo. — Mozgósítás. — Hadüzenet	55
Oroszország már 1914-ben elismeri Erdély bekebelezését	62
Tisza	64
A világháború kitörése	81
A csehek már 1914 őszén munkához látnak... ..	82
Voska úr közvetít... ..	83
Oroszország már 1914 szeptemberében befogadja az át- szökött cseh katonákat	84
Wickham Steed izen Londonból... ..	85
Amikor még Seton Watson a monarchián belüli „nemzetiségi“ programmal is beérte... ..	87
A Seton Watson-féle Masaryk- emlékirat	88
A franciáknak eszükágában sincs a monarchiát földarabolni	90
A pénz elindul Amerikából... ..	91
Visszatérés Prágába. — A szokolból cseh nemzeti hadsereg	92
Bizonytalan a hadihelyzet 1914-ben. — A marnei csata	93
Masaryk reménye: a hosszú háború kezd beteljesedni... — Az orosz manifesztumok	102
Masaryk elégedetlen Nikolaj Nikolajevics kiáltványával	103
Herceg Thun osztrák helytartónál... ..	105
Benes bekapcsolódik	107
Megalakul a prágai forradalmi bizottság	110
Lelki vajudás	112
És mialatt a magyar milliók a harctéren vérüket ontották... ..	114
A második Masaryk-féle memorandum	116
Izvolszkij kétszínű	117
Szaszonov engesztelhetetlen	119
Emlékirat: „A független cseh államról“. — Egy ügyes sakk- húzás	120
Az akció központja: Svájc	123
Kramarz, Scheiner és Rasin letartóztatása	124
A külföldi cseh kolóniák és a „Druzsina“ szerepe	128
A cseh kolóniák már a háború kitörése óta munkába állot- tak	129
Élénk tevékenység Genfben	132
„Konicsek úr nagyon reakciós“... ..	133
A Druzsina	134
A központi hatalmak minden vonalon győznek	136

	Oldal
A gorlicei áttörés	137
Az angolok kudarca a Dardanelláknál	139
Bulgária hadbaszállása	140
A prágai hadtest átpártolása	142
Olaszország magatartása	144
A londoni titkos szerződés. — Mire kötelezték magukat az antanthatalmak Olaszországgal szemben?	145
Masaryk és Benes a nyilvánosság porondjára lép... ..	148
A londoni propaganda	150
Az Ausztria elleni proklamáció	152
Masaryk az első, aki a monarchia felosztását követeli... ..	154
Stefanik	158
A nagyváros ködgomolyában. — Masaryk folytatja a munkát Londonban	159
Wickham Steed: „Edinburgh Rewiew“-je	160
A londoni kapcsolatok kimélyítése	162
Orosz aknamunka	165
A londoni szerbek	167
A hadihelyzet 1916 elején	168
Verdun ostroma	169
Masaryk háborús megfigyelései Londonban	171
A hadihelyzet 1916 folyamán	173
Búvárhajó-háború	175
Ferenc József halála	177

II. RÉSZ.

KÁROLY CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY TRÓNRA- LÉPÉSÉTŐL A BÉKEKÖTÉSIG.

A hadihelyzet 1917 elején	185
A központi hatalmak meddő békeajánlata	186
Hogyan lett „a monarchia szlávjai“ helyett: a „csehszlovákok“ felszabadítása az antant egyik hadicélja... ..	187
Különbékekísérletek. — Oroszország a zavarosban halászik ..	192
Tisza István békeakciója 1917 elején	196
Nyílt búvárhajó-harc. — Amerika megszakítja a diplomáciai viszonyt	198

Benes vádolja Németországot... — Ami miatt Benesék aggódtak	201
Nehéz harcot vívtunk	201
Károly császár különbékeajánlata. — Sixtus herceg szerepe	204
Az orosz forradalom	210
A német bűvárhajó-harc is eredménytelen maradt	212
A Saint-Jean de Maurenne-i konferencia. — A szövetségesek visszautasítják az osztrák császár békeajánlatát	213
Az óvatos Masaryk... ..	216
A csehek ujjongva üdvözlik az orosz forradalmat	218
Az orosz hadvezetőség „bizalmatlanságának“ okai a „cseh dandár“-ral szemben	220
Cseh katonásdi-játék.....	221
A „Druzsiná“-ból nehezen lesz „cseh hadsereg“... ..	222
Masaryk és Benes utasításai a cseh képviselőkhöz	225
A cseh írók „kiáltványa“	228
Masaryk oroszországi útja	229
Hogyan támogatta a II. Internacionálé a csehek igényeit ..	231
Masaryk Oroszországban. — A kapcsolatok kiépítése	235
A párizsi Nemzeti Tanács fiókjának felállítása Oroszország- ban	238
A szalonikii per. — Dimitrijevics-Apis ezredes — „Fekete Kéz“ vezetőjének — kivégzése	240
A korfúai egyezmény	244
További békekísérletek	249
A hadihelyzet 1917 végén. — A flandriai csata	251
A caporettói csoda	253
A zborovi áttörés	255
A zborovi cseh „hőstett“	256
Az első angol tankcsata	262
Benes megegyezik Franciaországgal az önálló cseh nemzeti hadsereg felállításáról	264
Az olasz kormány nehezen egyezik bele a cseh hadsereg fel- állításába	268
A Clemenceau-kormány életbelép és kibocsátja a francia- országi cseh hadsereg megalakítására vonatkozó rendeletét	273
Olasz katonai vélemény 1917—18-ból: „A csehek frontszolgá- latra nem alkalmasak... De kémkedésre elsőrangúak...“	276
Nincsen öröm üröm nélkül. — Elégületlenség a cognaci hely- őrségben	278

Kitör a bolsevizmus. — Az oroszországi cseh csapatok Szi- bérián át megindulnak Franciaország felé	282
Az amerikai cseh katonai akció kezdete. — Stefanik küldete tése	284
Lloyd George különbékekísérlete a monarchia megmentése érdekében	287
Lloyd George nyilatkozata	288
Amerika elnökének békekeznete	289
Wilson 14 pontja	292
Háború a végsőkig	294
Czernin válaszol Wilson jegyzékére	295
Bresztlitovszk. — A lengyel kérdés. — A bukaresti béke	298
A „londoni paktum“	301
Czernin végzetes beszéde	303
A Revertera Armand-ügy	305
A római kongresszus	309
Trockij megkísérli a hazafelé menetelő cseh hadsereg be- olvasztását	316
Masaryk és Benes lelki közössége	319
Masaryk jegyzéke Oroszország és a bolsevizmus helyzeté- ről Wilson részére	320
A versaillesi haditanács külön jegyzékben követeli a cseh csapatok hazaszállítását	329
A hadihelyzet 1918 koratavaszán	331
A Clemenceau—Czernin-összetűzés súlyos következményei ..	332
Németország erélyes föllépése	337
Wilson legjobb barátjának és bizalmasának szerepe	339
Masaryk Amerikában	342
Prága jelenti Párizsnak	348
Párizs jelenti Prágának	350
A második marnei csata	352
A piavei katasztrófa	355
A londoni „Crewe House“-ban megalakul a szövetségesek közös propagandaminisztériuma	358
Amerika eldönti a háború sorsát	359
Az angol kormány megnyerésére irányuló cseh kísérletek ..	360
Cseh zászlószentelés francia hivatalos segédlettel... ..	363
A szövetségesek versaillesi konferenciája Benes kívánságait nem elégíti ki... ..	365
Olaszország a jugoszlávok miatt tartózkodó... ..	367

Minék alapján ismerte el a francia kormány a cseh Nemzeti Tanácsot?...	369
Benes előírja, mit tartalmazzon a francia nyilatkozat	369
A zászlóavató ünnepségre megérkezik a — Benes által előírt — francia kormánynyilatkozat	372
Benes győzelmi himnusza	376
A „pittsburgi egyezmény“	378
Anglia elismeri a cseh Nemzeti Tanácsot. — Balfour nyilatkozata	385
Amerika eldönti a küzdelmet... — A központi hatalmak katonai helyzete válságosra fordul	389
Az Egyesült Államok is elismerik a cseh Nemzeti Tanácsot	391
A csehek — a római gyülekezet mintájára — Amerikában is összehívják az „elnyomott népek kongresszusát“	394
A hadszíntéren mindennek vége	395
A Nemzeti Tanácsot végül Olaszország is elismeri. — Benesék kikiáltják a független csehszlovák államot	397
Németország és Ausztria-Magyarország fegyverszünetet kér. — Károly császár a monarchiát szövetségi állammá kiáltja ki	400
Wilson lesújtó válasza megérkezik...	402
Károly császár kiáltványa után Masaryk kibocsátja Habsburg-ellenes proklamációját	405
Az olaszok kárpótlást szereznek Tolmeinért... — A Vittorio-Veneto-i csata	410
Benes résztvesz a versaillesi legfelső haditanács fegyverszüneti tárgyalásain	412
Befejeztetett	414
Szlovenszko megszállása	416
Masaryk a német kérdésről	419
Az idők megváltoztak	421

